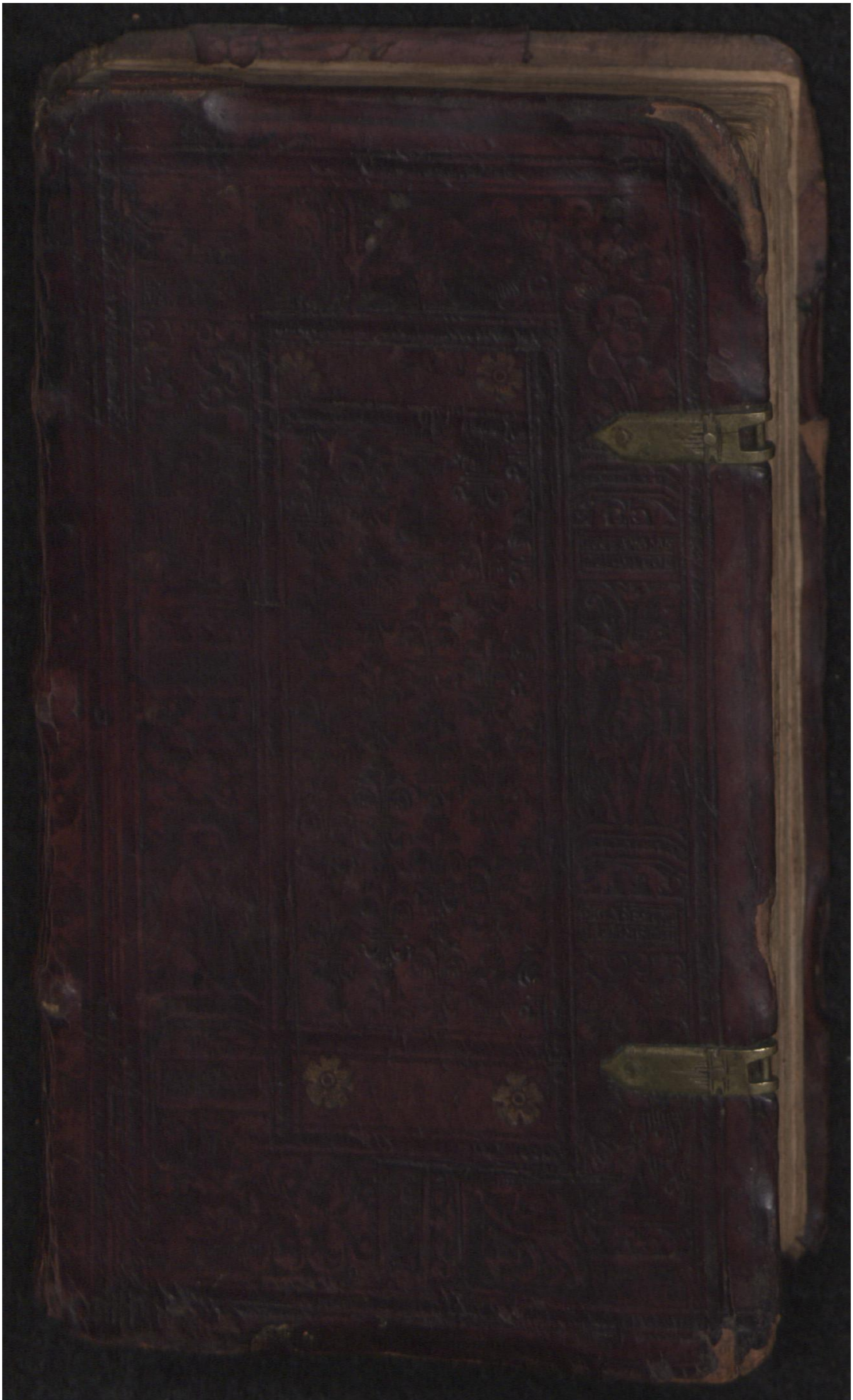
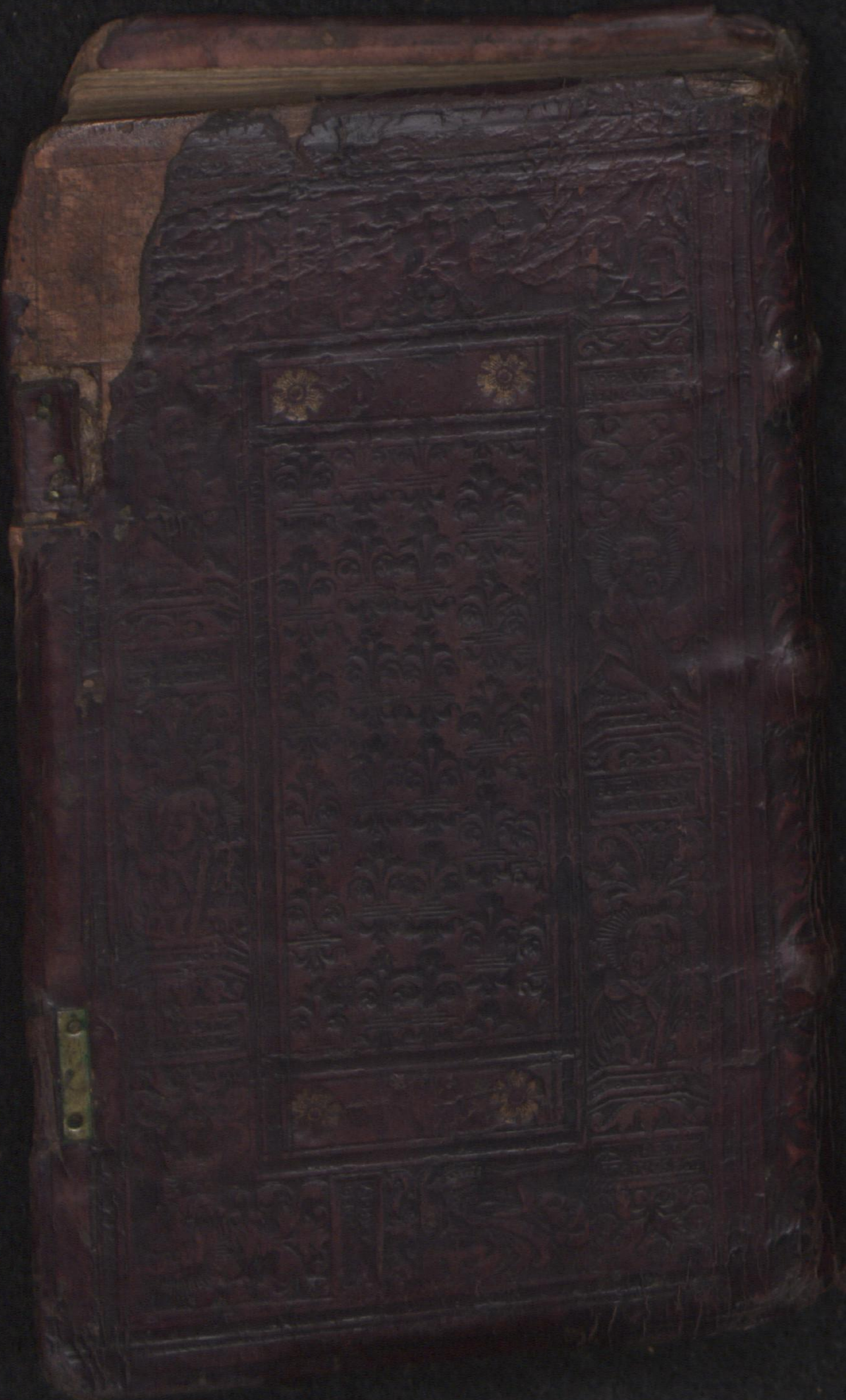

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 355 8° (LN 907)

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 355 8° (LN 907)

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 355 8° (LN 907)

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 355 8° (LN 907)

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 355 8° (LN 907)

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 355 8° (LN 907)

DA BOX

No 355.

M Tuscher fecit

BIBLIOTHECA REGIA HAFNIENSIS

= L U 907

M

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 355 8° (LN 907)

Ex donis discipuli sui cariss: Joannis
Nortvagi hunc librum possidet
Petrus Andreæ f: Nyburg:

17 Februarii
Anno 1601.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 355 8° (LN 907)

CA

QVÆ

CO

NICOLA

Beatus eſt

ciam ſuam, &

ſtantes mendaci

VIT

EXCVD

ANN

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 355 8° (LN 907)

CATECHISMI QVÆSTIONES

CONCINNATÆ,

PER

NICOLAVM HEMMINGIVM.

PSALM. XL.

Beatus eſt uir ille, qui ponit Dominum fiduciam ſuam, & non reſpicit ad ſuperbos, & tractantes mendacium.

Honesto nec non literato Adoles[illegible] D. Dan[illegible] Georgio hanc Hemmingii Catechism[illegible] dono obtuli ego Daniel [illegible] [illegible] Mense Aprili Anno 15[illegible]

VITEBERGÆ

EXCVDEBAT IOANNES CRATO.

ANNO M. D. LXIIII.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 355 8° (LN 907)

BIBLIOTHECA REGIA HAFNIENSIS

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 355 8° (LN 907)

EXIMIÆ PIETATIS ET DOCTRINAE

VIRO, DOMINO NICOLAO BLACK, Canonico Roſchildenſi digniſſimo, Præceptori ſuo obſeruando, Nicolaus Hemmingius gratiam & pacem optat, à Deo Patre per Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum.

DOMINVS, VT EST APVD Prophetam, comminatur ſacerdotibus ſui temporis, qui pactum Leui uiolantes, ritè non ſunt functi uero Leuitarum officio. Ita enim ait: Vos receſſiſtis de uia, & offendiculo fuiſtis multis in lege: Corrupiſtis pactum Leui, dicit IEHOVA exercituum, & ego quoque reddam uos contemtibiles & humiles omni populo. Hæc comminatio ad noſtra quoque tempora ſe extendit, & ad nos, qui officio Leuitarum fungimur, pertinet. Nam ſicut tempore Prophetæ multi gloriabantur de Sacerdotum dignitate & eminentia, qui tamen nihil mi-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 355 8° (LN 907)

nus curarunt, quam uerum Sacerdotum officium: Ita hodie, proh dolor, plures inueniuntur qui patrimonio (ut uocant) Petri gaudent, quam qui ueſtigijs Apoſtoli inſiſtentes, gloriam Dei & hominum ſalutem ſeriò quærunt. Neque hoc in Papatum dictum eſſe uolo ſolummodo, ſed in nos quoque, qui de Euangelio gloriamur. Et tametſi ut ſacerdotes Dei de bonis Eccleſiæ uiuimus: tamen non minus pactum Leui uiolamus, quam illi de quibus per Malachiam conqueritur Dominus, id quòd ſanè nemo non uidet, qui uicia Sacerdotum, quos accuſat Propheta, cum noſtris cõtulerit. Sunt autem tria potiſsimum, quæ Propheta inſectatur, quod receſſerint de uia, quod offendiculo fuerint multis in lege, quod corruperint pactum Leui. De uia receſſerunt mala uita, & flagitioſis moribus ſe polluentes. Vitę enim ratio cuiuſque uia dicitur. Offendiculo fuerunt multis in lege, ſuo prauo exemplo multis præbentes occaſionem

lapſus

lapſus contra legem Dei. Corruperunt pactum Leui,ea fide et diligentia, qua decuit, ſuo officio non fungentes in ſeruanda puritate doctrinæ, & promouenda gloria Dei. Quid non eſt in noſtris Sacerdotibus ſimile? Quod enim de uia recedant, teſtatur multorum ſuperbia,auaricia, petulantia, potatio, incontinentia, & alia uicia, quæ magis ſoli huic patent, quam ut celari poſſint. Quod ſint multis offendiculo in lege,ſequitur ex primo. Nam miniſter Dei, qui benè docet, ſed malè uiuit, dextera quidem domum Dei ædificat, ſed ſiniſtra eandem deſtruit. Apoſtolus non fruſtra requirit à Sacerdotibus,ut ſint forma gregis. Sicuti enim in ſcientijs Philoſophicis optimè docet is,qui regula & exemplo docet: Ita Doctor eccleſiæ niſi uerbum,quod in ore habet, uita exprimat, non tam doctor q̃ ſeductor Eccleſiæ haberi debet. Nam cum auditores uident mores miniſtrorum Dei non conuenire cum doctrina, mox plerique aut con-

temnunt doctrinam, aut labe eorum inficiuntur, ac ita infecti pereunt. Nunquid hoc non eſt multis offendiculo eſſe in lege? An non hoc eſt ſuis moribus efficere, ut multi in legem impingãt? Utinam hic uanus eſſem. Utinam poſſent pleriq; ad ſuos mores, & ad propriam conſcientiam prouocare. Nihil libentius paterer, quàm me in hac cauſa ſuccumbere. Quod corrumpant pactum Leui, hoc eſt, quod non fungantur ea fide & diligentia officio ſibi commiſſo, qua deceret, manifeſtum eſt in multis. Vehementer errant qui ſuo ſe functos officio putant, quando uel rectè docuerunt, uel in genere uicia taxarunt: Quibus partibus ſi fuiſſent contenti Prophetę Dei, non tam horrendis ſupplicijs fuiſſent olim affecti. Quid ergo deſideras? Id quod Prophetæ, Apoſtoli omnes, & uox Chriſti requirunt. Quid hoc eſt? ut remedium adhibeas uulneri, reprehendas ſigillatim hominum ſcelera, & ſingulis in os dicas, quo tendat ipſius uita.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 355 8° (LN 907)

ta. Ebrioſo ſuam ebrietatem, Superbo ſuam ſuperbiam, Auaro ſuam auariciam, Tyranno ſuam tyrannidem, libidinoſo ſuam libidinem ob oculos ponas tanquam legatus Dei. Sic Sanctus Nathan fecit: Sic Baptiſta, ſic Paulus, ſic Ambroſius & omnes alij pij paſtores. Sed inquies: Si ſic agerem, periclitarer de uita: eijcerer de meis facultatibus: actum eſſet de meo honore: præterea fruſtra hoc tentarem. In hac enim malicia mundi uix quiſquam patienti animo meam correptionem eſſet admiſſurus. ὁ μὲν λόγος φρονεῖ, ὁ δὲ νοῦς παραφρονεῖ. Excuſatio hæc iuſta uideri poſſet, ſi tua tantum res ageretur: Sed nunc fungeris legatione Dei, ut non tam quod tibi uideatur, quam quod ipſe à te requirat ſpectandum ſit. Ipſe Dominus apud Ezechielem in hunc modum te alloquitur: Speculatorem dedi te domui Iſraël, & audies de ore meo uerbum, & annunciabis eis ex me. Si dicente me ad impium, morte morieris, non annunciaueris ei, & lo-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 355 8° (LN 907)

cutus fueris, ut auertatur ā uia ſua impia & uiuat, ipſe impius in iniquitate ſua morietur, ſanguinē autem eius de manu tua requiram: Si autem tu annunciaueris impio, et ille non fuerit ab iniquitate ſua conuerſus, ipſe quidem in iniquitate ſua morietur, Tu autem animā tuam liberaſti. Grauiſsima etiā extat apud Ieremiam cōminatio: Maledictus qui facit opus Domini fraudulenter. Mandatum Dei erat, ut Iudæi deuaſtarent Moabitas, quod quia non fecerunt, pronunciantur à Propheta maledicti. Cuius rei ratio à generali principio petitur: Maledictus qui facit opus Domini fraudulenter. An non multo maiori maledictioni merito cenſentur obnoxij, qui in Moabitis Spiritualibus deuaſtandis ſunt remiſsiores: hoc eſt, qui peccata hominum non oppugnant indefeſſe, ut regni Chriſti pomœria abolitis hoſtibus dilatentur? Huc pertinet caput 34. Ezechielis, in quo Dominus comminatur paſtoribus, qui neglecto grege Chri-

Chriſti, quæ ſua ſunt quærunt, quibus non diſsimiles ſunt multi hodie. Nam plures ſoliciti ſunt pro grege porcorum augendo, quam pro grege ouium Chriſti rite paſcendo. Quorum alij ignorant ſui officij partes, alij norunt utcunq;, ſed ſcientes & uolentes officium negligunt, quos ſane ab officio remouendos, ſi ſunt inſanabiles, abſque omni miſericordia iudico. Crudelis eſt enim miſericordia, quæ dum uni præſtatur, multis cedit in interitum. Atq; inſpectores, qui ferunt tales paſtores, ſeipſos potius, quam gregem Chriſti paſcentes, grauius ſibi iudicium accerſunt. Requiruntur autem in fideli paſtore hæc quatuor. Primum cognitio ſanæ doctrinæ, quæ profecto haberi nequit ſine magnis laboribus, longo ſtudio, aſsidua uerbi Dei lectione, & pia eiuſdem meditatione. Secundum donum docendi & certa docendi forma. Niſi enim quis aptus ſit ad docendum, & ea quæ recte nouit utiliter alijs tradere poſsit, inutilis eſt Eccleſiæ

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 355 8° (LN 907)

paſtor. Tertium accommodandi prudentia ſeu peritia τοῦ ὀρθοτομεῖν (ut uerbo Pauli utar) uerbum Dei. Vt enim ſtultus medicus iudicatur is, qui omni morborum generi unam medendi rationem accommodat: Ita Doctor uerbi Dei, niſi pro conditione hominum accommodat uerbum, imperitus cenſendus eſt. Ignaros enim docebit, infirmos eriget, pigros excitabit, ſceleratos obiurgabit, ac minis percellet illorum animos, ut reſipiſcant, contumaces diſciplina Eccleſię puniet, hoſtibus ora obſtruet. Sic Chriſtus feciſſe legitur: ita Paulus faciendum præcipit. Quartum ſanctitas uitæ. Debet enim pius paſtor forma gregis eſſe iuxta Pauli ſententiam. Et Chriſtus uult paſtores prælucere alijs bonis operibus. Qui harum partium uel minimam neglexerit, fraudulenter facit opus Domini. ideoq; maledictus uoce Domini pronunciatur. His officijs ſeu partibus, ſi ritè fungerentur pleriq;, non tàm molli fruerentur ocio. Sed ter

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 355 8° (LN 907)

ſtulti ſumus, qui plus puluerem & ci-
nerem timemus, quam Deum uiuen-
tem. Multo rectius faceremus, ſi pro-
poſitis nobis comminationibus diui-
nis, cogitaremus Deum haud impune
laturum uiolationem ſui pacti. Tamet
ſi enim ſtatim, ubi offenſus fuerit, non
punit: tamen uere peccata hominum
tanquam in faſciculo ligat, & recondit,
donec ei uiſum fuerit iniquitates no-
ſtras uiſitare. Legata eſt, inquit Pro-
pheta, iniquitas Ephraim, reconditum
eſt peccatum eius. Diu cumulauerunt
ſcelera ſacerdotes Leuitici, ſed tandem
Deo iuſtas pœnas dederunt. Et Mala-
chias Sacerdotibus pactum Leui uio-
lantibus ait ex uerbis Domini: Et ego
reddam uos contemtibiles & humiles
omni populo, quoniam non cuſtodi-
ſtis uias meas, hoc eſt, quia uiolatis pa-
ctum Leui. Si quis autem quærit qua-
lenam fuerit illud pactum, audiat eun-
dem Prophetam dicentem: Pactum
meum fuit cum eo uitæ & pacis, dedi-
que ea illi ob timorem. Timuit enim
me,

me, & à facie nominis mei contritus fuit ipſe. Lex ueritatis fuit in ore eius, & iniquitas non eſt inuenta in labijs eius: in pace & æquitate ambulauit mecum, & multos reuocauit ab iniquitate, Labia enim ſacerdotis cuſtodiunt ſcientiam, & legem requirent ex ore eius, quia legatus Domini exercituum eſt, Habes his Prophetæ uerbis pulcerrimè deſcriptum pactum, quod Dominus cum Leui pepigit. Dominus pacem & uitam promittit, ſed timenti ſe & rite fungenti ſuo officio. Vt enim in omni pacto eſt mutua obligatio: ita & hic. Deus promittit pacem & uitam: Leui Deum timet, & recipit ſe commiſſam legationem cum fide & diligentia obiturum. Numerat autem hic partes pacti à parte Leui plures, quarum prima eſt timor Dei, qui ſincerus eſſe nequit, niſi à fide proficiſcatur. Secunda: Lex ueritatis in ore eius, hoc eſt, doctrina uera, ſancta & pura. Tertia: Et iniquitas non eſt inuenta in labijs eius, hoc eſt falſam &

fuca-

fucatam doctrinam fugit,atq; adeo ut peſtem deteſtatur,quicquid ex ore domini non hauſit. Quarta: In pace & ęquitate ambulauit,hoc eſt,ſtuduit uitam ſuam componere ad normam iuſticiæ meæ, ſeruando pacem & æquitatem cum proximis. Quinta: Et multos reuocauit ab iniquitate,ſcilicet doctrina, correptione, comminatione, deinde & uitæ ſanctimonia, idq; nomine Domini exercituum,cuius eſt legatus. Hæc de pacto Leui & comminatione Sacerdotum uiolantium pactum iſtud ideo à me dicta ſunt, & ut me & mei ſimiles,qui in locum Leui ſucceſsimus,excitem ad officium pręſtandũ, niſi malimus promiſſa à Deo uita & pace excidere. Porrō quoniam pars pacti eſt, ut puram & ſinceram Dei doctrinam tradamus ſinguli pro ſuæ uocationis,& gratię modulo,Ego prima religionis rudimenta in hoc libello explicare ad captum puerorum inſtitui. Si quis autem hunc meum laborem & conatum improbare uelit,

pro-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 355 8° (LN 907)

propterea quod multi extent libelli, qui hanc doctrinam puerilem profitentur, ijq́ꝫ ā pręſtantiſsimis uiris conſcripti: ei zelum quidem permitto ſuum, modo ipſe uiciſsim meũ mihi officium non adimat. Similis zelus fuit in Ioſuah filio Nun, qui cum audiret Eldad & Medad in caſtris Dei Prophetare, uoluit ut Moſes eos prohiberet. Sed quid ad hæc Moſes? Vtinam (inquit) uniuerſus populus Domini Prophetæ eſſent, & quod daret Iehouah Spiritum ſuum ſuper eos. Ioſuah zelo Moſis ægre tulit, quod alij, quam ipſe, prophetarent. Sed Moſes zelo Dei optat omnibus Propheticum ſpiritum, ut omnes coniunctis uiribus regnum Chriſti ornent & amplificent. Ego igitur etſi Moſen aſſequi nō poſſum: non tamen iudico mihi tacendum eſſe, cum Eldad & Medad ſit etiam locus prophetandi in caſtris Dei. At ſi quis non Ioſuæ zelo, ſed leuitate animi noſtrum improbet factum, ei reſponſum uolo, quod olim Demoſthenes

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 355 8° (LN 907)

ſthenes ſuis Sycophantis reſpondit, ἐπιτιμᾶν μὲν παντὸς ἐστὶ, συμβουλεύειν δὲ οὐ παντὸς.

Tibi autem uenerande Præceptor hanc meam Catecheſin dedicare uo=lui, ut extaret meæ erga te gratitudinis teſtimonium. Tua enim inſtitutione & ope ita me, dum ſub tua ferula fui, adiutum fuiſſe agnoſco et profiteor, ut progreſſus, qualeſcunq; ſecuti ſunt, ti=bi haud immerito acceptos feram. Nam me non ſolum in religionis rudimentis fideliter inſtituiſti: uerũ etiam cum fortunæ meæ eſſent plus ſatis te=nues, benignè me tuis facultatibus ſub leuaſti. Hanc tuam liberalem manum hodie quoq; exoſculantur multi, qui apud uos literas & pietatem ſub præ=ceptoribus, eruditione & pietate præ=ſtantibus, Magiſtro Petro Paulino & Magiſtro Andrea Laurentio diſcunt. Prudenter enim & piè illud poëtæ cogitas: Quas dederis ſolas ſemper habebis opes. Oro patrẽ Domini noſtri Ieſu Chriſti, ut te & illos, adeoq; omnes

uene=

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 355 8° (LN 907)

uenerandos collegas capituli ueſtri, in ſui nominis gloriam, & ſcholæ ueſtræ optime conſtitutæ conſeruationem, quâm diutiſsime incolumes, & in uera pietate concordes conſtanteſq; ſeruare uelit. Hafniæ 4. die Decembris, anno Chriſto nato M. D. LX.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 355 8° (LN 907)

CATECHISMI
QVÆSTIONES.

Vnde dicitur Catecheſis?

A κατηχεῖν: quod eſt propriè, non ſcripto ſed uoce uiua doctrinam aliquam tradere.

Vnde ſumtum eſt vocabulum κατηχεῖν?

Ab antiquo Sacerdotum more, qui myſteria religionis non commendarũt ſcriptis, ſed ea uiua tradiderunt uoce: idq́ue ijs tantùm qui ſuis ſacris erant initiati: quem morem etiam olim fuiſſe ſanctis patribus ante Moſen apparet.

Teneo vim vocabuli, dic iam clarè quid ſit Chriſtiana Catecheſis.

Chriſtiana catecheſis eſt inſtructio in chriſtiana religione, quæ fit uiua uoce docentis.

Quomodo vocatur qui ita docet?

Catecheta, & qui docetur, Catechumenus.

Quid quæſo ſummatim docet Catecheſis Chriſtiana?

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 355 8° (LN 907)

Quòd quemadmodum propter peccatum homines à Deo damnati, à reatu per fidem Chriſti liberentur: ita liberati Deum uero cultu in hac uita colant, ac tandem reſuſcitatis corporibus per Chriſtum uita fruantur æterna.

Video ſcopum Chriſtianæ catecheſeos, age capita eius doctrinæ diſtinctè trade.

Vniuerſa Catecheſis continet doctrinam duplicem, uidelicet rerum & ſignorum: ad hæc enim duo tanquam ad ſumma capita, omnia referri debent, quæ in Chriſtiana catecheſi traduntur.

Quæ eſt doctrina rerum?

Lex ſeu Decalogus, Symbolum Apoſtolicum, & orandi forma à Chriſto preſcripta.

Quæ eſt doctrina ſignorum?

Doctrina de Baptiſmo & Cœna Domini, quæ duo Sacramenta ab Eccleſia dicuntur, cuius appellationis ratio ſuo loco explicabitur.

Quæ ſunt partes Catecheſeos?

Quinqꝫ numerantur, doctrina Legis ſeu Deca-

Decalogus, Symbolum, Oratio, Baptiſmus, & Cœna.

Quomodo hæ partes ſcopo Catecheſeos ſeruiunt?

Vt Lex Deum monſtrat, peccatum reuelat, damnationem oſtendit, uerum Dei cultum præſcribit: Ita ſymbolum liberationem à peccato per Chriſtum fieri indicat: quæ liberatio fide apprehenſa, ut oratione expetitur: ita ſacramentis obſignatur & confirmatur, Donec tandem in poſſeſſionem uitæ æternæ per Chriſtum peruenerimus.

DE PRIMA PARTE *Catechiſmi.*

Quæ eſt prima pars Catechiſmi?

Doctrina Legis diuinæ ſeu Decalogus.

Quid habes quod neceſſariò de lege Dei tenendum eſt?

Id paucis quibuſdam quæſtionibus complectar.

1. Quàm uaria ſit acceptio uocabuli Legis.
2. Quid ſit lex Moralis, quæ Decalogus dicitur.

Quæ ſunt

3. An legi morali quiſquam ſatisfacere poſſit.
4. Quiſnam ſit legis diuinæ uſus.
5. Quatenus lex ſit abrogata.
6. Quomodo Chriſtus legem impleuerit.
7. Quæ ſit legis ſumma.
8. Quæ legis appendices.
9. Quæ legis diuiſio.
10. Cur lex Dei lapideis Tabulis ſit inſculpta.
11. Quodnam ſit diſcrimen Legis & Euangelij.

12. Quæ

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 355 8° (LN 907)

12 Quæ ſint partes legis, & quę partium legis explicatio.

DE PRIMA QVÆSTIONE.

Quaſnam habet acceptiones vocabulum Legis.

1 In genere quamuis doctrinam ſignificat, Nam Hebręis nomen à docendo habet, quibus lex dicitur Thora à Iara: id eſt, docuit, ut in illo: Lex Domini immaculata, id eſt, doctrina cœleſtis eſt pura.

2 Quoties opponitur lex Prophetis, ipſum Moſen cum pentateucho deſignat, ut in illo dicto Pauli ad Ro. 3.° Iuſticia fidei teſtimonium habet in Lege & in Prophetis.

3 Quando opponitur Lex Euangelio, pro lege morali & eius appendicibus ſumitur, ut in illo Pauli: Nos iuſtificamur fide abſq; operibus legis.

4 Lex oppoſita gratiæ iram Dei & damnationem ſignificat, ut in illo Pauli: Nos non ſumus ſub Lege, ſed ſub gratia.

5 Cùm opponitur lex ueritati, umbras legales notat, ut in illo Iohannis: Lex per Mo-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 355 8° (LN 907)

ſen data eſt, Gratia & ueritas per Ieſum Chriſtum. Hic lex, & damnationem cui opponitur gratia: & umbras legales, quibus opponitur ueritas, ſignificat.

6. Lex oppoſita tempori Chriſti exhibiti, notat totam Moſis politiam cum regno & Sacerdotio, ut in illo Pauli ad Galatas 3. Priuſquam uenit fides, ſub Lege cuſtodiebamur.

7. Lex interdum accipitur pro imperio ſeu ui ad aliquid impellendi, quæ uis intelligitur ex caſu addito, ut cùm dicitur, Lex peccati, lex membrorum, lex mentis, lex ſpiritus. in quibus dictis lex per Metonymiam pro ui impellente accipitur, idq́ nunc in bonam partem, nunc in malam.

8. Lex interdum pro eo cui additur accipitur, ut cùm dicitur ad Rom. 3. Lex fidei, id eſt, fides, & lex operum, id eſt, opera. Hæc uaria ſunt uocabuli Legis ſignificata, quorum applicatio ex periſtaſi locorum facilè intelligi poteſt.

DE SECVNDA QVÆSTIONE.

Quid eſt lex moralis, quam Decalogum appellamus?

Eſt præceptio diuina, requirens ab omni homine

homine perfectam, puram, & perpetuam obedientiam erga Deum, quæ ut promittit uitam & ſalutem obedientibus: ita mortem & damnationem comminatur ijs, qui hanc obedientiam non præſtant. Vocatur autem Moralis, quia perpetua uiuendi regula eſt, ad quam mores cuiusq; ſunt exigendi.

DE TERTIA *Quæſtione.*

Poteſt'ne quiſquam legi morali in hac vita ſatisfacere?

Nemo ſanè præter Chriſtum ſolum.

Quomodo id probas?

Ex Paulo quatuor demonſtrationes colliguntur, quarum Prima à naturæ prauitate ſumitur. quî enim fieri poteſt, ut ex impuro & fœtido fonte, pura & lympida aqua hauriatur?

2. Sumitur ex Vniuerſali experientia, Nam cùm omnes morti, quæ eſt pœna uiolatæ legis, obnoxij ſunt, ſequitur totum genus humanum tranſgreſſionis legis diuinæ reum eſſe.

3. Sumitur ex ſcripturę teſtimonio, qualia

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 355 8° (LN 907)

plurima ſunt, Omnes declinauerunt & inutiles facti ſunt: Item, Non iuſtificabitur in conſpectu tuo omnis uiuens.

4 Sumitur à neceſſitate uictimæ Chriſti, unde Galat. 2. Si ex operibus eſt iuſticia, Chriſtus fruſtra mortuus eſt. Proinde cùm Chriſtus non ſit fruſtra mortuus, ſequitur neminem ex operibus iuſtificari poſſe, Nemo igitur Legi ſatisfacit.

Has quatuor demonſtrationes memoriæ cauſa, his uerſibus concludo.

Natura, experientia, uerbum, uictima monſtrant,
Quòd nullus lege iuſtificetur homo.

DE QVARTA QVÆSTIONE.

Quis eſt vſus legis Moralis?

Legis moralis uſus triplex eſt, externus, internus & ſpiritualis. Primus ad externum hominem pertinet, quem lex externè regit. Secundus internũ hominem ſpectat, quem lex accuſat, damnat, reumq́ coram DEO peragit. Tertius ad nouum hominem refertur, quem lex in cultu Dei uero dirigit, Eſt enim lex ſanctis norma uitæ. Hunc legis triplicem uſum, hoc diſticho complector:

Lex

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 355 8° (LN 907)

Lex hominem regit externum, ueteresq́; reuelat
Errores, uitæ eſt regula ſancta nouæ.

Cur primum vſum vocas externum?

Quia ad externum hominem in hac uitæ conſuetudine pertinet; qui uſus propter quatuor cauſas neceſſarius eſt, quas hoc uerſu complector.

Mandatum, pœnæ, pax publica, dux ad Ieſum.

Confirmatur autem hic uſus ad Galatas 5. his uerbis: Lex eſt pædagogus ad Chriſtum.

Cur ſecundum vſum vocas internum?

Quia pertinet ad Conſcientiam hominis, quam ream arguit & damnat. Lex enim regula eſt, ad quam conſcientia ſingula opera, quæ à nobis fiunt, exigit & examinat. Cùm enim quid à nobis factum ſit iuxta regulam legis, iudicio mentis approbatur, quod iudicium in corde ſequitur lætitia: Contrà, ſi factum aberrat à legis regula, iudicio mentis damnatur, quod iudicium ſequitur in corde dolor, & pauor propter imminentem pœnam. Confirmatur autem hic uſus Rom. 3. Per Legem eſt agnitio peccati.

Cur tertium uocas ſpiritualem?

Quia ad hominem ſpiritu renatum pertinet, quem inſtruit in uero Dei cultu, præſcribitq́ꝫ certam uiuendi regulam. Confirmatur hic uſus Ierem. 20. In præceptis meis ambulate.

DE QVINTA QVÆSTIONE.

Quatenus lex eſt abrogata?

Lex triplex eſt, Moralis, Ceremonialis, & Iudicialis. Prima habet duas partes, quæ ſunt, Norma uitæ & appendix de promiſſionibus & comminationibus. Norma uitæ nec in hac uita, nec in futura abolebitur. Deus enim perpetuam dilectionem erga ſe & ſuam creaturã ſuo ordine requirit. Comminationes conuerſis ſunt abolitæ, iuxta illud Pauli: non ſumus ſub Lege, ſed ſub Gratia. Ita ad Galat. 3. Chriſtus pro nobis factus eſt maledictum. Promiſſiones autem fiunt pijs ratæ in Chriſto. Cæterùm non conuerſi, legi toti cum ſua damnatoria ſententia obnoxij ſunt, iuxta illud, Maledictus eſt, qui non fecerit omnia, quæ ſcripta ſunt in libro Legis.

Lex Ceremonialis abolita eſt, quo ad uſum,

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 355 8° (LN 907)

ſum,non quo ad ſignificationem. Nam res quas figurabant ceremoniæ ſunt æternæ.

Lex Iudicialis quo ad uſum eſt libera, poteſt enim ea Magiſtratus uti uel non uti, At quantum ad ſignificationem attinet,perpetua eſt, Nam politia Moſis, regni Chriſti typus erat.

DE SEXTA QVÆSTIONE.

Quomodo Chriſtus impleuiſſe Legem dicitur?

Quantum ad Moralem attinet, cui omnes homines obnoxij ſunt, primùm reſpondeo, quòd eam quatuor modis impleuerit, 1.Perfectè obediendo legi Dei,nullum enim unquam peccatum contra legem Dei fecit, ſed eam plena erga Deum & proximum dilectione adimpleuit. 2. Deriuando in ſe ius damnatorium legis. 2.Cor.5. Eum qui non nouit peccatum, fecit peccatum, ut nos fieremus iuſticia Dei in ipſo.3.Infundendo conuerſis Spiritum ſanctum, ut ipſi iam quæ legis ſunt facere incipiant, Qui enim ſpiritu Dei ducuntur,hi ſunt filij Dei. 4. Transformando nos plenè ad ſuam ſimilitudinem, quod futurum eſt in æterna uita, unde illud Pauli ad Gal: Nos ſpiritu ex fide ſpem iuſticiæ

ciæ expectamus. Ceremonialem autem legem impleuit Dominus, dum id quod ceremonijs ſignatum erat, opere compleuit. Idem de Iudiciali lege ſentiendum eſt. Cęterùm modus impletę per Chriſtum legis moralis hoc diſticho complexus ſum.

Implet dum præſtat, dum ius damnabile tollit,
Pneumate dum donat, dum ſua regna dabit.

DE SEPTIMA QVÆSTIONE.

Quæ eſt ſumma legis Moralis?

Dilectio Dei & proximi, Sic enim Paulus ait 1. Tim. 1. Summa legis eſt dilectio. Idem probatur Deut. 6. & Matth. 22. Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo &c. & proximum tuum ſicut teipſum.

An non aliud requirit Lex quàm affectum dilectionis?

Dilectionis uoce Synecdochicos intelligitur omnis affectus coniunctus cum dilectione, & omnis actio interior & exterior, quam naturaliter requirit dilectio, per quam dilectio uera ſe prodit, & ueluti conſpiciendam

dam

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 355 8° (LN 907)

dam præbet:ut enim qui diligit Deum,eum ſimul timet,colit,prædicat,inuócat, & patienter ab eo promiſſa expectat, omnia quæ grata illi ſenſerit faciens : ita qui proximum amat, ſuperiores ſe reueretur,pares complectitur, inferiores ſubleuat, atq; omnia omnibus, quæ utilia ſenſerit,& uult & facit.Poteſt & ita reſponderi ad quæſtionem, quòd lex doceat in ſumma, quid expetendum & quid fugiendum ſit, Vt enim expetendum eſt honeſtum:ita quod turpe eſt, fugiendum eſt: & hac ratione ſumma Legis hoc uerſu continetur.

Quis ſit honeſti,quis turpis ſons lege docetur.

Quis autem ſit honeſtatis, & contrà quis turpitudinis fons,continetur hoc diſticho.

Primus honeſtatis fons eſt dilectio : contrà
Turpia progenerat ſæua cupido tibi.

DE OCTAVA QVÆSTIONE.

Quæ ſunt Legis appendices?

Ego ſum Dominus Deus tuus, uiſitans iniquitatem patrum in filios, in tertiam & quartam generationem eorum,qui oderunt me, & non cuſtodi-

unt

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 355 8° (LN 907)

unt mandata mea: Et faciens miſeri-cordiam in millia his, qui diligunt me, & cuſtodiunt præcepta mea.

Huc & illa dicta pertinent: Qui fecerit ea, uiuet in eis. Et, Maledictus omnis, qui non permanſerit in omnibus, quæ ſcripta ſunt in libro Legis. Harum appendicum uſum ui-de ſuprà in declaratione quartæ quæſtionis.

DE NONA QVÆ-Quæſtione.

Quæ eſt legis diuinæ diuiſio?

Plures ſunt legis diuinæ diuiſiones, qua-rum tres ſunt præcipuæ.

PRIMA: Legum diuinarũ, Alia eſt Ce-remonialis, alia Iudicialis, alia Moralis.

Quæ eſt Ceremonialis?

Quæ ritus Eccleſiaſticos, ceremonias, & ſacrificia gubernat, Cuius uſus fuit in Tem-plo Salomonis.

Quæ eſt Iudicialis?

Quæ iudicia & controuerſias forenſes moderatur.

Quæ eſt Moralis?

Quæ mores omnium regit, & normam uiuen-

uiuendi uniuerſalem hominibus præſcribit.

SECVNDA. Legum alia eſt præceptiua, ut quæ præcipit aliquid operis fieri. Alia prohibitiua, ut quæ prohibet, quæ fieri non conuenit.

TERTIA. Legum alia immediatè Deum reſpicit, Alia circa officia hominibus debita, uerſatur.

DE DECIMA QVÆSTIONE.

Cur Lex in lapidibus Tabulis eſt exarata?

Hoc Symbolicum eſt: Monet enim hoc ſymbolo Deus, tantam duritiem noſtrorum cordium eſſe, ut non prius lex Dei in ea inſcribi poſſit, quàm Deus ſuo digito ea adaptauerit, legemq́ ſuam ipſe ijs inſcripſerit. Hæc Symbolica ſignificatio hoc diſticho continetur.

Saxea lex Moſis, tibi ſaxea pectora ſignat,
Mollia quæ digitus fecerit ipſe Dei.

Deinde etiam lapidearum Tabularum Symbolo ſignificatur, quòd Deus nolit ulla uetuſtate aboleri obedientiam, quam in lege morali requirit.

DE VNDECIMA QVÆSTIONE.

Quod-

Quodnam eſt diſcrimen Legis et Euangelij?

Quadruplex eſt: Primùm ſumitur à noticia, quia Lex naturæ quodammodo nota eſt: Euangelium autem nullo modo rationis acumine percipitur. At ſi quis quærit, cur lata ſit Lex, quæ natura nota eſt. Is ſciat ob tres cauſas id factum eſſe: Quarum prima eſt, ut legis naturæ autoritas noua hac publicatione confirmaretur. 2. Vt quæ per conſuetudinem peccandi & ſceleratorum multitudinem latêre cœperant, manifeſtarentur. 3. Vt conſtaret certa Deum colendi ratio, ne pij Ethnicis & Philoſophicis ſuperſtitionibus à uero Dei cultu abducerentur. Has tres cauſas memoriæ cauſa hoc diſticho complector:

Cur data Lex nota eſt? ut confirmetur, ut altè
Mentibus inſideat, ut pia corda regat.

Secundum ſumitur à promiſſionum differentia, promiſſio enim legalis habet coniunctam conditionem impletæ Legis: Sed promiſſio Euangelij, non habet annexam conditionem impletæ legis, Sed tantùm fidei, quæ oblatum per Euangelium beneficium apprehendit, ac poſteà ſuos germanos edit fructus.

Terti-

Tertium ſumitur à differentia uirtutum utriuſq;, Lex enim occîdit, & eſt miniſterium mortis, Euangelium autem uiuificat, & eſt uitæ miniſterium, 2. Cor. 2.

Quartum ſumitur ab obiectis, legis enim comminatio ad impœnitentes, & non ad conuerſos pertinet: Euangelij promiſſio ad pœnitentes, & non ad impœnitentes pertinet, quemadmodum propoſitis exemplis docet Chriſtus Lucæ 7. Matth. 22. Nam apud Lucam teſtatur Chriſtus ad mulierem pœnitentem pertinere gratiam Euangelij, Et apud Matthæum teſtatur comminationem Legis pertinere ad ſuperbum Legiſperitum. Hoc quadruplex Legis & Euangelij diſcrimen complector hoc diſticho:

Noticia & promiſsio, uis, ſubiectáq;, quantum
Lex ab Euangelio differat, ecce docent.

DE DVODECIMA *Quæſtione.*

Quot ſunt partes Legis diuinæ?

Decem ſunt Decalogi pręcepta, quę duobus continentur capitibus, quæ ſunt: Dilige Iehouah Deum tuum ex toto corde tuo &c. Et proximum tuum ut teipſum.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 355 8° (LN 907)

Quid prius caput continet?

1. Mandatum homini datum.
2. Affectum dilectionis.
3. Obiectum ad quod ille affectus referendus eſt. 4. Cauſa iudicatur, Cùm dicitur: Dominum Deum tuum, iſta enim pronomina cauſas dilectionis inſinuant.
5. Modum dilectionis, uidelicet quòd ex toto corde, ex tota anima, ex totis uiribus.

Eadem quinque continentur ſecundo capite.

Chriſtus dicit in Euangelio, ſecundum ſimile eſſe priori, quomodo id intelligendum ſit expone.

Non in ordine, non in obiecto, non in dilectionis gradu, iſta ſimilitudo eſt poſita, Nam dilectio Dei ordine prior eſt, obiecto dignior, & gradu ſuperior dilectione hominis, Eſt enim Deus præ omnibus diligendus, & ante omnia, et ſuper omnia: Sed ſimile in affectu, Nam utrumque requirit dilectionem, In obligatione, Nam utrumque obligat uel ad obedientiam uel ad pœnam, Et in conſecutione obedientiæ, iuxta illud Iohannis dictum: Qui dicit ſe diligere Deum, & proximum ſuum odit, mendax eſt.

Da methodum explicandi ſingula Præcepta.

In ſin-

In ſingulorum Præceptorum explicatione hæc quinq; dici poſſunt.

1. Quid mandet lex.
2. Quid uetet.
3. Quam habeat obedientia promiſſionem.
4. Quam habeat uiolatio legis pœnam.
5. Quis ſit uſus Legis externus, internus, & ſpiritualis. Hæc quinq; diſticho hoc complector:

Lex mandat, prohibet, promittit, & indicat iram,
Additur his uſus qui meditandus erit.

DE PRIMO PRÆcepto.

Recita Primum præceptum.

Ego ſum Iehouah Deus tuus, qui eduxi te de terra Aegypti; Non habebis Deos alienos coram me.

Quæ eſt ratio huius præcepti?

Quòd Deus conditor rerum, ſolus ſit omnium bonorum fons & dator.

Quis Finis? Vt omni idololatria & impietate abiecta, ipſe ſolus habeatur Deus noſter, & ſolus à nobis uero cultu colatur.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 355 8° (LN 907)

Quid continent hæc legis verba?

Duo, proœmium, & expoſitionem præcepti: proœmium enim eſt: Ego Iehouah Deus tuus, qui eduxi te de terra Aegypti. Expoſitio autem præcepti.

Non habebis Deos alienos coram me.

Quid ſibi vult proœmium?

Hoc continet duo: Primum, modum cognoſcendi Deum per uerbum et beneficium Dei; uerbum eſt: Ego Iehouah Deus

tuus

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 355 8° (LN 907)

tuus &c. Beneficium: Qui eduxi te de terra Aegypti. Deinde continet prooemium confirmationem legis diuinæ à poteſtate, promiſſione & beneficijs præſtitis, De quibus latius uide Enchiridion noſtrum.

Quid habet expoſitio?

Hæc ut meminit alienorum Deorum & ueri Dei: ita pręcipit ut uerum Deum habeas, & alienos Deos fugias ſeu non habeas.

Quid eſt habere Deum?

Eſt mente, affectu, uoluntate, adeoq; omnibus uiribus Deum complecti.

Quomodo mente complectimur Deum?

Quando in mente eſt uera noticia Dei, uidelicet quòd ſit unus ęternus Deus, Pater, λόγος, & S. ſanctus, quòd hic Deus ſit fons omnis boni, quòd ſuas creaturas amet, ꝙ ad ſe confugientes iuxta promiſſiones uelit iuuare, Et contrà contumaces punire. Hæc in genere uera Dei noticia eſt, quæ in duas formas diſtinguenda eſt. Eſt enim alia noticia Dei Legalis, alia Euangelica.

Quomodo affectu amplectimur Deum?

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 355 8° (LN 907)

Cùm ex uera Dei noticia naſcitur affectus congruens noticiæ, ut timor Dei, fiducia, dilectio, ſpes: Sed diſcernendum eſt inter fiduciam Legalem & Euangelicam, quarum illa naſcitur ex noticia Dei legali, hæc oritur ex noticia Dei Euangelica.

Quomodo Deum complectimur voluntate?

Cùm ex mentis recto iudicio & puro animi affectu naſcitur uoluntatis alacritas ad imperandum omnibus uiribus, ut Deo obedientiam præſtent.

Quomodo Deum complectimur viribus?

Cùm ipſe uires interiores & exteriores uoluntati alacriter imperanti, quæ mens rectè iudicat, & affectus purè ſuadet, obſequuntur & imperata præſtant.

Quæ ergo opera in hac lege præcipiuntur?

Ea colliguntur ex ijs quæ dicta ſunt, uidelicet, amor uerbi Dei, noticia Dei, timor, fiducia, dilectio, alacris uoluntas, & ſtudium omnium uirium obediendi Deo.

Quæ

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 355 8° (LN 907)

Quæ opera prohibentur hac lege?

Eæ partim continentur in hoc dicto, habere Deos alienos: partim ex Antitheſi operum præceptorum extruuntur.

Quid eſt ergo Deus alienus, & Quid eſt habere Deos alienos?

Cùm in plurali dicat alienos Deos, ſignificat multa eſſe, quæ hominibus loco Dei eſſe ſoleant. Eſt autem loco Dei homini, quidquid homo fingit ſibi ex quo pendet, & unde auxilium ſperat, & opem abſq; uero timore ueri Dei. Vnde auaricia à Diuo Paulo idololatria dicitur.

Poſſunt'ne ſtatui certa genera alienorum Deorum?

Poſſunt quidem: Primùm enim Alieni dij ſunt idola gentium.

2. Sancti, cùm illis ab hominibus diuinus honos exhibetur.

3. Bona interna, & externa animi, corporis, & fortunæ, Adeoq; omne in quo homines gloriari ſolent. Quicunq;, enim hæc mente, affectu, uoluntate amplectitur abſq; timore Dei, Alienos dicitur habere Deos. Licet quidem, imò oportet Creaturas Dei

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 355 8° (LN 907)

ſuo ordine diligere, modò illius dilectionis fons ſit uerus Dei timor, idola aũt, quæ ſunt opera Satanæ, perpetuò execrari oportet.

Quæ opera ex Antitheſi prohibita eſſe colligis?

Cum amore uerbi Dei pugnat odium uerbi: cum noticia Dei, pugnat ignoratio Dei, & omnis falſa perſuaſio de Deo, ut Philoſophorum & Hæreticorum, ut qui de diuinitate non rectè ſentiunt, In quorum numero eſt Epicurus, & gręci Philoſophi omnes. Item qui de perſonis non rectè iudicant, ut Arius, Sabellius, & multi alij: Item qui de uoluntate Dei perperam ſentiunt, ut qui de gubernatione, prouidentia, promiſſionibus & comminationibus, erroneum habent iudicium.

Cum timore pugnat ſecuritas, cum fide diffidentia, cum dilectione fremitus ſub cruce, Cum ſpe deſperatio & ἀνελπισία, Cum alacritate uoluntatis, auerſio uoluntatis, & cum uirium promtitudine ad obediendum ignauia, & torpor, & quæ græcè dicitur ἀκηδία.

Quæ ſunt præmia obedientiæ huius præcepti?

Fauor

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 355 8° (LN 907)

Fauor Dei & miſericordia, iuxta promiſſiones legi additas: uerùm quia nemo legi ſatisfacit, præmia promiſſa tantummodò conferuntur conuerſis.

Quæ pœna violatæ legis huius?

Maledictio & damnatio, & uiſitatio iniquitatis in tertiam & quartã generationem, iuxta comminationes huic legi additas.

Quis eſt vſus huius legis?

Vt examines tuam conſcientiam ad legis normam, & ſententiam legis mente recolas hoc pacto. Primò, in hoc examine cùm uideas te Legi non ſatisfeciſſe, agnoſce peccatũ tuũ, Agnoſce te legis diuinæ transgreſſorem eſſe. Secundò, agnoſce ſententiam legis, aduerſus te latam, iuſtam eſſe. Tertiò, fuge peccatum, expaueſce ad iram Dei, & dole quòd Deum tuo peccato offenderis. Quartò, confugito uera fide ad Chriſtum, peccati expiatorem, & ueniam delicti uiua fiducia expete.

Quintò, Nactus remiſſionem peccatorum fide Chriſti, redi ad regulam legis, & iuxta illam uitam tuam, quantũ quidem id fieri poteſt componito, Ac ita cum Dauide orato: Spiritum rectum innoua in uiſceribus meis, Et da mihi ut ambulem in lege

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 355 8° (LN 907)

tua. Hæc noua obedientia etſi imperfecta eſt, placet tamen in renatis propter Chriſtum. Hic uſus ſimili modo accommodari etiam debet reliquis præceptis.

Quid, eſt'ne pars Primi præcepti prohibitio ſculptilium?

Etſi reuera ſecunda lex eſt, quemadmodum omnes ueteres tradunt, & confirmatur ex Deuteronomio: tamen ne cum conſuetudine recepta Eccleſiarum noſtrarum pugnare uideamur, Coniungamus hanc legem cum prima, præſertim cùm nihil referat, ſiue diſtinguatur à prima, ſiue coniungatur, modò ex Decalogo non excludatur.

Quid ergo interdicto ſculptilium prohibetur?

Duo hoc interdicto prohibentur: Vnum, ne Deum ulla effigie exprimere tentemus.

Quæ eſt huius prohibitionis ratio?

Effigies Dei manu hominis expreſſa cedit in contumeliam diuinæ maieſtatis.

Quî ſic?

Quia Deus eſt expers corporis, inuiſibilis, & infinitus: Effigies autem omnis ex materia

teria corporea ſit, & eſt uiſibilis, & terminis clauditur, quare in Deum ſummè contumelioſa eſt.

Alterum quod prohibetur eſt, ne incuruemus nos coram ullo idolo cauſa religionis.

Quæ eſt huius interdicti ratio?

Is qui hoc facit, Primùm inuertit naturæ ordinem, dũ ſubijcit ſe infra creaturas, quarum dominus eſt conſtitutus, immemor ſuę dignitatis. Deinde ſacrilegium committit, tribuens creaturæ cultum, qui ſoli creatori debetur. Glorificate inquit Deum in ſpiritu, & in corpore ueſtro, quę ſunt Dei. Quicunq; igitur coram lignis & lapidibus religionis cauſa procumbunt, ſerpentem adorant, qui ligni fructu primos occîdit parentes.

Quæ igitur opera hîc mandantur?

Vt corpore & anima nos coram Deo proſternamus, idq; ex uero Dei timore: Omnis enim obedientia ex timore Dei proficiſci debet.

Quæ præmia ſeruatæ, & quæ pœnæ huius legis violatæ ſunt?

Quia obedientia & inobedientia huius

legis

legis manat ex obedientia uel inobedientia primæ legis, eadem præmia hîc promittuntur obedientibus, & eædem pœnæ proponuntur tranſgreſſoribus.

Quis eſt vſus huius Legis?

Idem qui primæ eſt.

QVÆSTIO DE IMAGINIBVS ET IDOLIS.

Licet'ne ergo vlla habere idola ſeu imagines?

Imò licet. Verùm ne hîc erretur, ſciendum eſt eſſe Triplicem uſum Imaginum: Superſtitioſum, Typicum & Politicum: Superſtitioſus uſus ſolus damnatur uerbo Dei, ubicunq; in ſcriptura uel imagines, uel ſculptilia damnantur. Typicus uſus erectione Aenei ſerpentis in Deſerto, & Cherubim in propiciatorio confirmatur. Politicus uſus triplex eſt: Hiſtoricus, Symbolicus, & qui ornatus cauſa adhibetur: horum nullus eſt prohibitus. Hiſtoricus qui ad intelligendas rectius rerum deſcriptiones, & ad memoriam rerum conſeruandam facit, exemplo ſanctorum Patrum confirmatur, qui ſtatuas erexerunt in rerum geſtarum memoriam. Symboli-

bolicus,qui de re alia nos admonet, ut imago in moneta Cæſaris admonebat Iudæos, quòd Cæſari eſſent ſubiecti. Confirmatur Chriſti facto, qui monetam Cæſaris in manus accipiens, non damnauit imaginem. Circumferebant etiam Apoſtoli monetam Cæſaris imagine inſignitam, qualem & Petrus de ore piſcis accepit. Qui ornatus cauſa adhibetur, Salomonis confirmatur exemplo,& Dei etiam mandato,qui uarijs picturis uoluit ſuum ornari templum. Quare hîc uſus reprehendi non debet.

Sed quid dicis de Trinitatis imagine?

Prophanum inuentum eſt, & uoce Dei prohibitum, uerùm ſi loco primæ perſonæ poneretur nubes,unde uox ſonuit,adſcriptis uerbis:Hic eſt filius meus dilectus:& deinde Columba, & effigies Chriſti hominis exprimeretur,hiſtoriæ conſeruandæ gratia,nihil haberet impietatis. Sed pingere Deum Patrem ſenis alicuius barbati forma, magna eſt impietas,prohibita uoce Dei.

Sunt'ne imagines libri laicorum?

Concedo id quidem, ſi tantùm hiſtoriæ cauſa,& non ſuperſtitionis gratia,adhibeantur.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 355 8° (LN 907)

tur. Verùm in menſa Dominicæ Cœnæ, ſculptilia uel imagines poni poſſe ſine periculo non arbitror, præſertim cùm homines nimis proni ſunt in ſuperſtitionum labyrinthos.

DE SECVNDO
Præcepto.

Quodnam eſt ſecundum præceptum?

Non aſſumes nomen Domini Dei

tui in=

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 355 8° (LN 907)

tui in uanum : Cuius Antitheſis eſt, Aſſumes nomen domini Dei tui legitimè & rectè, id eſt, ſanctificabis nomen Dei.

Quæ eſt ratio huius præcepti?

Quòd Deus conditor rerum, ſolus ſit omnium bonorum fons & dator.

Quis Finis?

Vt maieſtas nominis Dei inter homines habeatur ſacroſancta.

Quid eſt nomen Dei?

Eſt cùm ipſe Deus, tùm quidquid de eo dignè dici poteſt, utpote omne, quod in eius noticiam, famam & gloriam uergat.

Quæ opera hac lege mandantur?

Omnia quæ faciunt ad nominis Dei noticiam, famam, & gloriam promouendam inter homines: ut ſunt,

1. Inuocatio.
2. Prædicatio factorum Dei.
3. Gratiarum actio.
4. Glorificatio.
5. Confeſſio.
6. Cultus iuriſiurandi.

Quæ

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 355 8° (LN 907)

Quæ opera prohibentur hac lege.

1. Quidquid pugnat cum uera inuocatione Dei, ut non inuocare, ſine fide inuocare, frigidè inuocare, non intellectis uerbis orare, inuocare ſanctos.

2. Quidquid pugnat cum gratiarum actione, ut non agere gratias Deo, Phariſaica oſtentatio ſine fide, Boatus in templis, & conducticia opera Monachorum & Sacrificulorum, qui fumum uendunt.

3. Quidquid pugnat cum prædicatione operum, & iudiciorum Dei, ut iudicia & opera Dei non rectè æſtimare, ſilere beneficia Dei.

4. Quidquid pugnat cum glorificatione, ut ſcandaloſa uita, ſchiſmata, et contẽtiones.

5. Quidquid pugnat cum confeſſione, ut abnegatio Dei, fidem celare propter hominum amiciciam, uel odium, non ingenuè fateri, cui religioni quis ſit addictus.

6. Quidquid pugnat cum cultu iuriſiurandi, ut peieratio, execratio, in iurando leuitas.

De præmijs, pœnis, & uſu, uide primum pręceptum.

DE TERTIO PRÆCEPTO.

Quod

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 355 8° (LN 907)

Quodnam eſt tertium præceptum?

Memento ut diem Sabbati ſancti-fices.

Quæ eſt ratio huius præcepti?

Quòd Deus conditor rerum ſolus omnium bonorum ſit fons & dator.

Quis Finis?

Vt proprijs operibus emortui, ueram ſanctificationem operibus à Deo mandatis medi-

meditantes, ſinamus nos à DEO ſanctificari.

Quid eſt ſabbatum? Quid ſanctificare? & quid ſabbatum ſanctificare?

Sabbatum eſt ſeptimus ſeptimanæ dies, in quo Dominus quieuit poſteaquam ſex diebus creaſſet cœlum & terram. Sanctificare in genere eſt aliquid ſegregare à prophano uſu, purum & incontaminatum ſeruare, adeóq; uſui ſacro, cultuiq; diuino deſtinare. Proinde ſabbatum ſanctificare, eſt ſeptimum ſeptimanæ diem ab uſu prophano ſegregare, illum purum & incontaminatum ſeruando, ſacro ac diuino cultui deſtinare.

An non Moſaicum ſabbatum eſt abolitum?

Eſt quidem, quantum ad ceremoniam, & certæ diei ſeruatæ à Iudæis obſeruationem: Sed non quantum ad Genus attinet, Symbolicam ſignificationem, & Typum.

Quodnam eſt illud genus?

Vt in ſingulis ſeptimanis, unum aliquem diem ſegregemus à prophano uſu, & illum diuino cultui deſtinemus, atq; adeò apoſtolos imi-

los imitemur, qui primum diem ſeptimanæ in locum ultimi ſubrogarunt: quem ideò uocarunt κυριακὴν, quia & Dominus eo die reſurrexit, & cultui Dei is dies deſtinari debet, quemadmodum ex Apocalypſi patet.

Quæ eſt ſymbolica ſignificatio, ſeu typus?

Significatio ſabbati commodè in triplex tempus diuidi poteſt, Præteritum, Præſens & Futurum: Si præteritum ſpectes, ſabbatum fuit typus quietis Dei ab operibus ſuis poſt rerum creationem, unde μνημόσυνον rerum creatarum fuit. Deinde typus fuit requiei populi Dei in terra Canaan, poſt multos in Aegypto exhauſtos labores, quemadmodum ex Pſalmo Epiſtola ad Hebræos indicat: Præterea adumbratio fuit Sabbatiſmi Domini requieſcentis in ſepulcro peractis redemtionis noſtræ laboribus. Si præſens tempus Eccleſiæ reſpicias, Sabbatum fuit figura quietis conſcientiarum à peccatorum procellis, poſt liberationem à regno diaboli per Chriſtum ducem. Deinde ſignum eſt, quòd Deus nos ſanctificet, iuxta illud Exo: 21. Ezech. 20. Sabbata mea dedi eis, ut eſſet ſignum inter me & eos, ut ſcirent, quòd ſim Iehouah qui ſanctifico eos: huius ſanctifica-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 355 8° (LN 907)

tionis & nos admoneant noſtra feſta.

Poſtremò, adumbrat uitam ſanctorum perpetuò in meditatione quietis cœleſtis tranſigendam.

Si tempus futurum reſpicias, Sabbatum fuit typus conſummationis mundi. Quemadmodum enim ſex dies operationis Dei in creatione mundi adumbrabant ſex annorum millia, iuxta dictum Eliæ: Ita ſabbatum ſignificat æternitatem quietis in cœlo, & ſabbatiſmum illum beatum perpetuò duraturum, quem ſancti expectant.

Quibus in rebus ſita erat obedientia Sabbati apud Iudæos?

In uacatione totius familiæ ab operibus ſeruilibus, in ceremoniarum & ſacrificiorum obſeruatione, in meditatione Legis Dei, in fidei & caritatis exercitijs. Vt ergo iſta opera præcepta erant: ita his contraria prohibita.

DE FESTIS CHRISTIANORVM.

Quotuplicia ſunt feſta Chriſtianorum?

Triplicia. Dominicus dies, Feſta Saluatoris, Memoriæ ſanctorum.

Cur

Cur Dominicus dies obſeruatur?

Conſeruandi Miniſterij, exercendæ pietatis, ordinis & diſciplinæ gratia.

Cur feſta Saluatoris obſeruantur?

Primò, ut ordinè diſcatur hiſtoria. 2. ut ſigillatim perpendantur beneficia. 3. ut beneficijs rectè utamur, in Dei gloriam, & noſtram ſalutem.

Cur feſta celebrantur ſanctorum?

Multis ſanè de cauſis. 1. Vt cognoſcatur Hiſtoria Eccleſiæ. 2. Vt cogitentur beneficia Dei erga membra Eccleſiæ. 3. Vt gratiæ Deo pro ipſis agantur. 4. Vt uarij ſanctorum caſus perpendantur. 5. Vt ſanctos imitemur in pœnitentia, uita, cultu, confeſſione, conſtantia, patientia & alijs uirtutibus. 6. Vt pijs ſuſpirijs ſanctorum expetamus conſortium.

Quæ ſunt opera Chriſtianorum feſtorum?

1. Abſtinere ab operibus impedientibus ſanctificationem ſabbati. 2. Sacris cœtibus reuerenter intereſſe. 3. Partem doctrinæ cœleſtis, quam proponit Eccleſia, piè meditari. 4. Ceremonijs cum ſumma grauitate & re-

ligione uti. 5. Sanctificationi animæ & corporis ſtudere per opera primi & ſecundi prę cepti. 6. Familiam ſuam piè exercere, inſtruendo, monendo, & corripiendo. 7. Exemplo Chriſti & ſanctorum, opera caritatis exercere, uiſitando ęgrotos, conſolando triſtes, iuuando egenos.

Quæ opera prohibentur?

Cum operibus præceptis pugnantia.

Vt cum primo, ſeruilia opera impedientia miniſterium, & uoluptuaria.

Cum ſecundo, uel non intereſſe ſacris, uel ſine fructu intereſſe, uel cum ſcandalo intereſſe.

Cum tertio, docentem nō audire, ſed uel contemnere, uel culpare, ſi culpa uacat.

Cum quarto, uel nunquam uti ſacramentis, uel ſine fide uti, uel malè de ſacramentis ſentire, uel honeſtas & graues ceremonias calumniari.

Cum quinto, Impuritati animæ uel corporis indulgere.

Cum ſexto, uel familiam negligere, uel eā auocare à ſacris, uel prauè inſtituere, uel non explorare quantum in pietate proficiat.

Cum ſeptimo, nulla ęgrotorum, triſtium, & egenorum cura tangi, nullis caritatis operibus occupari.

Quæ

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 355 8° (LN 907)

Quæ ſunt præmia ſeruatæ, & quæ pœnæ violatæ huius legis?

Præmia & pœnæ ſunt hæc ſpecialia, ut enim præmium ſeruati ſabbati eſt profectus in pietate: ita pœnæ eiuſdem uiolati eſt pietatis naufragium, & piorum exercitiorum iactura.

Vſus huius legis petatur ex primo præcepto.

DE QVARTO PRÆCEPTO.

Quodnam eſt Quartum præceptum?

Honora patrem tuum, & matrem tuam, ut prolongentur tibi dies, & benè tibi ſit.

Antequàm explicationem ſecundæ Tabulæ aggrediamur, ſciendum uenit, quòd omnis obedientia ſecundæ Tabulæ oriatur ex obedientia primæ Tabulę: Prima immediatam obedientiam erga Deum, Secunda uerò tabula mediatam poſtulat.

Quæ eſt ratio præcepti?

Quòd Deus ſit amans ordinis, & gratitudinis.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 355 8° (LN 907)

Quis Finis?

Vt conſeruentur in mundo ſtatus, & ordines, quos Deus ordinauit.

Quid eſt honor?

Honor eſt reuerentia, qua ueneramur proximi dignitatem, quam uel ſuſtinet ex officio, uel ex peculiaribus donis Dei habet.

Quid voce Parentis ſignificatur?

Nomine PARENTIS Synecdochicè omnes ſignificantur ſuperiores, ſicut liberorum uoce omnes inferiores notantur.

Diſpo-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 355 8° (LN 907)

Diſpone ordinè gradus inferiorum & ſuperiorum.

Parentes,	Liberi.
Præceptores,	Diſcipuli.
Tutores,	Pupilli.
Patresfamilias,	Domeſtici.
Miniſtri uerbi,	Auditores.
Magiſtratus,	Subditi.

REGVLA.

Horum analoga iura & offcia requiruntur in hoc quarto præcepto.

Quotuplicia opera requiruntur hoc præcepto?

Triplicia.

Alia enim reſpectu inferiorum, alia ſuperiorum, alia reſpectu finis huius præcepti, qui eſt conſeruatio ſtatuum in mundo, quos Deus ordinauit.

Quæ opera mandantur inferioribus hoc præcepto?

Omnia ſignantur uoce honoris, & ſunt hęc præcipua. 1. Statuere ſtatum ſuperiorum eſſe ordinationem diuinam. 2. Libenter ſe

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 355 8° (LN 907)

ſubijcere poteſtati maiorum. 3. Vera ſtorga parentes complecti. 4. Reuereri. 5. Obedire in honeſtis & licitis. 6. Gratitudinem & beneficentiam exhibere. 7. Errata maiorum ἐπιεικείᾳ tegere, uel prudenter diſsimulare.

Quæ ſunt opera mandata ſuperioribus?

Omnia, quæ officijs liberorum iure analogo reſpondent, ut ſunt:

1. Mutuus amor. 2. Diligens educatio. 3. Prudens tractatio, ne uel indulgentia, uel auſteritate nimia perdantur liberi. 4. Liberos in bonis artibus, & pietate erudire. 5. Non facientes officium uirgis & pœnis cohibere.

Quæ ſunt opera quæ Præceptoribus mandantur?

1. Amare diſcipulos.
2. Fideliter docere.
3. Quæ docta ſunt repetere, & examinare.
4. Caſtigare torpentes.

Quæ ſunt opera quæ mandantur Magiſtratibus & tutoribus?

Quia

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 355 8° (LN 907)

Quia in Parentum locum ſuccedunt Magiſtratus & Tutores, eadem ipſis offcia incumbunt, licèt adminiſtrationis modus uarius eſt.

Quæ opera requiruntur ratione Finis?

Præter enumerata, recta conſtitutio Rerumpub: & Oeconomiarum, ut nemo in ijs ſit ocioſus, ſed ſinguli ſuas operas deſtinent conſeruationi totius corporis. Huc leges utiles, huc iudicia pertinent. Commendatur ergo cuiq; diligens in ſua uocatione functio. Magiſtratus proinde cura erit, ut ſinguli ſuum officium rectè faciant, ut ita humana ſocietas conſeruari poſſit.

Quæ opera prohibentur hoc præcepto?

Omnia, quæ enumeratis contraria ſunt, quæ ſunt diſponenda iuxta ordinem operum præceptorum.

Quæ ſunt præmia obedientiæ, & quæ pœnæ inobedientiæ?

Vt præmia benedictionis: ita pœnæ maledictionis uocabulo ſignantur. Pœnæ ſunt: Infortunium, calamitas, uaſtatio familiæ & domus,

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 355 8° (LN 907)

domus, Rerumpub: turbatio, Eccleſiæ dilaceratio, ac multa alia huiuſmodi.

Quis eſt Vſus?

Vſus idem qui primi, nimirum ut Primùm examinemus noſtrum factum ad normam legis. Deinde delictum conſpicientes, doleamus ob commiſſum peccatum. Tertiò: ut ſentientes ſententiam Legis confugiamus ad Chriſtum. Quartò: nacti remiſſionem peccarorum, ad Legem redeamus, ut tum demum nouam obedientiam præſtemus Deo.

DE QVINTO Præcepto.

Quodnam eſt quintum præceptum?

Non occides. Id eſt, Tu homo non occîdes proximum, id eſt, quemuis alium hominem. Antitheſis.

Vitam proximi conſeruabis.

Quæ eſt ratio huius præcepti?

Quia homo conditus eſt ad imaginem & ſimilitudinem Dei, homo non debet hominem occîdere, Gen. 9.

Quis eſt Finis?

Vt mutuis officijs, & mutua beneuolentia ho-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 355 8° (LN 907)

tia hominum ſocietas inter ſeſe coaleſcat & conſeruetur.

Quid eſt occîdere?

Eſt perſonam proximi quouis modo lædere.

Quid eſt proximus?

Quilibet homo, ſiue benè, ſiue malè nobis uelit: ſeu quilibet, ſiue benè, ſiue malè meritus eſt de nobis, ſiue ſit peregrinus, ſiue domeſticus, iuxta Parabolam de Samaritano.

Quæ

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 355 8° (LN 907)

Quæ opera prohibentur hoc præcepto?

Duplicia, ſcilicet:

Quæ ſunt gradus ad externum homicidium, & ipſum externum homicidium.

Qui ſunt gradus ad externum homicidium?

Cogitata, affectus, dicta & facta pugnantia cum dilectione proximi.

Cogitata & affectus: ut impatientia, faſtidium, contemtus proximi, uindictę cupiditas, ira, inuidia.

Dicta: ut maledictum, conuicium, obtrectatio. Facta: ut inſultatio, prouocatio, pulſatio, & huiuſmodi multa, quæ continentur in generibus poſitis

Quid eſt externum homicidium?

Eſt hominem contra legis iuſticiam, ſententia, uel manu de medio tollere.

Quæ opera præcipiuntur?

Hoc ex comparatione contrariorum liquet, & ex deſtinatione eorum, quæ finem præcepti concernunt.

Quæ ex comparatione colliguntur?

1. Pati-

1. Patientia.
2. Beneuolentia.
3. Facilitas.
4. Comitas.
5. Placabilitas.
6. Clementia.
7. Affabilitas.
8. Benedicentia.
9. Beneficentia.

Quæ reſpectu finis requiruntur?

Iuſticia particularis, qua paribus reddimus officia: Miſericordia, qua afflictis & egenis ſuccurrimus, & Fortitudo animi, qua oppreſſos defendimus.

Quæ ſunt præmia obedientiæ?

Beati, inquit Dominus, mites, Beati pacifici, beati miſericordes. Et Iohannes: Deus Caritas eſt, & qui manet in Caritate, in Deo manet, & Deus in eo. Talia ſunt multa corporalia & ſpiritualia præmia, quæ uoce benedictionis continentur: Remittite, & remittetur uobis.

Quæ ſunt pœnæ tranſgreſsioni additæ?

Qui, inquit Dominus, ſanguinem hominis effuderit, effundetur et ſanguis eius: Item, Qui gladium acceperit, gladio peribit, Inquieta uita multiplex periculum.

Sed quid de Præceptoribus, Parentibus & Ma-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 355 8° (LN 907)

& Magiſtratu dicendum eſt, qui interdum iraſcuntur, & Magiſtratus haud rarò hominem è medio tollit.

Hęc ſunt officia diuinitus illis commendata: uerùm cauendum eſt, ne illorum officium uicioſis corrumpatur affectibus.

Qualis quæſo ira in præceptoribus, Parentibus, atq; alijs Superioribus ferenda?

Quæ ex bona cauſa, id eſt, amore erga proximum procedit moderatè ad bonum finem, id eſt, ad conſeruationem & emendationem proximi.

Quis vſus?

Idem qui eſt ſuperiorum.

DE SEXTO PRÆCEPTO.

Non mœchaberis.

Quæ eſt ratio huius præcepti?

Quia Deus puriſſimus & caſtiſſimus eſt ſpiritus, requirit ab omni rationali creatura, puritatem & caſtitatem.

Quis eſt finis huius præcepti?

Vt abnegata omni immunditia, in uera ſanctitate imaginem Dei repræſentemus, ac ſocietatem coniugalem à Deo mandatam amplectamur.

Quæ opera prohibentur?

Triplicia: Primò, quæ ſunt gradus ad libidinem animi uel corporis.

2. Signa quæ declarant libidinem.

3. Externum factum expreſſè prohibitũ.

Qui ſunt ergo gradus hîc prohibiti?

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 355 8° (LN 907)

1. Occaſio: ut ocium, malum ſodalitium. 2. Cogitatio impura. 3. Affectus inordinatus, concupiſcentia praua. 4. Intemperantia omnis.

Quæ ſunt ſigna teſtantia libidinem animi?

1. In ſermone ſpurcities. 2. Amatoriæ cantilenæ. 3. In uultu procacitas. 4. Nutus libidinoſus. 5. In inceſſu mollities. 6. In habitu deliciæ ad excitandam libidinem compoſitæ.

His adijciuntur concertationes & certamina potandi, prouocationes ad libidines, gula, ebrietas, quæ omnia in ocio tanquam in molliſſimo puluinari recumbunt.

Quodnam eſt externum factum præcepti?

Omnis uſus Veneris extra honeſtum coniugium: ut raptus, fornicatio, adulterium, inceſtus, & nefandum illud Sodomiticum flagitium.

Quæ opera præcipiuntur?

1. Animi, & corporis caſta puritas. 2. Continentia. 3. Sobrietas. 4. Refrenatio pullulantium affectuum. 5. Caſta honeſtas in dictis, geſti-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 355 8° (LN 907)

geſtibus & factis. Præterea etiam omnia exercitia, quę faciunt ad conciliandam & conſeruandam caſtitatem: & diligens commiſſi muneris functio, Ieiunium, corporis caſtigatio, abſtinentia à rebus prouocantibus hominem, breuiter, mortificatio ueteris Adami.

Quæ ſunt præmia ſeruatæ legis?

Multiplicia ſanè ſunt: Primò enim Deus delectatur habitare in Caſtis animis. Deinde Dominus ait, Beati Mundi corde, quoniam ipſi Deum uidebunt. 3. Bona conſcientia. 4. Felix in alijs rebus ſucceſſus. 5. Exemplum caſtitatis ornatur præmijs ſpiritualibus & corporalibus.

Quæ ſunt pœnæ violatæ legis?

1. Deus deſerit impurum animum & expellitur Spiritus ſanctus. 2. Satan ingreditur domum ſibi aptiſſimam. 3. Mentis iudicium corrumpitur, iuxta illud: Fornicatio, uinum & ebrietas auferunt cor. 4. Errores in omnibus actionibus. 5. Mala conſcientia. 6. Infamia. 7. Varij morbi. 8. Aeternus interitus, niſi maturè occurratur per pœnitentiam.

Quis eſt vſus?

Idem qui & ſuperiorum.

Quomodo Paulus exaggerat violationem huius Præcepti?

Sex argumentis, quorum primum ſumtum ab ordinatione Dei.

Corpus deſtinatum eſt Deo, Ergo horrendum ſcelus eſt iſtud libidine contaminare.

Secundum ſumitur à nobilitate corporis: Corpora Chriſtianorum ſunt membra Chriſti, Ergo horrendum ſcelus eſt illa ſcortis communicare.

Tertium à grauitate ſceleris:

Reliqua peccata ſunt extra corpus, Sed qui ſcortatur in proprium corpus peccat.

Quartum à deſtinatione corporum Chriſtianorum: Sunt enim corpora Chriſtianorum templa Spiritus ſancti, Ergo grauiſſimum ſcelus eſt, illa ulla libidine contaminare.

Quintum ſumitur à iure diuino, naturali,& ciuili: Res emta eſt ſub iure emtoris.

Chriſtiani ſunt emti ſanguine Chriſti, Ergo grauiſſimum flagitium eſt ea libidine contaminare.

Sextum ſumitur à fine noſtrorum animorum, & corporum. Glorificate, inquit Pau-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 355 8° (LN 907)

Paulus, Deum in ſpiritu, & corpore ueſtro, quæ ſunt Dei.

An contra hoc innatum vicium libidinis nulla ſunt remedia?

Imò ſunt potiſſimum quatuor, hoc diſticho comprehenſa:

Ores, caſta legas, ieiunes, ocia uites,
Si ſeruare uoles corpora caſta Deo.

DE SEPTIMO Præcepto.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 355 8° (LN 907)

Quodnam eſt Septimum præceptum?

Non furaberis.

Quid eſt furari?

Eſt quocunq; modo facultatibus proximi inſidiari, & eas ſibi uſurpare.

Quæ eſt ratio huius præcepti?

Cùm Deus iuſtiſſimus ſit, uult ut ad normam ſuæ iuſticiæ, ſuum cuiq; tribuamus.

Quis eſt finis huius præcepti?

Vt noſtra ſorte contenti, ſuum cuiq; tribuamus, ac communem ſocietatem communibus officijs foueamus, ac iuuemus.

Quæ opera prohibentur?

Cauſa, uidelicet cupiditas habendi, & eius effectus: nimirum furtum.

Sed quotuplex eſt furtum?

Duplex.

Humanum, & Satanicum. Humanum rurſus duplex: Aliud enim in rebus committitur, aliud in iure.

Quæ furti genera committuntur in rebus?

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 355 8° (LN 907)

1. Clancularia alienæ rei ſurreptio.
2. Violentia, cui rapina, & præda ſubij- citur.
3. Impoſtura, quæ committitur in 1. Pondere. 2. Menſura. 3. Numeratione. 4. Contractu. 5. Rerum permutatione. 6. Fucatis mercibus. 7. Rerum falſa prædicatione.
4. Prætextus iuris, uidelicet cum ſpecie aliqua iuris, aliena ad nos transferimus.
5. Prætextus donationis, cùm uidelicet ſuperiores aliquid ab inferioribus petunt, quod ipſi negare non audent.

Quando furtum committitur in iure?

Quando alijs, quod ipſis uel ex pacto, uel ex officio debemus, non præſtamus, ut cùm negas operario mercedem, uel quandocunque homines non reddunt ſibi mutuò Caritatis officia.

Age, poſtquam incidimus in mentionem debiti, explica nobis debitorum rationem.

Cùm Paulus inquit, nemini quicquam debeatis, niſi hoc, ut alij alios diligatis, Significat duo eſſe debitorum genera. Quorum

unum omnino ſoluendum eſt, Ita ut amplius non debeas. Alterum ſoluendum quidem ſemper, ſed non ita ſolui poteſt, quin perpetuò debitor maneas: Res mutuò acceptas ubi ſolueris non amplius debes, proximum nunquam ita dilexeris, quin adhuc debitor maneas.

Sed vnde huius duplicis debiti differentia petenda eſt?

Ex duplici obligatione: Quarum una eſt ciuilis, Altera naturalis. Ciuilis obligatio, eſt cùm legibus magiſtratus ad ſoluendum debitum cogimur. Debita, quæ hac obligatione debentur, uult reddi Paulus, ſicuti & hoc præceptum: Non furtum facies. Naturalis obligatio, quæ & diuina dicitur, eſt, cùm lege naturæ & diuina cogimur ad ſoluendum debitum. Lex naturæ eſt, quod uis tibi, hoc facito alteri, & contrà: quod tibi non uis fieri, alteri ne feceris. Lex diuina, dilige proximum tuum ſicut teipſum. Iuxta hoc debiti genus, ſemper manemus debitores, & iuxta quod boni uiri ſemper inueniunt, quod proximo debeant, quemadmodum Samaritanus, qui ſpoliatum Iudæum refocillauit.

Quodnam eſt diabolicum furtum?

Quod

Quod committitur ad imitationem Diaboli, qui animos primorum parentum auocauit à Deo, ut ſibi adhærerent, Sic Abſolon dicitur furatus eſſe corda uirorum Dauid, cuius furti rei peraguntur, qui animos diſcipulorum à præceptoribus auellunt, ſubditorum à magiſtratu, liberorum à parentibus, ſeruorum à dominis &c. 2. Samuel. 15.

Quæ opera mandantur?

1. ἀυτάρκεια, qua quis ſua ſorte contentus uiuit.
2. Labor probus in honeſta uocatione.
3. Commutatiua iuſticia ſeruans æqualitatem in contractibus.
4. Liberalitas, & miſericordia.
5. Vſus facultatum legitimē acquiſitarum pius & ſanctus. De hoc rerum uſu uide Enchiridion in loco diuitiarum.

Quæ ſunt præmia præſtitæ Legis?

Eadem quæ quarti præcepti, Iuxta illud: pondus habebis iuſtum & multo uiues tempore: Item, qui fœneratur Domino, miſeretur pauperis: Item Pſalmus: Miſeretur, & commodat iuſtus, & ſemen eius in benedictione erit.

Quæ ſunt pœnæ violatæ legis?

Prout ſunt uaria furtorum genera: ita & pœnæ ſunt uariæ, Et quoniam fures non ſolùm politicam ſocietatem turbant, contra quartum præceptum, Verùm etiam Oeconomias euertunt, incurrunt in uarias pœnas, ut ſunt Maledictio, mala conſcientia, infamia, damnum in rebus, iuxta illud: Væ qui prædaris, quoniam ſpoliaberis ipſe. Et Auguſt: Nemo habet iniuſtum lucrum ſine iuſto damno, furatur quis ueſtem, & fidem amittit, In arca eſt lucrum iniuſtum, in conſcientia damnum.

Quis vſus?

Idem qui eſt ſuperiorum.

Docet'ne præter hæc aliud hoc præceptum?

Imò, duo docet: Primò, quòd lege diuina ſanciatur diſtinctio dominiorum.

Secundò, quòd pius poſſit iuſtè acquirere facultates, atq; eas rectè poſſidere, contra furores Anabaptiſticos.

DE OCTAVO PRÆCEPTO.

Quodnam eſt Octauum præceptum?

Non

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 355 8° (LN 907)

Non reſpondebis falſum teſtimonium aduerſus proximum tuum.

Quæ eſt ratio præcepti?

Quia Deus eſt uerax, uult ſuam creaturam amantem eſſe ueritatis, & fugere quidquid eſt falſum & fictum.

Quis eſt Finis?

Vt ueritatem ſine fuco colentes, placidius & tranquillius in humana ſocietate uiuamus.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 355 8° (LN 907)

Quæ opera hac lege prohibentur?

Quæcunq; ſub nomine falſi teſtimonij intelligi poſſunt.

Quot modis committitur falſum teſtimonium?

Duobus, ſcilicet:

In iudicio, & extra iudicium.

Quomodo in iudicio?

Cùm uel actor falſum teſtimonium intendit, uel defenſor inficiatur quæ uerè obijciuntur, uel teſtis aut ignota aut falſa teſtatur, uel iudex aliquo affectu corruptus peruertit ueram ſententiam. Prohibentur ergo hîc falſa accuſatio, mendax defenſio, uanum teſtimonium, & legis corruptio.

Quomodo committitur falſum teſtimonium extra iudicium?

Tribus modis. Animo, lingua & facto.

Quomodo Animo?

Cùm animus malam ſuſpicionem de proximo fouet, & non candidè, ut par eſt, de eo iudicat.

Quomodo Lingua?

Docendo praua, calumniando ea, quæ

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 355 8° (LN 907)

uel benè dicta ſunt, uel mitigari interpretatione poſſunt, detrahendo aliјs honorem & exiſtimationem, criminando, & quouis modo mentiendo.

Quomodo Facto?

Omni hypocriſi in uita & moribus, item picturis & ſignis non iuſtam analogiam ad res ſignatas habentibus, qua in re peccant haud rarò pictores, qui dant rebus formam, quam ipſi fingunt.

Quæ opera mandantur?

In iudicio, amor, & ueritas in actore, defenſore, teſte & iudice: Extra iudicium, amor ueritatis, candor animi, rectum iudicium de proximo, temperantia linguæ. Iacobus: Vt ſitis tardi ad loquendum.

Quæ ſunt præmia ſeruatæ legis?

Eadem quæ quartæ, iuxta illud Pſal. 33. Si quis homo uult uitam, & diligit uidere bonos dies, cohibe linguam tuam à malo, ne labra tua loquantur dolum. Item Prouerb. 31. Qui cuſtodit os ſuum & linguam ſuam, à tribulatione animam ſuam cuſtodit. Lucæ 8. Nolite iudicare, & non iudicabimini.

Quæ

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 355 8° (LN 907)

Quæ ſunt pœnæ violatæ legis?

Eædem quæ primæ & quartæ legis, ut in exemplis apparet Doech, Senatorum falſò accuſantium Suſannam, Ananiæ, Hoſtium Danielis &c.

Quis vſus?

Vt agnito reatu noſtro deploremus tranſgreſſionem, ac confugiamus ad Chriſtum, cuius fide iuſtificati, conabimur hanc legem uita exprimere.

QVÆSTIO DE MENDACIO.

Eſt'ne omne mendacium prohibitum?

Triplex eſt mendacium: Pernicioſum, Iocoſum, & Officioſum.

Pernicioſum, quo uel gloria Dei obſcuratur, uel proximus læditur, idq; uel in perſona, uel in fama, uel in rebus: hoc mendacij genus cum fide ſtare nequit.

Iocoſum eſt duplex: Alterum ex petulantia ſeu libidine mentiendi naſcitur, abſq; tamen læſione alicuius, Sed tantùm hoc quæritur, ut auditores εὐτραπελίᾳ demulceantur: hoc quia non decet Chriſtianam grauitatem,

tatem fugiendum eſt. Aliud rebus deſcribendis ſeruit: ut Apologi, Dramata. Hoc genus, quia utilem finem habet, & cum caritate non pugnat, nequaquam eſt damnandum.

Officioſum, quo ut nullus læditur: ita aliqua utilitas ſemper ſpectatur.

Obſtetrices mentitæ ſunt Pharaoni, Raab meretrix ſuo magiſtratui, Dauid fugiens Saulem, Regi Achis. Hoc genus umbra pietatis tegitur, Etſi pugnare cum ſimplicitate Chriſtiana uidetur.

DE NONO ET DECImo *Præcepto.*

Non concupiſces rem proximi.

Antitheſis.

Toto corde ſis proximo carus & utilis.

Quæ eſt ratio præcepti?

Quia Deus ſanctus & purus eſt, & ab omni mala concupiſcentia alienus, uult nos puritati & ſanctitati ſtudere.

Quis eſt Finis?

Vt nulla cupiditas cum caritate Dei & proximi pugnans humanos animos perturbet, & à recto auocet.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 355 8° (LN 907)

Quid eſt concupiſcentia in genere?

Eſt bonarum, malarum'ue rerum appetitus.

Quid eſt concupiſcentia mala, quæ hîc prohibetur?

Eſt innata ex propagatione corruptæ naturæ corruptio, inclinatio ad res illicitas, & prauitas, qua exemplo noſtrorum parentum, qui diuinitatem appetiuerunt, æſtuamus, & ea, quæ non deberemus, appetimus.

Quæ opera prohibentur hac lege?

1.Damna-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 355 8° (LN 907)

1. Damnatur hîc peccatum originis. 2. Appetitio alienarum rerum, omnium malorum fons, πάντων μὲν πρωτίστα κακῶν ἐπιθυμία ἐστί. hanc Plato θηρίον πολυκέφαλον nominauit. 3. Cupiditatum aſſenſus. 4. Cupiditatum geſtus.

Quæ opera mandantur?

1. Bona concupiſcentia legitima. 2. Humani cordis puritas perfectiſſima. 3. Vt non minori cura res proximi ſaluas cupiamus quam noſtras. 4. Perpetua mortificatio.

Eſt'ne concupiſcentia mala in prioribus præceptis prohibita?

Eſt quidem, Sed diſcernendum eſt inter fontem & riuulos, hîc fons intercludi præcipitur, illic riuuli, hîc paſſiua concupiſcentia, illic actiua, prohibetur.

Quæ præmia frenatæ concupiſcentiæ?

Omnis primæ & ſecundæ Tabulæ promiſſiones huc pertinent, Nam ex frenata concupiſcentia, Obedientia erga totam Legem naſcitur.

Quæ ſunt pœnæ laxatæ concupiſcentiæ?

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 355 8° (LN 907)

Omnes quæ in ſuperioribus præceptis recitatæ ſunt.

Quis vſus?

Vt agnitum Originis malum deploremus, ac confugiamus ad cõmunem medicum Chriſtum, rogantes ut ſuo Sanguine nos purificet, quo aliqua ei grata faciamus.

DE SECVNDA PARTE CATECHISMI.

Quæ eſt ſecunda pars Catechiſmi?

Symbo-

Symbolum Apoſtolicum.

Quid eſt Symbolum Apoſtolicum?

Eſt ſummaria quædam comprehenſio articulorum ſeu capitum Chriſtianæ religionis, quæ totius doctrinæ Chriſtianæ ueluti fundamentum eſt.

Quæ eſt ratio nominis?

Quia hæc fidei profeſſio, eſt ueluti nota, & teſſara quædam militaris, quæ Symbolum appellatur. Quemadmodum enim milites mundani ſuo ſymbolo teſtantur, & cui ſeruiant, & cuius ſint hoſtes: Ita Chriſtiani hac fidei ſua profeſſione teſtantur ſe & Chriſto Regi ſeruire, & eſſe hoſtes Diaboli, & membrorum eius.

Cur Apoſtolicum dicitur?

Quia uel ab Apoſtolis conſcriptum eſt, & quaſi per manus traditum Eccleſiæ, quẽadmodum uetuſtas credidit: uel quia Apoſtolica doctrina nititur tanquam fundamento firmiſſimo.

Quid in ſumma docet hoc Symbolum?

Monſtrat nobis Deum & eius opera, ac

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 355 8° (LN 907)

ueram ſalutis uiam per fidem in Deum indicat.

Quæ ſunt partes Symboli?

Quatuor ſunt partes.

1. De Deo Patre.
2. De Deo Filio homine facto.
3. De Deo Spiritu ſancto.
4. De Eccleſia,& Dei erga eam beneficijs.

De his partibus, & quid ſentiendum ſit, & quid credendũ confitendumq́;, ipſum ſymbolum docet.

QVÆ EST PRIMA PARS SYMBOLI.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 355 8° (LN 907)

Credo in Deum Patrem omnipotentem, creatorem cœli & terræ.

Declara hanc partem.

Id certa quadam methodo conabor facere. In ſingularum itaq; partium declaratione hæc membra conſiderentur ſparſim:

1. Quænam res cognoſcenda proponitur, ut eius perſpicua noticia habeatur.
2. Rei propoſitæ confirmatio per ſcripturæ ſententias.
3. Qualis fides requiratur.
4. Vſus noticiæ, & fidei.

Quæ res proponitur nobis in hac prima parte?

Quòd prima perſona unius diuinitatis ſit uerus & ęternus Deus, pater omnipotens, creator cœli & terræ.

Cuius nos admonet appellatio Dei?

Primùm, quòd ſit unus Deus æternus natura, qui trinus eſt in perſonis, Pater, Filius, & Spiritus ſanctus.

2. Quòd hic unus æternus Deus ſit fons, & autor omnis boni.
3. Quòd ex hoc bonitatis fonte liceat haurire omnibus ijs, qui eum inuocant.
4. Quòd tametſi longaminis ſit, & tardus

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 355 8° (LN 907)

ad iram, ſeueriſſimus tamen ſit oſor eorum, qui aduerſus ſe ſunt contumaces.

Cur Pater dicitur Deus?

Duplici reſpectu: 1. Reſpectu Filij unigeniti, qua ratione ſola prima perſona trinitatis Pater dicitur.

2. Reſpectu hominum: Idq; uel ratione creationis, quia hominem ad imaginem ſuam creauit, qua re ſuum paternum animum declarauit: Vel ratione gubernationis, Sap: 14. Omnia Pater tua prouidentia gubernas: Vel ratione adoptionis, iuxta illud: Adoptauit nos in filios in dilecto: Vel ratione donationis, unde à Iacobo dicitur Pater luminum, id eſt, autor omnium bonarum rerum. Atq; hoc ſecundo reſpectu, non una aliqua perſona, ſed tota Trinitas Pater dicitur.

Quid hinc colligendum eſt?

1. Quòd Deus erga nos paternam curam gerat, iuxta illud Pſal: Sicut Pater miſeretur filiorum ſuorum: Ita Dominus miſeretur timentium ſe.

2. Hinc concipienda fiducia erga illum, quòd nos nolit abijcere, iuxta illud Eſaiæ, Nunquid mater poteſt obliuiſci filij ſui, etſi illa oblita fuerit, ego non obliuiſcar.

3. Vt ei debitum officium præſtemus.

Quid

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 355 8° (LN 907)

Quid ergo huic Patri tam clementi debemus?

Etſi omnia ei debeamus, tamen ea quatuor capitibus contineri poſſunt.

Primùm enim debemus illi honorem, iuxta illud Malachiæ 6. Si ego ſum Pater ueſter, ubi eſt honor meus?

2. Debemus ei imitationem, Ieremiæ 3. Patrem me uocabis, & poſt me ingredi non ceſſabis. Imitatio autem hæc ſita eſt in tribus potiſſimum. 1. In dilectione, Epheſ. 5. Eſtote imitatores Dei, ut filij cariſſimi, & ambulate in dilectione. 2. In miſericordia, Lucæ 6. Eſtote miſericordes, ſicut Pater ueſter miſericors eſt. 3. In perfectione, Matt. 5. Eſtote perfecti, ſicut Pater ueſter cœleſtis perfectus eſt.

3. Debemus ei obedientiam, cùm quia Pater eſt, idq; Filij unigeniti exemplo, tùm ob beneficiorum cumulum, præterea ob fructum obedientiæ. Poſtremò propter uitandas pœnas.

4. Debemus ei patientiam in cruce & afflictionibus, his de cauſis, 1. Propter exemplum Filij unigeniti. 2. Propter mandatum Dei, Prouerb. 3. Diſciplinam Domini fili mi ne abieceris. 3. Propter fructum patientiæ, in ſilentio & ſpe poſſidebitis animas ueſtras.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 355 8° (LN 907)

Cur addit ſymbolū Omnipotentem?

Hoc Epitheton proprium Dei eſt, unde quinq; colligamus.

1. Quòd omnia poſſit quæ uelit, uult autem & quæ promiſit paternè, & quæ comminatus eſt iuſtè. 2. Quòd nulla potentia poſsit ei reſiſtere, aut eum impedire. 3. Quòd conſeruaturus ſit Eccleſiam ſuam, uel in medio hoſtium, Id enim promiſit paternè. 4. Quòd ſit perditurus olim hoſtes Eccleſiæ, Id enim iuſtè comminatus eſt. 5. Admonentur cùm pij, tùm impij: Pij quidem, ut ſpem futuræ liberationis promiſſæ non abijciant, Impij uerò iudicij & damnationis, niſi maturè reſipiſcant.

Cur addit creatorem cœli & terræ?

Vt hoc argumento eius Omnipotentiam conuincat.

Quid in creatione ſpectandum eſt?

Omnipotentia, ſapientia, iuſticia & bonitas. Omnipotentia, quòd ex nihilo condiderit omnia.

Sapientia, quòd ordinè condiderit.

Iuſticia in gubernatione & prouidentia conſpicitur.

Bonitas in communicatione ſuorum donorum.

Quis

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 355 8° (LN 907)

Quis eſt finis creationis?

Vt Deus laudetur,& celebretur,iuxta illud: Omnia propter ſeipſum creauit.

Quis vſus creationis?

Vt nos in timore Dei cum ſumma reuerentia utamur creaturis Dei in Creatoris gloriam.

Quæ ſunt teſtimonia, quibus prima Symboli pars confirmatur?

Deut. 6. Audi Iſraël, Iehouah Deus noſter,Iehouah unus eſt. Malach. 2. Nunquid non pater unus omnium noſtrûm,Nunquid non Deus unus creauit nos.Pſal. 33. Verbo Domini cœli firmati ſunt, & ſpiritu oris eius omnis uirtus eorum.Item Pſalm.19.Cœli enarrant gloriam Dei.

Qualem fidem requirit hæc prima pars?

In hiſce uerbis ſignificatur, Credo in Deum. Eſt autem in Deum credere, certa fiducia ſtatuere, quòd uelit noſter Deus eſſe,noſter Pater, ſuſtentator & defenſor, cui nemo reſiſtere poteſt.

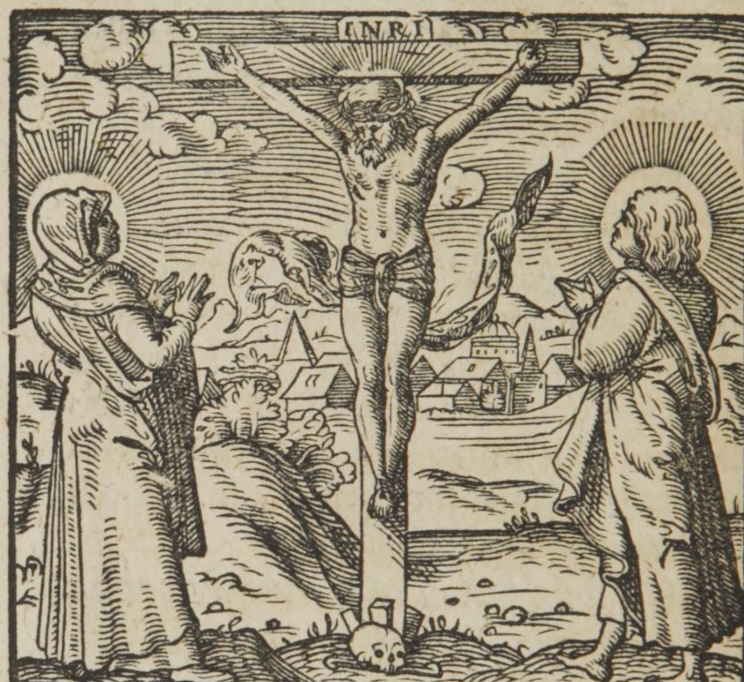
Quis eſt vſus articuli?

Vt anima, lingua,& externa obedientia,

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 355 8° (LN 907)

hunc Deum noſtrum eſſe teſtemur, idq́ʒ pro fiteamur coram toto mundo.

QVÆ EST SECVNDA PARS DE REDEMTIONE.

Optimo ordine ad redemtionem tranſit, ſicut poſtea à gratia redemtionis tranſit ad immortalitatis gloriam.

Hæc pars quot habet articulos?
Sex. Recita quæſo illos?

1. Et in Ieſum Chriſtum filium eius

unicum

unicum Dominum noſtrum. 2. Qui conceptus eſt de ſpiritu ſancto, & natus ex Maria uirgine. 3. Paſſus ſub Põtio Pilato, crucifixus, mortuus, & ſepultus, Deſcendit ad inferna. 4. Tertia die reſurrexit à mortuis. 5. Aſcendit ad cœlos, ſedet ad dexteram Dei Patris Omnipotentis. 6. Inde uenturus eſt iudicare uiuos & mortuos.

AGE EXPLICA PRIMVM ARTICVLVM DE REDEMTIONE, QVI EST,

Et in Ieſum Chriſtum filium eius unicum Dominum noſtrum?

Hic articulus multa paucis complectitur: Primùm enim monſtrat, quæ ſit altera perſona in diuinitate. 2. Eius nomen exprimit, quòd filio Dei homini nato impoſitum eſt, quo ſignificatnur eius beneficia. 3. Appellationem addit, qua modus ſaluandi ſignificatur. 4. Hunc Dei Filium Dominum & Monarcham Eccleſiæ pronunciat. 5. Qualis fides huius articuli requiratur, exponit.

Quæ eſt altera perſona in Diuinitate?

Eſt

Eſt æterni Patris coæternus Filius,qui,ut eſſentia idem eſt Deus cum Patre, & Spiritu ſancto : ita proprietate diſtincta ab utroq; perſona.

Quomodo hoc probas?

Quia ſcriptura dicit, Iehouah Deus noſter Iehouah unus eſt,cogimur fateri unum tantùm eſſe Deum eſſentia, & naturæ ſimplicitate : Verùm quia eadem ſcriptura filium alium à Patre teſtatur, ut Iohan.1.In principio erat Verbum, & Verbum erat apud Deum, & Deus erat Verbum,neceſſe eſt fateri

teri

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 355 8° (LN 907)

teri Filium diſtinctam perſonam eſſe à Patre. Hac ſimplici confeſſione contenti ſimus.

Nomen quod Filio Dei impoſitum eſt?

In circumciſione inditum eſt illi nomen IESVS, quemadmodum Angelus præcepit, ac rationem reddidit, quòd ſuum populum à peccatis eius liberaturus eſſet.

Diſtinctius quæſo explana, quid doctrinæ & conſolationis ſub hoc dulciſsimo nomine IESV contineatur.

1. Quia IESVS dicitur ex eo, quòd ſit ſaluator mundi, ſignificatur quòd totus mundus ſine eo perditus, & damnatus ſit.

2. Quòd filius Dei ſolus fons, & uia ſalutis, ut qui ſolus iure IESVS appellatur.

3. Ex ſecundo ſequitur, quòd nulla opera, & nulla παθήματα ſint meritoria ſalutis.

4. Quòd hoc nomen IESVS monſtret nobis Antidoton contra deſperationem, particularitatem, indignitatem, magnitudinem peccati, atque adeò aduerſus omnia mala.

5. Hoc nomine IESV, ſumma Euangelij proponitur. Vt enim admonet nos peccati,

& dam-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 355 8° (LN 907)

& damnationis: ita monſtrat ſalutem & redemtionem, per remiſſionem peccatorum in nomine Ieſu. Hinc Dominus Lucæ 24. Oportet in nomine meo prędicari pœnitentiam & remiſſionem peccatorum. Et Ioannis 1. Ecce Agnus Dei, qui tollit peccata mundi. Et idem in Epiſtola: Sanguis Ieſu Chriſti purgat nos ab omni peccato.

Quæ eſt appellatio, qua modus ſaluandi indicatur?

Chriſtus: nam ut nomen IESVS docet, quòd ſit ſaluator: Ita appellatio Chriſtus aperit quomodo ſit ſaluator.

Hoc dic apertius:

Chriſtus græcè, hebraicè Meſſias, latinè unctus, Filius Dei dicitur triplici de cauſa. 1. Quia eſt Propheta. 2. Quia eſt Sacerdos ſeu Mediator. 3. Quia eſt Rex.

Quomodo Propheta?

Quia, ut olim ſuo ſpiritu Prophetis promiſſionem reconciliationis reuelauit: Ita hiſce poſtremis temporibus eandem ſua uoce propoſuit & inculcauit, iuxta illud: Nemo uidit Deum unquam, Sed filius, qui eſt in ſinu Patris, ipſe nobis reuelauit.

Quomodo Sacerdos ſeu Mediator?

Propter

Propter uictimam,& interceſſionem: Nã ut uictima ſua placauit Patrem:Ita ſua interceſſione interpellat Patrem,ut qui ſolus Mediator conſtitutus eſt Dei & hominum,1.Timoth.1.

Quomodo nobis Rex eſt?

1. Quia demolitus eſt poteſtates,& deſtruxit opera diaboli,iuxta illud Pſalmi,& Pauli: Aſcendens in altum, captiuam duxit captiuitatem.

2. Quia ſuo ſpiritu in animis fidelium regnat.

3. Quia defendit Eccleſiam aduerſus inferorum portas.

Quomodo Eccleſia filium Dei ſuum Dominum & Monarcham agnoſcit?

Cum mente, & ore confitetur, & dicit: *Credo in Ieſum Chriſtum filium eius unicum* Do*minum noſtrum*, ipſum ſolum & non alium agnoſcit in Eccleſia Dominum, & Monarcham, iuxta Pſalm. 2. Ecce conſtitui regem meum ſuper Sion montem meum ſanctum.

Quomodo quæſo eſt Dominus & Monarcha?

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 355 8° (LN 907)

1. Gubernatione uniuerſali, qua ipſe cum Patre, & Spiritu ſancto, ut omnium rerum: ita & Eccleſiæ Dominus eſt.

2. Eſt Eccleſiæ Dominus iure redemtionis, 1. Cor. 6. Eius enim ſumus iuris, à quo redemti.

3. Propter defenſionem, qua ſemper adeſt ſuæ Eccleſiæ, eamq; tuetur.

4. Ratione poteſtatis, Is enim ſolus habet poteſtatem imperandi Eccleſiæ, quæ facienda ſunt.

Cur addit ſymbolum, Noſtrum?

Vt quemadmodum pius firmiter ſtatuit quòd filius Dei ſit SVVS IESVS & SVVS CHRISTVS: ita ſciat, quòd idem filius Dei perpetuam curam ſui gerat, arceat hoſtes, & tueatur Eccleſiam ſuam ab omnibus malis.

Qualem fidem requirit hic articulus?

Talem, qualem primus, nempe quòd pius ita dicat, & profiteatur. Ego firmiter ſtatuo, quòd Dei filius ſit meus Saluator, uerus Propheta, unicus Sacerdos ſeu Mediator, & Rex omnipotens, adeóq; Dominus, qui me ſua prouidentia gubernat, me redemit, me aduerſus Diabolum defendit, & qui ſolus poteſta-

poteſtatem habet imperandi mihi, quæ in ſuo regno ſpirituali uult fieri. Ex his etiam conſpicitur uſus.

DIC SECVNDVM ARTICVLVM DE REDEMTIONE.

Qui conceptus eſt de Spiritu ſancto, Natus ex Maria uirgine.

Quot potiſſimum ſpectanda in hoc articulo? Quatuor.

1. Fines aſſumtæ humanæ naturæ ab æterno Dei filio.
2. Cur oportuerit Mediatorem & Redemtorem, Deum & hominem eſſe.
3. Vtrum opus redemtionis naturę alicui ſeorſim, aut perſonæ adſcribendum ſit.
4. Quæ potiſſimum circumſtantiæ in Hiſtoria conceptionis, & natiuitatis Chriſti ſint ſpectandæ.

Quinam ſunt fines aſſumtæ humanæ naturæ ab æterno Dei filio?

1. Qui in Geneſi ponitur, ut contereret caput ſerpentis, id eſt (interprete Iohanne) ut deſtrueret opera Diaboli, idq; ſua potentia.
2. Vt ſua uictima & interceſſione placaret iram Dei, iuxta illud: Ecce agnus Dei, qui tollit peccata mundi.
3. Vt hominem iniuſtum ſuæ obedientiæ imputatione iuſtificaret, & reparata in eo imagine Dei, ipſum uita donaret æterna, iuxta illud 2.Cor.5. Eum qui non nouit peccatum, fecit peccatum pro nobis, ut fieremus iuſticia Dei in ipſo.

Cur oportuit mediatorem eſſe Deum & hominem?

Hoc requirebat iuſticia Dei, neceſſitas,

Media-

Mediatoris conditio,& humana fragilitas.

Iuſticia Dei requirebat, ut aut totum genus humanum ſui reatus cauſa periret, aut aliquis in humano genere peccatum expiaret. Quemadmodum etenim unus homo ſuo reatu fuit mortis & damnationis autor: Ita congruebat, ut unus in humano genere ſua iuſticia, uitæ, reconciliationis, & ſalutis autor exiſteret: Proinde redemtor & mediator homo eſſe debuit. Neceſſitas hæc eſt: Nulla creatura ſola potuit aut iram Dei placare, aut gemitus cordium uidere,aut mortem regnumq; Diaboli deſtruere, quæ omnia à mediatore requiruntur, ergo neceſſe fuit eum Deum eſſe.

Conditionem Mediatoris hanc eſſe oportuit, ut natura coniungeretur partibus diſſidentibus. Fuerunt autem partes diſſidentes, Deus et homo:Oportuit igitur Mediatorem Deum & hominem eſſe. Hinc Irenæus: Oportuit mediatorem Dei & hominum,propter ſuam ad utroſq; domeſticitatem in amiciciam & concordiam utroſq; reducere, & facere,ut Deus reciperet hominem,et homo reſtitueretur Deo. Humana fragilitas requirebat talem Mediatorem, de cuius facultate & uoluntate non dubitaret, & ad quem auderet accedere in ſuis anguſtijs multitudine

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 355 8° (LN 907)

peccatorum obrutus. Hinc illud ad Hebr: Debuit per omnia ſimilis fratribus reddi, ut miſericors eſſet, & fidelis pontifex in ijs, quæ apud Deum agenda forent, ad expiandum utiq; populi peccata.

Vtrum opus redemtionis alicui naturæ ſeorſim, aut perſonæ ſit adſcribendum?

Nec naturę diuinæ ſeorſim, nec humanæ competit, ſed perſonæ, id quod hiſce quinq; argumentis firmiſſimè colligitur.

Primum ſumitur ab unione hypoſtatica: Si enim alterius naturę ſine altera eſſe redemtionis beneficium, nunquam λόγος ęternus maſſam humanæ naturæ aſſumſiſſet. Nam ſi ſolius diuinæ naturæ eſt, cur aſſumta eſt humana natura? Si ſolius humanæ eſt, quæ fragilis & infirma eſt, unde tantæ uires & facultates?

Secundũ ſumitur à collatione teſtimoniorum, qualia ſunt hæc: Semen mulieris conteret caput ſerpentis. Chriſtus apparuit ut deſtruat opera Diaboli. Hoc eſt nomen, quo uocabunt eum Iehouah iuſticia noſtra. Quòd autem extrema duo teſtimonia non ad naturas ſeorſim ſint referenda, ſed ad perſonam per communicationem idiomatum, oſten-

dit

dit medium, in quo officium Mediatoris tribuitur perſonæ, alioqui extrema implicationem contradictionis haberent.

Tertium ſumitur à prærogatiua ſacerdotis Chriſti, qua excelluit ſacerdotes Leuiticos, iuxta illud ad heb: Lex conſtituit Sacerdotes habentes infirmitatem, Sermo autem iuramenti, qui poſt legem conſtitutus eſt, filium in æternum conſummatum. Hic, ut eadem Epiſtola teſtatur, aſſumſit humanam naturam, ut haberet quod offerret.

Quartum ſumitur ab officijs Mediatoris, quæ nec diuinitati ſeorſim, nec humanitati ſeorſim competunt, ſed toti perſonæ conueniunt: Non conuenit ſoli naturæ humanæ placare iram Dei, & deſtruere mortem, quia per ſe impotentior eſt, quàm ut id præſtare poſſit: Nec hæc naturæ diuinæ conueniunt ſeorſim, quia ea non obnoxia fuit per ſe ad ea officia præſtanda: debuit igitur Mediator Deus & homo eſſe.

Quintum ſumitur à confeſſione Eccleſię: Sic enim habet Nicenum Symbolum: Qui propter nos homines, & propter noſtram ſalutem deſcendit. Et Cyrillus: Mediator Dei & hominum eſt, quia in eo Deus & homo coniunguntur.

Quot circumſtantiæ conſiderandæ

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 355 8° (LN 907)

ſunt in hiſtoria conceptionis et natiuitatis Chriſti? Sex.

Quænam?

1. Quòd ab Angelo annunciata ſit.
2. Quòd Mediator conceptus ſit de Spiritu ſancto.
3. Quòd conceptus ſit in uirgine, & natus ex uirgine.
4. Quòd ea uirgo fuerit deſponſata uiro.
5. Quòd mater Redemtoris deſcenderit de proſapia Dauidis.
6. Quòd redemtor natus ſit regnante Augusto Imperatore. De his circumſtantijs uide Enchiridion.

DIC TERTIVM ARTICVLVM DE REDEMTIONE.

Paſſus ſub Pontio Pilato, crucifixus, mortuus, & ſepultus, deſcendit ad inferna.

Quot particulæ in hoc articulo ſunt ſpectandæ? Sex.

Quænam?

1. Quòd filius Dei ſit paſſus.

2. Quo

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 355 8° (LN 907)

2. Quo tempore ſit paſſus.
3. Quodnam fuerit paſſionis genus.
4. Euentus paſſionis, uidelicet mors.
5. Sepultura.
6. Deſcenſus Domini ad Inferos.

Verùm priuſquam quæram explicationem propoſitarum particularum, proponam quinq; quæſtiones, quarum explicatio illuſtrabit hunc articulum.

1. Qualenam ſit opus Paſſio Domini coram Deo Patre.
2. Quænam concurrant in hoc opere.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 355 8° (LN 907)

3. Quomodo unius hominis opus ſatisfacere potuerit pro peccatis totius mundi.

4. Vtrum paſſio ſit perſonæ, aut humanę naturæ tantùm.

5. Quomodo fiat applicatio, ut uirtute paſſionis Chriſti noſtrum peccatum expietur.

Qualenam opus eſt paßio Domini coram Deo?

Eſt Sacrificium propiciatorium, in quo ęternus filius homo factus, ſeipſum per æternum ſpiritum obtulit Patri æterno, ut iſta ſua uictima & obedientia, & expiaret peccata mundi, & placaret iram Dei, quo omnes, qui in ipſum crediderunt, credunt & credituri ſunt, per eundem ſanctificentur ad uitam æternam, iuxta illud Iohan. 17. Ego pro ĳs ſanctifico meipſum, ut & ipſi ſint ſanctificati in æternum.

Quænam concurrunt in hoc ſacrificio?

1. Occurrit Sacerdos ipſe filius Dei homo factus.

2. Res oblata idem filius Dei.

3. Modus oblationis: Obtulit enim ſe per æternum ſpiritum, quo ſignificatur uis huius Sacrificĳ.

4. Quòd

4. Quòd Patri ſe obtulerit.
5. Effectus ſacrificij.
6. Pactum reſpectu hominum: credentibus enim ſolis hoc ſacrificium ſalutare eſt.
7. Eſt finis & ſcopus, nimirum ut credentes habeant uitam æternam merito huius ſacrificij.

Quomodo vnius hominis opus poteſt eſſe ſatisfactorium pro peccatis totius mundi?

Ex indiuidua, ineffabili, & adoranda unione diuinæ naturæ & humanæ eſt dignitas, precium, ęſtimatio, meritum infinitum omnium operum, & paſſionum Chriſti. Cùm ergo dicitur, Filius hominis redemit nos per meritum paſsionis ſuæ, nominatur opus infiniti ualoris, uidelicet opus filij hominis, qui eſt Deus. Cùm dicitur, mors Chriſti eſt ſatisfactio, precium immenſum proponitur, nempe hominis, qui eſt Deus.

Similiter cùm dicitur, Filius hominis remittit peccatum, opus eſt diuinum, quia is hominis filius, Deus eſt.

Hinc caro Chriſti dicitur caro uitæ, quia eſt caro hominis, qui eſt Deus.

Vtrum paſsio eſt perſonæ, aut humanæ naturæ tantùm?

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 355 8° (LN 907)

Paſſio eſt perſonæ, non in diuina, ſed in humana natura, iuxta illud Petri: Chriſtus paſſus eſt carne. Quicquid enim contumeliæ & iniuriæ irrogatum eſt humanitati Chriſti, ceſſit in contumeliam filij Dei æterni. Vnde Paulus dicit: Dominum gloriæ crucifixerunt.

Quomodo fit applicatio paſsionis Chriſti, ut eius uirtute noſtra peccata expientur?

Hæc applicatio fit uerbo, fide, & ſacramento: Verbo enim quaſi manu Dei offertur: Fide ueluti manu hominis accipitur: Sacramento obſignatur, & eius uis, uſuſq; tanquam in tabula pingitur. De qua re in parte de Sacramentis agetur.

Dic iam tandem de particulis huius articuli?

De prima particula.

De prima particula, nempe de paſſione, in genere iam dictum eſt. Expoſitum eſt enim, qualenam opus ſit coram Deo paſſio Domini, quanti ſit precij, & quomodo applicetur.

Dic de ſecunda parte, uidelicet

cur

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 355 8° (LN 907)

cur Symbolum mentionem faciat Pontij Pilati?

Pontius Pilatus fuit præſes à Tiberio Romanorum Cæſare conſtitutus in Iudæa. Fit igitur huius mentio in Symbolo. 1. Vt ſciamus quo tempore, quo loco, ſub quo Magiſtratu & principe paſſus ſit Dominus. 2. Vt reuocemus in memoriam oracula Prophetarum, qui prędixerũt, in quarta monarchia, & ſublato ſceptro de Iuda paſſurum eſſe Dominum, quemadmodum & Iacob Patriarcha, & poſt ipſum Daniel prædixit, qui ipſum annum, quo paſſus eſt, quaſi digito demonſtrauit: Poſt 62. ſeptimanas Chriſtus occidetur. 3. Vt obfirmemus fidem noſtram aduerſus deliria Iudęorum, qui negant Chriſtum adhuc ueniſſe in carnem.

Dic de tertia parte: de ſupplicij genere, Cur videlicet ſit crucifixus?

1. Nullum ſupplicij genus apud Iudæos, aut ullas gentes fuit magis abominabile, aut probroſum, quàm hominem in patibulum ſuſpendere. Quare cùm Deus uoluit ſuum filium hoc mortis ſupplicium ſubire, ſignificauit peccatum, propter quod expiandum

cruci-

crucifixus eſt dominus, ſummè abominandum, maximè fœdũ, & extremè deteſtabile eſſe: teſtatusq; eſt iram ſuã maiorem, quàm ut potuerit ulla alia ſatisfactione expiari, quàm acerbiſſima & maximè probroſa morte filij unigeniti ſui. 2. Hoc ſupplicij genus teſtatur, Chriſtum ſuſcepiſſe in ſe reatũ noſtrum, adeóq; pœnam reatus, ipſam maledictionem uidelicet, iuxta illud Deut: 21. Maledictus omnis qui pendet in ligno. Hinc Paul: Gal. 3. Chriſtus redemit nos ab execratione legis, factus pro nobis execratio ſeu maledictum. Cruci igitur affixus Dominus ſuſtinuit reatum omnium peccatorum noſtrorum, ut nos à maledictione liberaret. Coloſ. 2. Chirographum quod contra nos erat per legem, è medio ſuſtulit, & cruci affixit. 3. Crucifixus eſt, ut ueritas reſponderet figuris. Primùm. n. uetera ſacrificia, quæ adumbrabant uictimam Chriſti, lignis imponebantur, ut ſignificaretur, q Chriſtus ligno affixus ſacrificium ſuum perageret, & ſe hoſtiam ſanctam offerret Patri. Deinde Sacrificia eleuata in altum antequam comburerentur, ſignificabant exaltationẽ Chriſti in aram crucis. Præterea idem adumbratum eſt in Iſaac, qui ſtrui lignorum impoſitus erat ſacrificandus à patre. Poſtremò omnium elegantiſſimè hoc ſupplicij genus depingit æneus

ſerpens,

ſerpens, quem Moſes palo affixum erexit in deſerto, quemadmodum & Dominus hunc typum de ſe interpretatur, cùm ait Iohan. 3. Quemadmodum Moſes exaltauit Serpentem in deſerto: ita oportet exaltari filium hominis, ut Omnis qui credit in illum, non pereat, ſed habeat uitam æternam.

Dic de quarta particula, cur mortuus ſit Dominus?

Mortuus eſt propter tria, ſcilicet: uaticinia Prophetarum, figuras, & fructum mortis. Inter uaticinia hæc ſunt, Eſaiæ 53. Abſciſſus eſt de terra uiuctium, propter peccatum populi mei percuſſi eum. Et in eodem capite, Cùm poſuerit animam ſuam pro peccato, uidebit ſemen longæuum, & uoluntas Domini in manus eius dirigetur. Figuræ idem adumbrabant: Quemadmodum enim uictimæ uerè occidebantur offerendæ: ita oportuit Chriſtum, ut ueritas reſponderet figuræ, uerè mori.

Fructus idem requirebat, iuxta illud Pauli: Mortuus eſt propter peccata noſtra. Item, Mortuus eſt ſemel, ut nos peccato perpetuò moriamur.

Dic de quinta particula, cur videlicet ſepultus ſit?

1. Id factum eſt, ut conuinceret ipſum Dominum uerè mortuum fuiſſe. 2. Vt ueritas reſponderet figuræ. Quemadmodum Ionas fuit in Cete tribus diebus & noctibus: Ita oportuit Chriſtum in ſepulcro eſſe triduum, quemadmodum ipſe dominus hunc typum interpretatur. 3. Sepultus eſt, ut unà ſecum in ſepulcro noſtra peccata ſepeliret, tegeret, & in æternum abſconderet à conſpectu Patris. 4. Vt nobis iter præbeat de ſepulcris noſtris ad uitam. 5. Vt nos ſpiritualiter mortui peccato, quieſcamus ab eo, & deſideria ipſius non perficiamus, iuxta illud Rom. 6. Sepulti ſumus per baptiſma cum ipſo in mortem eius, ut quemadmodum ipſe exaltatus eſt per gloriam Patris: ita & nos in nouitate uitæ ambulemus.

Dic de ſexta particula, videlicet de deſcenſu Domini ad Inferna?

Dominus ad inferna deſcendit. 1. Vt teſtaretur ſe uictorem eſſe inferorum. 2. Vt quemadmodum morte ſua nos ab æterna liberauit morte: ita ſuo deſcenſu ad inferos effecit, ne nos, modò crediderimus in ipſum, poteſtati inferorum ſubijciamur.

Vtrum corpore, aut anima deſcendit ad Inferos? Hoc,

Hoc, quia ſcriptura non exprimit, inquirere noli, Sed Symbolum uidetur innuere, quòd totus Chriſtus ad inferos deſcenderit. in qua ſententia & Auguſtinus eſt.

Quid ſentis de illorum ſententia, qui limbum patrum fingunt, & Chriſtum inde abduxiſſe Adam & Euam, Adeoq́ pios omnes, qui ante Chriſtum mortui erant?

Habent iſta magnos autores, tamen mera ſunt nugamenta, ut quæ nullis ſcripturæ fulciantur teſtimonijs. Deinde non parum detrahunt uirtuti ſacrificij Chriſti, cuius precium infinitum eſt, extendens ſe ad omnia tempora, iuxta illud in Apocalypſi: Agnus occiſus eſt ab origine mundi. Non ergo minus Abraham uictimæ Chriſti uirtute ab infernis ereptus eſt, quàm Paulus, aut aliquis alius pius, qui poſt exhibitum Chriſtum mortuus eſt. Hæc ſententia eſt analoga fidei.

Vtrum deſcenſio Chriſti ad inferos, ad Chriſti humiliationem, aut exaltationem pertinet?

Cùm ſit pars triumphi Chriſti, non du-

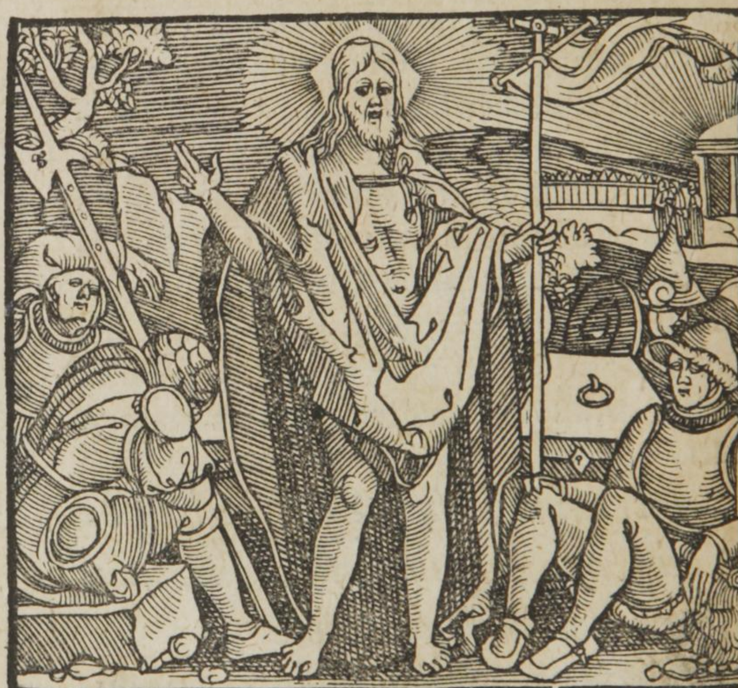
bium

bium eſt, quin ad eius glorioſam exaltationem pertineat.

Quæ fides, & quis vſus?

Fides & uſus reſpondebũt noticię. Quemadmodum fides ſtatuit ſua peccata uictima Chriſti expiata eſſe: ita uſus conſiſtit in huius fidei meditatione, mortificatione carnis, uiuificatione ſpiritus, & gratiarum actione.

DIC QVARTVM ARTICVLVM DE REDEMTIONE.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 355 8° (LN 907)

Reſurrexit à mortuis.

Quot ſunt ſpectanda in hoc articulo? Tria.

1. Certitudo reſurrectionis. 2. Fructus. 3. Fides & uſus huius articuli.

Vnde ſumitur certitudo?

Ex teſtimonijs.

Quotuplicia ſunt teſtimonia confirmantia hunc articulum?

Triplicia: Antecedentia, Coniuncta & Conſequentia.

Quæ ſunt antecedentia?

Sunt duplicia, ſcilicet: Figuræ & clara Prophetarum uaticinia.

Recita figuras aliquot.

Quemadmodum Adam dormiens fuit Typus morituri Chriſti: Ita idem euigilans, ſumta coſta de latere ipſius, adumbrabat reſurrectionem Domini. Et quemadmodum Samſon obſeratis portis clauſus erat in ciuitate, & idem, fractis ſubductiſq; portis, tutus euaſit: ita Chriſtus dominus obſignato clauſus fuit ſepulcro, & idem uictis inferis, è morte ad uitam liber egreditur. Et quemadmodum Ionas tertio die eiectus eſt de uentre

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 355 8° (LN 907)

piſcis: ita Dominus tertia die de ſepulcro prodĳt uiuus.

Recita aliquot clara Propheta-rum Vaticinia.

Quia hæc infinita ſunt penè, paucis contentus ero. Moſes in uictoria Chriſti ſuper ſerpente, & in benedictione æterna credentium in Chriſtum includit mortis & reſurrectionis myſterium. Dauid Pſal. 15. in perſona Chriſti clarè ait: Non dabis ſanctum tuum uidere corruptionem. Item, Caro mea requieſcet in ſpe. Eſai. 53. Cùm poſuerit animam ſuam pro peccatis, uidebit ſemen longæuum. Et Daniel Chriſtum occidendum dicit, cui tamen tribuit æternum regnum. Breuiter, Omnia teſtimonia, quæ concionantur de regno Chriſti, etiam includunt eiuſdem reſurrectionem à mortuis.

Quæ ſunt teſtimonia coniuncta?

Ex multis hæc ſunt. 1. Vacuum ſepulcrum. 2. Teſtimonia Angelorum. 3. Teſtimonia cuſtodum. 4. Apparitiones multiplices, quibus ſe uiuum exhibuit 40. diebus. 5. Aſcenſio eius in cœlum uiſibilis. 6. Donatio Spiritus ſancti in die Pentecoſtes.

Quæ ſunt conſequentia teſtimonia?

1. Con-

1. Concio Apoſtolorum omnium. 2. Conſeruatio Eccleſiæ perpetua in tantis hominũ & Diabolorũ furoribus. 3. Spiritus ſanctus, qui hunc articulũ in cordibus fidelium obſignat. 4. Erit ipſius glorioſus aduentus.

Quis fructus eſt Reſurrectionis Domini?

Fructus triplex ſtatui poteſt:

1. Ipſum Chriſtum concernit. 2. Reſpectu Satanæ, eiuſq; regni intelligitur. 3. Ad nos homines pertinet. Nam ſi ipſum Chriſtum reſpicis:

Chriſtus ſua reſurrectione factus eſt uictor peccati, mortis, inferni, adeóq; totius regni Satanæ. Et completum eſt teſtimonium: Semen mulieris conteret caput Serpentis, id eſt, Chriſtus deſtruet opera diaboli. Si Satanam reſpicis, conculcatus iacet ſub pedibus uictoris, quantum quidem ad fideles attinet. Nam in reprobis & contumacibus plenum obtinet imperium. Si nos homines reſpicis, quibus datus eſt, pro quibus natus, mortuus & excitatus, Fructus ſunt plurimi & iucundiſſimi, Hi uidelicet, 1. Remiſsio peccatorum, 1. Corinth. 15. Si Chriſtus non reſurrexit, adhuc eſtis in peccatis ueſtris. 2. Iuſtificatio. Roman. 4. Reſurrexit propter

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 355 8° (LN 907)

iuſtificationẽ noſtri. 3. Donatio S. ſancti, Gal. 4. Emiſit ſpiritum Filij ſui in cordib. noſtris clamantem abba Pater. 4. Confirmatio fœderis gratiæ, ſeu ſtipulatio bonæ conſcientię apud Deum, 1. Pet. 3. 5. Innouatio noſtri, eaq́ue duplex, ſcilicet: Animarum & corporum. Animarum quidem, iuxta illud ad Ro. 6. Reſurrexit, ut nos in nouitate uitæ ambulemus. Corporum uerò, iuxta illud 1. Corin. 15. Chriſtus reſurrexit primitiæ dormientium, quoniamquidem per hominem mors, & per hominem reſurrectio mortuorum, Et ſicut in Adam omnes moriuntur: Ita in Chriſto omnes uiuificabuntur. 6. Reſurrectio Chriſti uinculum eſſe debet fraternitatis mutuæ. Ita enim Dominus excitatus dixit mulieribus: Aſcendo ad Deum meum & Deum ueſtrum, ad Patrem meum, & ad Patrem ueſtrum. 7. Eſt remedium catholicum aduerſus omnes calamitates animæ, corporis, & famæ, Hinc illud Pauli ad Timoth: Memento IESVM CHRISTVM reſurrexiſſe à mortuis. 8. Eſt indicium ſtatus gloriæ, & immortalitatis. Regenuit enim nos in ſpem uiuam & immarceſſibilem per reſurrectionem Ieſu Chriſti, 1. Pet. 1.

Quæ fides, & quis vſus huius articuli?

Quem-

Quemadmodum hic articulus primùm requirit firmam fiduciam in hunc mortis uictorem, 2.Spem promiſſę immortalitatis, 3.Confeſſionem & profeſſionem huius fidei coram mundo, & portis inferorum : Ita uſus eius,cùm in tota uita, tùm in mortis articulo erit, ut nullis fracti calamitatibus perſeueremus in fide, & nouitate uitæ, donec ad finem omnium calamitatum huius mundi, & ſalutis portum peruenerimus.

DIC QVINTVM ARTICVLVM DE REDEMTIONE.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 355 8° (LN 907)

Aſcendit ad cœlos, ſedet ad dexteram Dei Patris omnipotentis.

Quæ ſunt potiſsimum ſpectanda in hoc articulo? Quatuor.

1. Mandatum aſcendentis.
2. Aſcenſionis qualitas.
3. Fructus aſcenſionis.
4. Fides,& uſus eiuſdem.

Quod eſt mandatum aſcendentis?

Mandatum aſcendentis Marci ultimo hiſce uerbis deſcribitur: Euntes in mundum uniuerſum, proclamate Euangelion omni creaturæ, Qui crediderit, & baptizatus fuerit,ſaluus erit, Qui uerò non crediderit,condemnabitur.

Quæ ſunt præcipuè in hoc mandato conſideranda?

1. In hoc mandato indicatur, quàm latè pateant beneficia Chriſti, cùm ait: Euntes in mundum Vniuerſum.
2. Significatur, quomodo eadem beneficia offerantur, cùm dicitur: Proclamate Euangelium.
3. Oſtenditur, quibus offerantur eadem beneficia, cùm inquit: Omni creaturæ; qua uoce ſignificatur, quòd nemo mortalium ſit

à be-

à beneficiis Dei excluſus, ſi modò ſibi ipſi non defuerit. 4. Exprimitur quomodo oblata beneficia accipiantur, & quomodo reiiciantur, Vt enim fide ſola recipiuntur: ita diffidentia reiiciuntur.

Dic de Aſcenſionis qualitate.

Chriſtus aſcendit uiſibiliter corporali & naturali modo ſurſum, & nube ſubuectus eſt in cœlum è conſpectu diſcipulorum, Actor. 1. Et inde ſubuectus eſt ſupra omnes cœlos, & collocatus in cœleſtibus ad dexteram Dei Patris. Epheſ. 1. & 4. Articulus ergo hic debet intelligi de uero Chriſti corpore, & corporali ipſius locatione in cœlis, ne putemus uel humanam naturam in Chriſto abſorptam eſſe à diuina, uel diffuſam eſſe in totum uniuerſum cum diuinitate. utrumque enim apertiſſimè humanitatem Chriſti negat.

An non Chriſtus eſt vbiq;?

Eſt ſanè communicatione idiomatum, iuxta illud Iohan. 3. Nemo aſcendit in cœlum, niſi qui deſcendit è cœlo, filius hominis, qui eſt in cœlo. Certum eſt autem, quòd cùm hæc loqueretur Dominus cum Nicodemo, corpus ipſius circumſcriptum fuerit in terra. Quare dictum Chriſti omnino per

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 355 8° (LN 907)

communicationem idiomatum intelligendum eſt. Vnde Cyprianus: Aſcendit in cœlos,non ubi uerbum Deus antea non fuerat, ſed ubi uerbum caro factum antea non ſedebat,ſcilicet corporali locatione.

Quotuplex fructus eſt?

Duplex eſt.

Vnus ad ipſum Dominum, Alter ad nos pertinet.

Quem fructum inde percepit Dominus?

Is uerbis Symboli exprimitur: Sedet ad dextram Patris omnipotentis.

Quæ eſt dextera Patris, & quid ſedere ad dexteram Patris?

Vt dextera Patris eſt diuina eius potentia, maieſtas & imperium: Ita ſedere ad dexteram Patris, eſt eſſe æqualem Patri diuina potentia, maieſtate & imperio, Id quod ſanè perſonæ Chriſti conuenit. Deinde, quia dextera Patris, ut ex I. capite ad Epheſios colligi poteſt, eſt locus beatitudinis, & felicitatis, & requiei, quibus fruemur in æterna uita, corpus Chriſti in eo felicitatis loco col locatum eſt.

Dic de fructu Aſcenſionis, quem nos homines percipimus?

Is multiplex eſt.

Primùm enim aſcendit, ut nobis locum pararet, Ioh. 14. Abeo parare uobis locum, & uos ad me aſſumam.

Secundò aſcendit, ut omnia ſubijciat ſub pedibus ſuis, ut ita emineat caput Eccleſiæ, Epheſ. 1.

Sed quomodo quæſo caput Eccleſiæ dicitur?

Quatuor modis:

1. Efficacia: Nam ſuam uirtutem in membra diffundit. 2. Perfectione uirtutum: Is enim ſolus in Eccleſia omnibus uirtutibus perfectiſſimus eſt. 3. Merito: Is enim ſolus ſua obedientia meruit nobis cœlum. 4. Dignitate ſeu ordine, & autoritate: Nam is ſolus Eccleſiæ Monarcha eſt, & ſolus autoritatem mandandi Eccleſiæ habet.

3. Aſcendit in cœlum, ut radios ſuæ uirtutis ſpargat in uniuerſum orbem, & præcipuè in Eccleſiæ membra, ubicunque in mundo fuerint, ad Eph. 4. Aſcendit ſupra omnes cœlos, ut omnia impleret, Non enim aſcendit, ut abſit à nobis, ſed ut ſuam Eccleſiam

regat, & ei adſit uſq; ad conſummationem ſeculi.
4. Aſcendit, ut de cœlo dona det hominibus, & in miniſterio Eccleſiæ ſit efficax, Pſalm. 38.
5. Aſcendit, ut in cœlo apud Patrem habeamus aduocatum, 1. Ioh. 2. Si quis peccauerit, aduocatum habemus apud Patrem, Ieſum Chriſtum iuſtum, & is eſt propiciatio pro peccatis noſtris.
6. Aſcendit, ut noſtra corda ad ſe trahat, quò abſtineamus à mundanis concupiſcentijs, Coloſ. 3. Si reſurrexiſtis cum Chriſto, quę ſurſum ſunt ſapite, ubi Chriſtus ſedet ad dexteram Patris. Nam cùm Chriſtus theſaurus ſit Eccleſiæ, debet eius cor apud theſaurum ſuum eſſe. Matth. 6. Vbi theſaurus tuus, ibi cor tuum. Philip. 3. Noſtrum πολίτευμα in cœlis eſt.

Quæ eſt fides, & quis vſus?

Quemadmodum fides huius articuli eſt, ut Chriſtum triumphatorem mortis dominum omnis creaturæ, & patronem noſtrum apud Patrem agnoſcamus, in eum firma fiducia recumbamus, atq; ipſum coram omnibus hominibus, & inferorum portis confiteamur: ita uſus in hoc ſitus eſt, ut abnegata omni impietate & humanis deſiderijs, leuemus

mus corda noſtra in cœlum, petentes inde in omnibus noſtris calamitatibus auxilium, et expectantes, ut nos ad ſe iuxta eius promiſſionem aſſumat, ac donet promiſſam hæreditatem.

RECITA SEXTVM ARTICVLVM DE REDEMTIONE.

Inde uenturus eſt, iudicare uiuos & mortuos.

Quot ſunt potiſsimè ſpectanda in hoc articulo?

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 355 8° (LN 907)

Quatuor:

1. Quis iudex, ſolus'ne Chriſtus, an aliĳ cum ipſo. 2. Quotuplex iudicium exerceatur à Domino. 3. Quid ſpectandum ſit in generali iudicio. 4. Quæ fides & quis uſus ſit huius articuli.

Quis iudex?

Chriſtus Deus & homo, mediator Dei & hominum. Ioh. 5. Pater omne iudicium dedit filio. 2. Tim. 4. Ieſus Chriſtus iudicaturus eſt uiuos & mortuos in apparitione, et in regno ſuo.

An ſolus Chriſtus iudicaturus eſt, aut etiam Apoſtoli & Sancti cum ipſo?

Solus iudicabit, ut Dominus plena poteſtate, Apoſtoli autem iudicabunt ut teſtes: Chriſtus ſolus proferet ſententiam, Apoſtoli prolatam ſententiam approbabunt.

Quotuplex eſt iudicium?

Duplex, ſcilicet:

Particulare, & Generale, quorum illud præcedit, hoc ſequitur. Exercetur autem particulare primùm, cùm Dominus uel ſuos defendit iuxta promiſſiones: Portæ inferorum non præualebunt aduerſus eam: uel errantes

rantes caſtigat, ne cum hoc mundo damnentur. 1.Cor.11.Iudicamur à Domino, ne cum hoc mundo damnemur.Huc illud Petri: Iudicium à domo Dei incipit. Secundò, cùm impios reprimit, & punit in hoc mundo, quorum ſupplicium præludium quoddam eſt æternæ damnationis, niſi reſipiſcant. 3. Cùm animas piorũ Angelis tradit deportandas in ſinum Abrahæ. 4. Cùm impiorum animas tradit Satanæ puniendas,& cuſtodiendas uſq; ad reſurrectionem generalem. Generale iudicium,eſt quod fiet in extremo die reſuſcitatis corporibus, de quo ſolo hic articulus intelligendus eſt.

Quot ſunt ſpectanda potiſſimum in hoc generali iudicio?

Sex.

1. Signa præcedentia iudicium. 2.Apparatus iudicij & notæ. 3.Quinam ſint iudicandi. 4.Ordo iudicij. 5.Sententiæ pronunciatio.6.Executio ſententiæ.

Quot ſunt ſigna præcedentia iudicium?

Multa quidem ſunt,ex quibus pauca,quę hodie in omnium oculos incurrunt, recenſebimus ex Euangeliſtis. 1. Erunt ſigna in

Sole,

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 355 8° (LN 907)

Sole, & luna & ſtellis, hoc eſt, ut Marcus interpretatur, ſol obſcurabitur, luna non dabit lumen ſuum, ſtellæ de cœlo decident, id eſt, erunt crebræ eclipſes ſolis & lunæ, & adeò horrenda conſpicientur meteora, ac ſi ſtellæ de cœlo caderent. 2. Quod Lucas etiam refert, erit anxietas hominum præ deſperatione: cauſam exprimit Matth: & Marcus. Surget gens contra gentem, & erunt bella in omnibus locis mundi. 3. Erunt horrendi ſonitus, & tumultus maris & fluctuū, adeo tempeſtates contingent horrendæ & terribiles, quales hæc noſtra ætas plurimas uidit. 4. Virtutes cœlorum commouebuntur, id eſt, in cœlo apparebunt horrendi aſpectus, ut militum concurrentium haſtis, & aliarum rerum comminantium hominib. iram Dei. 5. Et in terra terræmotus, ut Anno 56. terræmotu multæ ciuitates in Germania euerſæ ſunt. Et ante 20 annos aliquot urbes in Italia ſunt abſorptę. Breuiter, cœlum & terra adeóque omnia elementa faciē irati iudicis quodammodo referent, ut peccatores admoniti agant pœnitentiam, niſi malint perire. Hæc & huiuſmodi alia ſigna, ut gemmæ arborum (ſicuti Dominus ipſe teſtatur) in propinquo æſtatem eſſe ſignificant: ita aduentum iudicis in foribus eſſe prænunciant.

Præter

Prĝter hĝc ſigna, eſt prophetia domus Heliæ, de ſex millibus annorũ, Prophetia Danielis, de aduentu Domini ad iudicium, deficiēte Monarchia Romana. Et prophetia Pauli 1. Theſ. 2. de reuelatione filij perditionis, id eſt, Antichriſti, quem Dominus ante aduentum ſuum conficiet ſpiritu oris ſui, & adueniens abolebit manifeſtatione gloriæ ſuæ.

Quis apparatus, & quæ notæ iudicij extremi?

Dominus ipſe emittet Angelos ſuos, qui clangore tubæ excitabunt mortuos, & congregabunt homines à quatuor angulis mundi, ut ferantur obuiam Domino uenienti in nubibus, & ſimul conſpicietur in cœlo ſignum filij hominis, hoc eſt, iudicis maieſtas & gloria apparebit in conſpectu omnis creaturæ.

Notas ſiue proprietates iudicij tres ponit Paulus ad Roman. 2. ubi diem iudicij uocat diem iræ, reuelationis, & iuſticiæ. Iræ quidem, id eſt, ultionis. Tunc enim ſumetur uindicta de omnibus, qui in hac uita Euangelio credere noluerunt. Reuelationis, quia tum nihil erit occultum, ſed omnium hominum facta patebunt oculis omnium creaturarum, imò in ſingulorum conſcien-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 355 8° (LN 907)

tijs ſentietur iudicium proprium, iuxta illud Bernardi: In extremo die, qualem unuſquiſqꝫ habuerit conſcientiam, talem & habebit iudicem. Iuſticiæ, ne putetur iudex ita ulciſci, quin iudicium iuſticia temperet, reddatqꝫ unicuiqꝫ ſecundum opera ſua, non quidem ut merentur, ſed ut de cuiuſqꝫ fide & timore Dei teſtantur.

Qui iudicandi ſunt?

Viui & mortui: Viui hîc uocantur, qui adueniente iudice uiuunt, mox in ictu oculi transformandi. Mortui dicuntur, qui inde uſqꝫ ab Adam ad diem iudicij fatis conceſſerunt, & quieuerunt in ſepulcris. Hi omnes tum uiui congregabuntur coram iudice.

Quis ordo iudicij?

Is ſignatur Matth. 25. his uerbis: Cùm uenerit Filius hominis in maieſtate ſua, ſedebit ſuper thronum maieſtatis ſuæ, & congregabuntur ante eum omnes gentes terræ, & ſegregabit eos, ſicut paſtor ſegregat oues ab hœdis, Et ſtatuet oues quidem à dextris, hœdos uerò à ſiniſtris.

Dic quæ ſit ratio, cur pios quidem oues, impios verò hœdos appellet?

Pios

Pios adpellat oues, quia ueluti oues ſuum paſtorem agnoſcunt, uocem eius audiunt, & eum ſequuntur: ita Chriſtiani Chriſtũ agnoſcunt redemtorem, audiunt uocem eius, & eum ſequuntur in uero timore Dei. Impios nominat hœdos: Nam quemadmodũ hœdi ſuam petulantiam, & libidinem ſequuntur ſpreto paſtore: ita impij ſuis affectibus & uoluptatibus indulgentes Chriſtum contemnunt.

Quid ergo de Manaſſe ſentis, qui toto vitæ tempore, vt hircus potius quàm ouis vixit?

Reſpondet Ezechiel Cap. 33. Si egerit impius pœnitentiam, & receſſerit à uia ſua peſſima, & fecerit iudicium & iuſticiam, uiuet. Rectè proinde ait Gregorius: Qualis hinc quiſquis egreditur, talis in iudicio æſtimabitur. Huc & illud ſapient: pertinet, In quemcunq; partem ceciderit arbor, illic iacebit.

Quæ eſt ſententia Iudicis?

Ouibus dicet, hoc eſt, ijs qui ſtant à dextris: Venite benedicti Patris mei, & poſſidete regnum uobis paratum à conſtitutione mundi. Hœdis autem dicet, hoc eſt, ijs qui à ſiniſtris ſtabunt: Ite uos maledicti in ignem

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 355 8° (LN 907)

æternum, qui Diabolo, & eius angelis paratus eſt.

Quæ eſt ſententiæ executio?

Pij mox cum Chriſto beata immortalitate in æternum fruentur. Impij uerò tradentur Diabolis cruciandi æternis pœnis.

Quæ fides & quis vſus huius articuli?

Quemadmodum fides summam conſolationem capit ex eo, quòd credat aliquando fore finem calamitatum huius mundi: Ita ſupra modum lætatur, quòd Ieſus Chriſtus filius Dei ſit iudex conſtitutus, qui antea in ſe credentibus addito iureiurando promiſerat uitam æternam, & quod in iudiciū condemnationis non uenirent. Hanc fidem ſequitur confeſſio coram omnibus hominibus & Diabolis, & cura ſolicitè ambulandi coram Deo, iuxta conſilium Micheæ prophetæ cap. 6. Indicabo tibi ô homo, quid ſit bonum, & quid Iehouah requirat abs te, utique facere iudiciū, id eſt, neminem lædere, & diligere miſericordiam, id eſt, benignum eſſe erga omnes, & humiliare ſe ad ambulandum coram Deo tuo. Huc ſpectat admonitio Domini: Cùm hæc uideritis, leuate capita ueſtra, quoniam appropinquat redemtio ue-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 355 8° (LN 907)

tio ueſtra. Item, Vigilate & orate, quia neſcitis horam, qua filius hominis ſit uenturus. Hactenus de ſecunda parte Symboli.

QVÆ EST TERTIA PARS SYMBOLI.

Credo in Spiritum Sanctum.

Age retexe, & ſigillatim expone quid in ſe contineat hic articulus?

Quatuor in hoc articulo continentur.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 355 8° (LN 907)

Primum, quòd Spiritus ſanctus ſit uerus Deus.

2. Quòd Spiritus ſanctus ſit diſtincta perſona à Patre & Filio.

3. Quodnam ſit opus Spiritus ſancti.

4. Qualis fides in hoc articulo requiratur.

DE PRIMO.

Quomodo probatur ex Symbolo quòd Spiritus ſanctus ſit Deus?

Ex cultu quem ei Symbolum tribuit. Soli enim Deo tribuendus eſt cultus fidei, iuxta illud: Maledictus qui confidit in homi-
Jer:17. nem, & ponit carnem brachium ſuum. Cùm ergo iubemur in Spiritum ſanctum credere, iubemur agnoſcere, & confiteri eum uerum Deum eſſe.

Dic alia teſtimonia, quibus probatur diuinitas Spiritus ſancti?

Teſtimonia, quibus probatur diuinitas Spiritus ſancti, quatuor capitibus ſubijcio, quæ memoriæ gratia hoc diſticho comprehendo:

Dictum, cultus, opus, confeßio, quatuor iſta
Diuinum numen pneumatis eſſe docent.

Recita

Recita dicta.

Iohan.4.Spiritus eſt Deus.Actor.5.Non mentitus eſt hominibus,ſed Deo. Loquitur enim de Spiritu ſancto.

Quis cultus?

Vnà cum Patre & Filio inuocatur & adoratur.

Dic de opere.

Iob 33.Spiritus Domini creauit me.Item Spiritus Domini repleuit orbem uniuerſum. Eſt autem diuinæ naturæ ubiq; eſſe. Cùm igitur omnia impleat ſpiritus ſanctus, neceſſe eſt fateri ipſum Deum eſſe.

Quæ eſt Eccleſiæ confeßio?

Ea in Symbolis, Apoſtolico, Niceno, Ambroſiano, & alijs explicatur. In quibus Eccleſia confitetur Spiritum ſanctum uerum Deum eſſe.

DE SECVNDO.

Quomodo probatur ex Symbolo, quòd Spiritus ſanctus ſit tertia perſona à Patre & Filio diſtincta?

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 355 8° (LN 907)

Id docetur ordine & appellatione. Cùm enim ſymbolum dicat, Credo in unum Deum,& ſubingit primùm Patrem,deindè Filium, tertio loco Spiritum ſanctum,ut fatetur Spiritum S. Deum eſſe: ita eundem agnoſcit tertiam in diuinitate perſonam. Appellatione idem docetur: Nam cùm Spiritus dicitur,ſignificatur, quòd ſit Spiritus ab æterno de Patre & Filio procedens. Ad hæc Chriſtus apud Iohannem diſtinguit Spiritum à ſe & Patre, cùm inquit: Ego mittam uobis Spiritum paracletum à Patre.

Quid eſt igitur Spiritus ſanctus?

Eſt uerus, æternus Deus, ὁμοούσιος Patri & filio,non gignens,nec genitus, ſed à Patre & filio procedens, ſimul cum Patre & Filio creans,conſeruans,ſaluans, ſanctificans, qui mittitur in corda electorum, ut ea ſanctificet,cum Patre & Filio ſimul adorandus.

DE TERTIA.

Quodnam eſt opus Spiritus ſancti?

Opus Spiritus ſancti indicat & appellatio Spiritus, & Epitheton Sanctus. Non enim dicitur tantùm ſpiritus reſpectu patris & filij,uerumetiam reſpectu creaturarum, & præcipuè Eccleſiæ,cuius membra uiuificat, quemad-

quemadmodum Spiritus animalis corpori uitam miniſtrat. Quomodo autem uiuificet hic Spiritus, Epitheto Sanctus ſignificatur: uiuificat enim ſanctificando.

An non Pater, ſimiliter & Filius ſanctificat?

Ita.

Sanctificat Pater, ſanctificat Filius, ſanctificat Spiritus ſanctus. Quemadmodum Patri creatio, & Filio redemtio: ita Spiritui ſanctificatio tribuitur: Verùm Pater creat per Filium, & res creatas conſeruat per Spiritum ſanctum. Similiter ut filius patri obediens, offerens ſe per Spiritum æternum, redemit: ita Spiritus ſanctus miſſus à Patre & filio ſanctificat. Proindè ut opus creationis tribuitur toti trinitati: ita & opus redemtionis, ſed ſeruata cuiusq; perſonæ proprietate.

Age dic apertius, quid ſibi velit ſanctificationis opus?

Etſi huius ſanctificationis multæ ſunt partes, præcipuas tamen hoc diſticho complector:

Spiritus ecce docet, renouat, iuuat, atq; renatis
Promiſſa obſignat, arra ſalutifera.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 355 8° (LN 907)

Proba quòd doceat.

Iohan. 16. Cùm Paracletus ille Spiritus ueritatis uenerit, ducet uos in omnem ueritatem. Item, Spiritus arguet mundum de peccato, id eſt, docendo conuincet mundum eſſe reum peccati.

Proba quòd renouet.

Ad Tit. 3. Benignitas & φιλανθρωπία apparuit ſaluatoris noſtri Dei, & domini noſtri Ieſu Chriſti, qui non ex operibus iuſticię, quę fecimus nos, ſed ſecundum ſuam miſericordiem ſaluos nos fecit, purgãs nos per lauacrum aquæ & renouationem Spiritus ſancti, quem effudit in nos opulenter, per dominum noſtrum Ieſum Chriſtum, ut iuſtificati ipſius gratia, hęredes fiamus ſperatæ uitæ æternæ.

Proba quòd iuuet.

1. Iuuat teſtando de Chriſto, iuxta illud: Cùm Paracletus uenerit, teſtimonium perhibebit de me. 2. Donando, iuxta illud 1. Corinth. 12. Nemo poteſt dicere Domiuum Ieſum, niſi per Spiritum ſanctum. Item diuiſiones donorũ ſunt, ſed idem ſpiritus. 3. Conſolando, unde Paracletus toties à Chriſto dicitur, qui ut aduocatus nobis adeſt, & nos conſolatur. 4. Precando, Rom. 8. Accepiſtis ſpiri-

ſpiritum adoptionis,in quo clamamus, abba Pater. Item, quid precabimur, quemadmodum oportet neſcimus, ſed Spiritus intercedit pro nobis gemitibus inenarrabilibus.

Proba quòd obſignet promiſſiones.

Epheſ.1. Obſignati eſtis Spiritu promiſſionis ſancto.

Proba quòd ſit arra ſalutis.

Epheſ.1. Qui eſt arrabo hæreditatis noſtræ.

Qualis fides requiritur?

Vt quemadmodum credimus in Deum Patrem creatorem, & in Filium redemtorem: ita etiam credamus in Spiritum ſanctificatorem, cuius cùm templum ſumus, uſus huius articuli erit, ut renunciata omni impuritate, ſimus ſancti Spiritu & corpore, caueamusq́, ne ullis factis contriſtemus Spiritum Dei in nobis habitantem.

Cùm hactenus de tribus perſonis in diuinitate dictum ſit, Dic ſummam dictorum breuiſſimè.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 355 8° (LN 907)

Credo in unum Deum, in Patrem qui me creauit, in Filium, qui me redemit, & in Spiritum ſanctum, qui me ſanctificauit; hanc fidem palam proteſtor, & confiteor coram toto mundo & portis Inferorum.

QVÆ EST QVARTA PARS SYMBOLI.

De Eccleſia, & beneficijs Dei erga ipſam, Hactenus enim de cauſa efficiente, & mate-

ria no-

ria noſtræ ſalutis actum eſt, nempe de miſericordia paterna, uictima filij, & ſanctificatione Spiritus: Nunc in ſequentibus articulis oſtendetur, quò iſta omnia pertineant, & quomodo applicentur.

Quot ſunt articuli huius partes?

Quatuor iuxta Symboli uerba: credo
1. Sanctam Eccleſiam Catholicam, ſanctorum Communionem.
2. Remiſſionem peccatorum.
3. Carnis Reſurrectionem.
4. Et uitam æternam.

Dic de primo, nempe de Eccleſia, quæ & quot præcipuè in hoc articulo ſunt ſpectanda?

Multa ſanè requiruntur ad huius articuli explicationem, ſed nos præcipua capita Sex quæſtionibus complectemur, quæ ſunt: 1. Quid ſit Eccleſia, qualiáque ſint eius membra. 2. Appellationes, quibus Eccleſia pingitur, & ueluti oculis ſubijcitur. 3. Quæ ſint interiores ueræ Eccleſię proprietates. 4. Quę ſint uiſibiles notæ ſeu externa ſigna Eccleſię. 5. Quibus rebus fulciatur & conſeruetur Eccleſia. 6. Qualis fides huius articuli à fidelibus requiratur.

De pri-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 355 8° (LN 907)

DE PRIMA.

Quid eſt ergo Eccleſia?

Breuiter & rotundè uerbis ſymboli definitur, cùm dicitur ἁγίων κοινωνία, id eſt, Sanctorum ſocietas, hoc eſt, hominum qui ſanctificati ſunt in Chriſto Ieſu per Spiritum ſanctum.

Dic aliam, qua hæc breuis definitio illuſtrari poteſt.

Eccleſia eſt cœtus hominum, de turba & colluuione totius generis humani euocatus in regnum Chriſti, & ſegregatus ab omnibus alijs cœtibus hominum: Euocatus quidem uoce Euangelij, ſegregatus uerò, & diſtinctus ab alijs cœtibus totius mundi, fide, ſacramentis, uitæ ſanctimonia, & profeſſione.

Quomodo confirmatur hæc definitio?

Pulcerrimo Abrahami patris noſtri exemplo, qui cum ſua familia, uera Eccleſia Dei fuit: Is enim de Hur Chaldæorum & de medio Idololatrarum uocatus, uoci Dei obediuit, & ſe à prophano mundo, fide, obe-

dientia

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 355 8° (LN 907)

dientia erga Deum, & externa profeſsione ſegregauit.

Cum hac definitione congruit illa, quæ colligitur ex uerbis Pauli: 1. Cor. 1. Eccleſia eſt multitudo hominum ubiuis terrarum degentium, qui ut ſanctificati ſunt in Ieſu Chriſto, & uocati ad ſanctitatem: Ita inuocant nomen Domini noſtri Ieſu Chriſtri.

An nō Eccleſia in Euangelio comparatur Sagenæ miſſæ in mare, in qua comprehenduntur & boni & mali piſces?

Ita ſanè eſt.

Nam in externa Eccleſiæ ſocietate ſunt et boni & mali, hoc eſt, & uiua membra, & mortua membra. Viua autem membra ſunt homines, qui non ſolùm profitentur doctrinam Chriſtianiſmi, ſed ſunt uerè ſanctificati Spiritu, ac retinent fidem, & bonam conſcientiam. Mortua autem ſunt, qui profitentur quidem ore doctrinam Chriſtianiſmi, ſed ut Spiritu non ſunt ſanctificati: ita nec fidem habere, nec bonam conſcientiam retinere ſtudent. A mortuis membris non erat petenda definitio.

DE SECVNDA.

Dic ap-

Dic appellationes quibus Eccle-ſia Dei pingitur, & velut oculis ſubijcitur?

Multæ ſanè ſunt huiuſmodi appellatio-nes, ſed nos præcipuas hoc hexaſticho com plexi ſumus:

Corpus,ouile,domus,cum templo,uinea,ſponſa,
Virgo,Ieruſalem,mater, regina,& amica.
Mons,roſa, fons, hortus,lapis,urbs,fortiſſima ru-
Et genus electum,ſemen,columna,columba. (pes,
Sors,ager,& meſſis, regnum cœleſte uocatur,
Cœtus ſanctorum, qui Eccleſia dicitur eſſe.

Quomodo his appellationibus pin-gitur Eccleſia?

Si has metaphoricas appellationes re-texueris in integras ſimilitudines, habebis elegantiſſimas Eccleſiæ Dei picturas & ima gines,ut exempli gratia. Cùm Eccleſia cor-pus dicitur,conſiderabis analogiam corpo-ris animalis ad caput ipſius. Quemadmo-dum enim de capite animalis deſcendunt nerui,et Spiritus in corpus animalis,quibus uiuifi-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 355 8° (LN 907)

uiuificatur,fouetur,& conſeruatur:ita Spiritus Chriſti eſt, quo Eccleſia corpus Chriſti uiuificatur, fouetur & conſeruatur, ita ut & nexu ſuo adhæreat capiti corpus, & corporis membra inter ſeſe coaleſcant,eiuſdem ſpiritus uirtute. Reliquas appellationes unuſquiſq; accommodet pro ſuo ingenio,ſeruata analogia fidei.

Quæ ſunt veræ & æternæ Eccleſiæ proprietates?

Inter multas hę ſunt pręcipuæ. 1. Sola Eccleſia eſt deſcripta hæres uitæ æternæ, ut quę eſt peculium filij Dei, Pſal. 2. 2. Sola Eccleſia eſt familia Dei dilectiſſima,quam paterna cura & ſingulari Storga complectitur. 3. Sola Eccleſia poteſt uerè gloriari de DEO patre, de Filio redemtore, de Spiritu ſancto aduocato. 4. Sola Eccleſia Chriſto æterni ſpiritus uinculo ita ſociata eſt,ut ab eo nunquam diuelli poſſit,& ita ſuis membris coaleſcit per eundem Spiritum,ut æterno fœdere eius membra conſociata ſint. 5. Sola Eccleſia, ut quæ uerè Sancta & Catholica eſt, hæc bona habet communia, unum Deum, unum dominum, unam fidem, unam ſpem uocationis. 6. Sola Eccleſia DEI habet

uerum

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 355 8° (LN 907)

uerum cultum, ueram doctrinam, & efficacem Sacramentorum uſum. 7. Sola Eccleſia particeps eſt orationis Chriſti in horto, & in cruce, atq; adeò omnium piorum inde uſq; ab exordio mundi. Omnes enim unum & eundem Patrem pro toto corpore inuocant. 8. Sola Eccleſia uera ſtorga afficitur, gaudet cum gaudentibus, flet cum flentibus, atq; adeò aliorum commoda ſua exiſtimat, & de alienis incommodis non minus dolet, quàm de ſuis.

DE QVARTA.

Quæ ſunt uiſibiles notæ ſeu externa ſigna Eccleſiæ?

Inter multa ſigna externa Eccleſiæ uiſibilis, hæc ſunt præcipua.

1. Vox incorrupta Euangelij, ſine qua Eccleſia uera nullo modo, uel exiſtere, uel agnoſci poteſt.
2. Verus uſus baptiſmi, qui eſt ueluti ianua, per quam homines introducuntur in familiam Dei.
3. Legitimus uſus Cœnæ Domini, iuxta inſtitutionem Chriſti.
4. Vſus clauium iuxta ordinationem Chriſti, per quem Eccleſia ſuam exerit poteſtatem, cùm uel prædicatione Euangelij

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 355 8° (LN 907)

credentes in regnum cœlorum recipit, uel diſciplina immorigeros filios caſtigat, aut reſipiſcentes in gratiam recipit.

5. Ius uocandi miniſtros, & conſecrandi per impoſitionem manuum, qui nobis, ut miniſtri impertiunt uerbum, Baptiſmum, Cœnam, & Abſolutionem.

6. Publica oratio, gratiarum actio, & celebratio Dei in cœtu Chriſtiano. 7. Crux: hac enim nota tanquam teſſera quadam ſuos ideò uult Dominus notari, ut fiant conformes imagini filij eius. Nam quos decreuit olim glorificare, eos cruce præparat, iuxta illud Rom. 8. Si cum eo patimur, cum eo quoq; glorificabimur. 8. Multa officia caritatis inter Chriſtianos, quibus declarant ſe ſe eodem Spiritu Chriſti duci. Hæc ſigna ſi breuius complecti uelis, ita numerentur: Vt 1. ſit uox incorrupta Euangelij. 2. Legitimus uſus Sacramentorum. 3. Obedientia erga miniſterium. Prior enumeratio Lutheri, poſterior Philippi eſt.

DE QVINTA.

Quibus rebus fulcitur et ſeruatur Eccleſia?

Quatuor.

Doctrina, Sacramentis, Ceremonijs, &

diſciplina, de quibus uide Enchiridion.

DE SEXTA.

Qualis fides huius articuli requiritur?

Quemadmodum fides ſtatuet Chriſtum æternum pontificem eſſe: ita eum habere perpetuam Eccleſiam credet, iuxta illud: Tu es Sacerdos in æternum. Deinde ſtatuet fidelis ſe uerè ciuem eſſe huius Eccleſiæ, & participem omnium promiſſionum diuinarum. Huius fidei hic erit uſus, ut cum uera Eccleſia Dei matre noſtra, Deum perpetuo cultu colamus, ac nos coram mundo, & Diabolis profiteamur eſſe ciues huius Eccleſiæ, & ſeparemus nos ab Eccleſia Antichriſtiana, quę ſuperbè gloriatur de hiſce ſuis notis, quæ ſunt:

1. Primatus Papæ, ordo clericalis Cardinalium, Archiepiſcoporum, Abbatum, Priorum &c. 2. Succeſſio ordinaria. 3. Similitudo rituũ in Eccleſia: Quas notas nunquam habuit uera Eccleſia, ſed ea ſolùm, quam Dauid Eccleſiam malignantium uocat.

DIC SECVNDVM ARTICVLVM QVARTÆ PARTIS.

Credo

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 355 8° (LN 907)

Credo remiſſionem peccatorum.

Quæ ſunt præcipuè in hoc articulo ſpectanda?

Quatuor:

1. Ratio peccati.
2. Remiſſio peccati.
3. Fides Remiſſionis.
4. Fidei remiſſionis coniuncta.

DE PRIMO.

Quæ eſt ratio peccati?

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 355 8° (LN 907)

Peccatum eſt ἀνομία, id eſt, legis uiolatio, ſeu quicquid in homine eſt, aut ab homine fit non congruens cum lege & uoluntate Dei, damnatum à Deo, & reum æternæ iræ. Seu peccatum eſt defectus à lege & uoluntate Dei, cum obligatione ad ęternam mortem, & damnationem.

Quotuplex eſt peccatum?
Duplex, ſcilicet:

Originale & Actuale.

Quid eſt Originale?

Eſt cùm corruptio naturæ humanæ propagata ab Adam, tùm reatus, quo naſcentes propter lapſum Adæ rei ſunt iræ Dei & damnationis, niſi fiat remiſſio.

Quomodo propagatur hoc peccatum?

Hoc peccatum propagari ab Adam in totum humanum genus ipſe Paulus Ro. 5. diſertè docet: Verùm cùm modus, & ratio propagationis uerbo Dei non exprimitur, non eſt ſcrupuloſè de eo quærendum.

Quid eſt Actuale?

Eſt per quod peccatum originis actuo-
ſum

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 355 8° (LN 907)

ſum eſt, id eſt, omnis cogitatio, affectus, conſenſus, dictum, factum, omiſſum contra legem Dei, quo homo nouo reatu obſtringitur ad pœnas æternas, niſi fiat remiſſio. Si breuius placet: Peccatum actuale, eſt quæuis commiſſio, aut omiſſio pugnans cum Lege Dei.

Qui ſunt peccatorum ordines?

Tres ſunt, in quorum ſingulis quatuor ſunt gradus. Nam in primo ſunt cogitatio, affectus, conſenſus, actio prohibita.

In ſecundo: Mala conſcientia, contemtus Dei, idololatria, uniuerſalis iniuſticia.

In tertio: Mens reproba, ἀναισθησία, id eſt, non ſentire peccati molem, finalis impœnitentia & deſperatio.

Ad quid prodeſt hoſce ordines peccatorum ſcire?

Prodeſt utiq; mirum in modum:

1. Vt cognito periculo, quòd cum peccandi conſuetudine coniunctum eſt, maturè peccatorum illecebris renunciemus. Sancti luctantur quidem in primo ordine, ſed fiunt ſuperiores Spiritus ſancti beneficio: uerùm hypocritæ, & prophani homines feruntur per omnes ordines in præcipitium damnationis.

Vnde quæſo grauitas peccati æſtimanda eſt?

Ex his quatuor: 1. Ex pœna ſecuta lapſum Adæ. 2. Ex calamitatibus & ærumnis, quib. hodiè inuoluimur. 3. Ex dignitate precij, quo redemti ſumus à iure peccati. 4. Ex comminationibus æternarum pœnarum, quas Deus ſeriò minatur ijs, qui non conuertuntur.

DE SECVNDO.

Quid eſt remiſsio peccatorum?

Eſt obligationis ad æternam mortem, & damnationem ſolutio, & pœnæ debitę condonatio.

Quomodo fit hæc remiſsio?

Quemadmodum materia, & meritum remiſsionis eſt uictima filij Dei: Ita Deus pater mera miſericordia recipit homines in gratiam condonatis peccatis.

An non aboletur peccatum dum remittitur?

Duo ſunt in peccato, nimirum defectus, & reatus: Ipſa defectio indies in ſanctis minuitur per mortificationem ueteris hominis, Sed dum hanc maſſam circumferimus, non

non in uniuerſum aboletur. Manet enim perpetuò in hac uita Spiritus & carnis lucta in ſanctis, Gal. 5. Verùm reatus adeò aboletur in pijs, ut Deus dicat ſe non recordaturum peccatorum eorum, Eſai. 45. Ego Ego qui deleo iniquitates tuas coram me, & peccatorum tuorum non recordabor.

An ſancti ſæpè puniuntur propter ſua peccata?

Sancti non tàm caſtigantur, quia peccarunt, quàm coërcentur ne amplius peccent. Deus enim ſanctos ſuos paterna diſciplina caſtigat, ne cũ hoc mundo damnentur, non autem punit uindicta iudiciaria ut pereant.

DE TERTIO.

Quæ eſt fides remiſsionis peccatorum?

Eſt firma fiducia miſericordiæ Dei ex promiſſione ipſius per Spiritum ſanctum concepta, qua ſtatuit homo, quòd Deus uelit ſe uerè in gratiam recipere propter uictimam filij, & non amplius ſibi peccata imputare.

Quòd hæc ſit vera fidei ratio, quomodo probatur?

Hoc probatur tribus modis: 1. Claris & perſpicuis ſcripturæ pronunciatis. 2. Parabolis. 3. Illuſtribus exemplis.

Dic ſcripturæ pronunciata.

Paulus poſt Dauidem ait: Beati quorum remiſſæ ſunt iniquitates. Et Chriſtus dixit leproſo: Confide fili, remittuntur tibi peccata tua, Et Archiſynagogo: tantùm crede, Et mulieri Cananeæ: Fides tua te ſaluauit.

Dic parabolas.

Inter multas inſigniores ſunt: illa de debitore, qui debuit decem millia talentorum Matt. 18. Item illa Luc. 7. de duobus debitoribus, & quæ eſt Lucæ 17. de Acolaſto.

Da exempla.

Omnium clariſſimum eſt exemplum latronis in cruce, Item Dauidis poſt commiſſum adulterium, Manaſſis, Magdalenæ &c.

DE QVARTO.

Quæ ſunt cum fide remiſſionis peccatorum coniuncta?

Duo: Nempe gratia & donum.

Quid eſt gratia?

Ipſa iuſtificatio. Gratia enim, ut Paulus inquit

inquit Rom. 5. ex multis delictis in iuſtificationem.

Quid eſt iuſtificatio?

Eſt credentis perſonæ in Chriſtum abſolutio à peccato, imputatio iuſticiæ Chriſti, & acceptatio ad uitam æternam gratis propter Chriſtum.

Quid donum uocas?

Donum eſt ipſa donatio Spiritus ſancti, qua homo ſola fide iuſtificatus regeneratur, id eſt, mortificatur, & uiuificatur, ut iam noua creatura fiat, uiuatq; iuxta uoluntatem Dei, quantum quidem id fieri poteſt per humanam imbecillitatem, idq; exemplo ſanctorum patriarcharum, aliorumq; piorum, quorum ſummum ſtudium fuit obedientia erga Deum omnibus rebus mundi anteponere: Quemadmodum in Abrahamo uidemus, qui ad mandatum Dei paratus erat unicum filium ſuum mactare, quo nihil in mundo habuit precioſius, iucundius, dulcius. Atq; ideò Paulus monet, Vt honeſtam militiam militantes, fidem & bonam conſcientiam retineamus. Quam parum de hoc dono habeant illi, qui ne minimum ſuum affectum propter mandatum Dei iugulari uolunt, manifeſtum eſt.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 355 8° (LN 907)

DIC TERTIVM ARTICVLVM QVARTÆ PARTIS.

Credo carnis reſurrectionem.

Quot ſunt in hoc articulo præcipuè ſpectanda?

Quatuor.

1. Probatio reſurrectionis.
2. Definitio reſurrectionis, & conditiones eiuſdem.
3. Finis reſurrectionis.
4. Fides & uſus.

De pri-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 355 8° (LN 907)

DE PRIMO.

Cùm hic articulus omnino excedat captum rationis, quæſo ut eum firmis rationibus munias:

Multæ ſunt probationes huius articuli in Propheticis & Apoſtolicis ſcriptis: Verùm, ut memoriæ conſulamus, omnes ſub ſex generalibus capitibus complectar, quæ hoc diſticho continentur:

Dictum, promiſſum, factum, uis, ſigna, lauacrum,
Surgere poſt mortem corpora noſtra docent.

Quid per dictum intelligis?

Omnia aperta Prophetarum, Chriſti, & Apoſtolorum uaticinia de carnis reſurrectione.

Recita aliquot ex illuſtrioribus?

Eſa: 26. Viuēt mortui tui, & interfecti tui reſurgent. Ezech. 37. Ecce ego aperiam tumulos ueſtros, & educam de ſepulcris uos, populus mi, & dabo uobis Spiritum, ut uiuatis. Iob 19. Scio quòd redemtor meus uiuit, & in nouiſſimo die reſurrecturus ſum, & rurſus circundabor pelle mea. Daniel: 12. Multi qui dormiunt, de puluere terræ euigilabunt,

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 355 8° (LN 907)

labunt alij ad uitam æternam, alij ad opprobria, & contemtum ſempiternum. Chriſtus Matth. 22. ex Moſe probat reſurrectionem mortuorum contra Sadducæos, quibus obijcit ignorantiam ſcripturarum, & potentiæ Dei, 1. Theſſ. 5. Mortui reſurgent.

Quid per promiſſum intelligis?

Omnes promiſſiones filij Dei de reſurrectione, quibus conſolatus eſt ſuos diſcipulos, ne aduerſis fracti abijcerent confeſſionem. Ioh. 5. Omne quod dedit mihi Pater, non perdam ex eo quicquam, ſed ſuſcitabo ipſum in nouiſſimo die: Item, Hæc eſt uoluntas eius, qui miſit me, ut qui uidet filium, & credit in eum, habeat uitam ęternam, & ego ſuſcitabo eum in nouiſſimo die. Ioh. 11. Ego ſum reſurrectio & uita. Ioh. 14. Ego uiuo, & uos uiuetis. Huiuſmodi ſunt multæ aliæ, quibus hic articulus confirmatur.

Quid per factum intelligis?

Omnia, quæ olim tanquam præludia reſurrectionis contigerunt, ut Enoch & Eliæ ſublatio in cœlum, excitatio mortuæ puellæ Mat. 9. Filij uiduæ Luc. 7. Lazari Ioh. 11. Imò ipſe Chriſtus excitatus tertio die apertiſſimum teſtimonium, futuræ reſurrectionis, & ſanctorum corpora excitata reſurgente Domino

mino ſignificabant, ut olim omnium homi num corpora uirtute reſurgentis Chriſti uiuificentur.

Quid per vim intelligis?

Ipſam cauſam efficientem reſurrectionis. Hîc Primùm cogitandum eſt de Decreto Dei Omnipotentis immutabili, qui ſtatuit ſe excitaturum mortuos. 2. Cogitetur uirtus reſurrectionis Chriſti: Nam Chriſtus reſurrexit non tantùm ut exemplum, ſed multò magis, ut uirtute ſuæ reſurrectionis nos in extremo die excitet, 1. Cor. 15. Si Chriſtus reſurrexit, & nos reſurgemus, Chriſtus reſurrexit primitiæ dormientium. 3. Cogitetur potentia Chriſti, qua poteſt ſibi omnia ſubijcere, unde Paulus Philip. 3. Transfigurabit noſtra abiecta corpora, ut fiant conformia ſuo glorioſo corpori, idq́ꝫ ea uirtute, qua poteſt ſibi omnia ſubijcere. 4. Cogitetur inhabitatio Spiritus ſancti in pijs, Rom. 8. Si ſpiritus eius, qui excitauit Ieſum à mortuis, habitat in uobis, Is qui excitauit Ieſum, per eundem Spiritum uiuificabit etiam ueſtra mortua corpora.

Quid per ſigna intelligis?

Omnia reſurrectionis indicia naturæ impreſſa. Ambroſius, Auguſtinus, Hierony-

mus

mus expreſſam eſſe aiunt reſurrectionis notam quandam in Phœnice aue, quæ cùm in cineres redacta fuerit, mox poſt irrigationem noua prodit: Multæ auiculæ hiberno tempore in profundis paludibus deliteſcunt tanquam mortuæ, quæ uerno tempore rurſus uiuę prodeunt. Paulus 1. Cor. 15. granum coniectum in terram mortuum, & poſtea renatum, ſymbolum reſurrectionis facit. Luna deficiens, & ueluti mortua apparens, mox rurſus ut noua prodiens, mortis & reſurrectionis argumentum eſt.

Quid per lauacrum?

Ipſum ſacrum baptiſma, quod Symbolum eſt. 1. mortis, ſepulturæ, & reſurrectionis Chriſti. 2. mortis, ſepulturæ, & reſurrectionis noſtræ Spiritualis. 3. mortis, ſepulturæ, & reſurrectionis corporalis. Debet igitur baptiſmus nobis in memoriam reuocare articulum reſurrectionis.

DE SECVNDO.

Quid eſt reſurrectio?

Eſt iterata unio, & inſolubilis copulatio corporum & animarum, quę prius per mortem à ſe inuicem ſeparata erant, ut morte uicta homines immortales facti perpetuò uiuant,

uant, alīj in gloria, alīj in pœnis. Pīj quidem in gloria, Impīj uerò in pœnis. Verùm præter hanc definitionem ſciendum eſt, quòd piorum reſurrectio ſit etiam perfecta quædam regeneratio. Nam regeneratio incoata in hac uita multum habet impuritatis, & immunditiæ adiunctum, quòd totum abolebitur in perfecta illa regeneratione, in qua non ſolùm animi, uerùm etiam corpora ad plenum reformabuntur, & induent nouas qualitates.

Age dic de qualitatibus Corporum.

Paulus 1. Cor. 15. inſtituens collationem inter corpora noſtra, quæ hîc circumferimus, & eadem olim excitanda ex mortuis, quinq; ponit differentias his uerbis: Seminatur corpus obnoxium corruptioni, reſurget corpus incorruptum. Seminatur ignominioſum, reſurget corpus glorioſum: Seminatur corpus infirmum, reſurget corpus potens: Seminatur corpus animale, reſurget corpus ſpirituale, Et paulò pòſt: Quemadmodum geſtauimus imaginem terreni, ſic etiam geſtabimus imaginem cœleſtis. Ex his colligitur, quòd ſanctorum corpora ſint futura incorruptibilia, glorioſa, potentia, ſpiri-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 355 8° (LN 907)

ſpiritualia, ut quæ ſpiritus imperio ſe in totum dedant: Breuiter, totus homo imaginem Chriſti primogeniti ex mortuis refert. Hæc omnia Paulus coniungit ad Philip. 3. ubi dicit ſanctorum corpora σύμμορφα fore glorioſo corpori Chriſti, & 1. Ioh. 3. Cùm apparuerit, ſimilis ei erimus. Atq; in his ſita eſt regeneratio corporum.

Dic quomodo animæ ſanctorum regenerabuntur?

1. Lucebit in animabus imago Dei glorioſa, quæ quàm ſit futura auguſta, & excellens, nemo mortalium in hac uita cogitare poteſt. Deinde mentes erunt plenæ ſapientia Dei: Affectus puriſſimi: Voluntates in omni æternitate promtiſſimæ ad obſequium Deo præſtandum: Atq; ita erit plena & perfecta obedientia legis Dei in ſanctis, plena dilectio Dei & proximi.

DE TERTIO.

Quis eſt finis reſurrectionis?

Vt Chriſtus in omni æternitate cum ſua ſponſa Eccleſia lætus triumphet: Vt hoſtes Chriſti iaceant perpetuò ſub pedibus eius proſtrati & uicti: Vt bonis præmia obedientiæ, & malis ſupplicia reddantur. 2. Corinth. 5.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 355 8° (LN 907)

rinth. 5. Oportet nos omnes ſiſti ante tribunal Chriſti, ut unuſquiſque reportet prout in corpore geſſit, ſiue bonum, ſiue malum. Huc illud Chriſti: Prodibunt qui bona fecerunt in reſurrectionem uitæ, qui uerò mala in reſurrectionem iudicij.

DE QVARTO.

Qualis fides requiritur?

Firmiſſima ſanè, quæ ſua uirtute iudicium rationis & ſenſus premat ſub pedibus ſuis, quæ uerè ſtatuit firmiſſimum eſſe decretum Dei de reſuſcitandis mortuis, & hoc palàm confitetur coram omnibus hominibus & Diabolis.

Quis eſt vſus fidei reſurrectionis?

1. Cogitatio reſurrectionis erit commune remedium aduerſus omnes calamitates, ærumnas & morbos, cũ quibus conflictantur corpora noſtra in hac uita. Hinc enim plenus uermibus & ulceribus Iob, occiſis filijs, & abactis pecoribus, conſolationem petit cùm inquit: Scio quòd redemtor meus uiuit, & in nouiſſimo die de terra ſurrecturus ſum. 2. Cogitatio reſurrectionis mitigabit dolorem noſtrum in morte amicorum, iuxta illud 1. Theſſ. 4. Nolo uos ignorare Fra

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 355 8° (LN 907)

tres de dormientibus, ne triſtemini ſicut & reliqui non habentes ſpem: Nam ſi credimus, quòd Deus Chriſtum excitauerit à mortuis, nos etiam ſimul cum eo adducet. 3. Cogitatio reſurrectionis & noſtrum terrorem imminente morte mitigabit, cùm ſcimus hanc mortem eſſe ueluti tranſitũ quendam ad immortalitatis gloriam, iuxta illud: Beati qui in Domino moriuntur. 4. Cogitatio reſurrectionis erit ueluti frenum, quo à peccando retrahamur, & ueluti ſtimulus, quo ad pergendum in uera pietate & ſanctitate excitemur.

DIC QVARTVM ARTICVLVM QVARTÆ PARTIS.

Credo uitam æternam.

Quot ſunt potiſsimùm ſpectanda in hoc articulo?

Quatuor:

1. Vitæ & mortis genera.
2. Definitio uitæ æternæ.
3. Bona promiſſa hæredibus uitæ æternę.
4. Fides & uſus huius articuli.

DE PRIMO.

Quot

Quot ſunt vitæ & mortis genera?

Quatuor.

1. Vita naturæ, & mors naturæ.
2. Vita peccati, & mors peccati.
3. Vita gratiæ, & mors gratiæ.
4. Vita æterna, & mors æterna.

Quæ eſt vita naturæ?

Eſt qua in hac uita naturaliter uiuimus, donec animæ & corpora fuerunt coniuncta: Hæc bona per ſe eſt, quia Dei donum eſt, & quia promittitur obedientibus DEO tan-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 355 8° (LN 907)

quam præmium obedientiæ, Exod. 20. Verùm uariat hæc uita pro conditione hominum: Nam Abrahamo bona fuit, quia eam tranſegit in pietate & propagatione gloriæ Dei: At Neroni mala fuit, quia ea abuſus eſt in contumeliã autoris, & in ſuam propriam perniciem. Huic uitæ naturæ opponitur mors naturæ, quæ eſt receſſus animarum à corporibus. Hæc per ſe mala eſt, ſed uariat pro conditione hominum. Vt enim Abrahamo fuit bona: Nam erat illi tranſitus ab huius mundi calamitatibus ad æternam felicitatem: Ita Neroni mala fuit: Nam illa erat tranſitus ab huius mundi uoluptatibus, potentia, & tyrannide, ad perpetuum opprobrium & contemtum ſempiternum.

Quæ eſt vita peccati?

Eſt qua peccatũ uiuit in homine, & regnat per ſuas concupiſcentias. Hæc ſemper eſt mala, quia & Deo inuiſa eſt, & uia eſt ad æternã mortem & damnationem. Huic opponitur mors peccati, & eſt cùm peccatum uirtute Chriſti in homine mortificatur. Hæc mors bona eſt, ut quæ tranſitus eſt à commeritã damnatione ad gratuitam beatitudinem.

Quæ eſt vita gratiæ?

Eſt qua Chriſtus in nobis uiuit per fidem

& ſuum

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 355 8° (LN 907)

& ſuum Spiritum, ad Gal. 2. Hæc ſemper bona eſt, quia eſt uis Spiritus Dei in nobis, & eſt uia ad gloriam. Huic opponitur mors gratiæ, quæ eſt priuatio gratiæ, uidelicet cū fidem abijcimus, & relabimur in peccata, ita ut peccatum in nobis denuò regnet per concupiſcentias ſuas, eiq; ſcientes & uolentes obediamus. Hæc mors mala eſt, quia à Deo damnatur, & ad æterna ſupplicia dux eſt.

Quæ eſt uita æterna?

Eſt cùm ipſe Chriſtus 1. Ioh. 1. 5. tùm felicitas beata, qua electi fruentur in omni ęternitate reſuſcitatis corporibus: Hæc uita finis bonorum eſt, atq; adeò omnium bonorum ſummum, quod Dominus promiſerat diligentibus ſe. huic opponitur mors æterna, quæ eſt ſeparatio hominis à Chriſto, ut ipſius conſpectu non fruatur: Hæc mors omnium malorum extremum eſt, nunquam finiendum. Huc illud Auguſtini. Sicut uita corporis, anima eſt: Ita uita animæ, Deus eſt. Sicut corpus expirat, dum amittit animam: Sic anima expirat, dum amittit Deum. Deus amiſſus mors animæ: Anima amiſſa, mors corporis.

Ad quid prodeſt hæc diſcrimina uitæ & mortis tenere?

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 355 8° (LN 907)

Vt diſcamus rectè mori, & rectè uiuere: Mori quidem peccato, uiuere uerò gratiæ, quò poſt hanc uitam in uera pietate ad finem uſqꝫ traductam, perueniamus ad æternam uitam per Chriſtum Ieſum Dominum noſtrum.

DE SECVNDO.

Quid eſt vita æterna?

Eſt cùm uia ad cœleſtem hæreditatem, tùm ſtatus beatorū poſt hanc uitam, in quo fruentur conſpectu Dei in omni æternitate.

Quòd æterna vita ſit via ad hære ditatem cœleſtem proba.

Ioh. 3. Qui credit in Filium, habet uitam æternam. Nam in credente uita æterna incoata eſt. Cur ſic?

Quia qui credit, Chriſtum poſſidet, qui ſolus uia eſt ad uitam æternam, Ioh. 3. Nemo aſcendit in cœlum, niſi qui deſcendit, filius hominis, qui eſt in cœlo.

Quid monſtrat hanc viam?

Verbum Dei, quod filium Dei nobis uiam eſſe in cœlum, & ianuam teſtatur, ſicuti ipſe Dominus de ſe dicit: Ego ſum oſtium, Ego ſum uia, ueritas & uita: Quo dicto ſi-

gnifi-

gnificat ſe principium, medium, et ultimum eſſe, per quod uenitur ad uitam æternam.

Quis ingreditur hac via?

Qui credit in filium, iuxta dictum: Qui credit in Filium habet uitam æternam.

Quomodo ſecuri ab hoſtibus conſeruamur in hac vita?

Potentia Dei per fidem, iuxta illud 1. Petri 1. Potentia Dei cuſtodimini ad ſalutem per fidem.

Quomodo pergendum eſt in hac via?

Rectè in hac uia pergimus, ſi magis magisq́ in omni cognitione, & ſenſu rerum ſpiritualium proficiamus, iuxta illud Philip. 3. Caritas ueſtra magis magisq́ abundet in omni cognitione & ſenſu, ut probetis ea, quæ potiora ſunt, ut ſitis ſinceri, & ſine offenſa in diem Ieſu Chriſti.

Sed quid eſt vita æterna propriè?

Eſt, ut dixi, ſtatus beatorum poſt hanc uitam, & fruitio contemplationis diuinæ in omni æternitate, iuxta illud Iohan. 3. Sic Deus dilexit mundum, ut Filium ſuum unige-

nitum daret, ut Omnis qui credit in eum, non pereat,ſed habeat uitam æternam,Et ad Titum 3. Hæredes ſumus iuxta ſpem uitæ æternæ.

DE TERTIO.

Quæ ſunt illa bona, quæ Dominus promiſerat hæredibus uitæ æternæ?

Etſi Paulus poſt Eſaiam dicit: Oculus non uidit,nec auris audiuit,quæ Deus præparauit diligentibus ſe: tamen cùm ſcriptura particulas quaſdam iſtorum bonorum recenſet,breuiter nonnihil de illis dicendum eſt.

Quibus modis ſcriptura iſta bona nobis commendat?

Duobus:

Scilicet, Appellationibus & deſcriptionibus.

Dic appellationes.

Multæ ſunt appellationes, quibus felicitas æternæ uitæ obſcurè pingitur: Nos ex multis paucas recenſebimus, quarum hæc Prima: Matth. 7. dicitur regnum cœlorum:

Non

Non omnis qui dicit mihi Domine, Domine, intrabit in regnum cœlorum. Hac appellatione monemur, nihil in uita æterna terrenum fore, nihil caducum, nihil fortunæ & mutationibus obnoxium. Secundò dicitur regnum æternum, 2. Pet. 1. Introitus in regnum æternum. Hac appellatione ſignificatur, quàm ſtabilia & firma ſint futura bona, quibus abundabimus in uita æterna. Tertiò dicitur regnum Dei Actor: 14. Poſt multas tribulationes oportet nos ingredi in regnum Dei. Hac appellatione monemur, quòd hæredes uitæ æternæ ſint futuri liberi à regno peccati, mortis, & Diaboli, adeò ut nihil unquam mali pertimeſcant. 4. Dicitur nouum cœlum & noua terra, 2. Pet. 3. Qua appellatione monemur, quòd nulla ſentiatur uetuſtas, ſenectus & corruptio in æterna uita. 5. Dicitur Paradiſus, iuxta illud: Hodie eris mecum in Paradiſo, Qua appellatione ſignificatur, quòd nihil triſtitiæ, nihil aduerſi ſit futurum in æterna uita, ſed omnia ſint plena ſummis delicijs. 6. Vocatur gloria Dei. 1. Pet. 5. Vocauit nos ad ſuam gloriam. Qua appellatione ſignificatur, quòd in æterna uita nullus ſit futurus locus ignominiæ, infamiæ, contemtus, ſed omnia ſint maieſtatis diuinæ contemplatione glorioſa.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 355 8° (LN 907)

Recita aliquot deſcriptiones, in quibus bona promiſſa hæredibus vitæ æternæ proponuntur.

Multæ ſanè ſunt, ſed hac uice unam tantũ adducam ex Pſal. 16. Dauidis, ibi ita Chriſtus loquitur: Notam facies mihi ſemitam uitæ, abundantiam deliciarum, uultum tuũ & iucunditates in dextera tua in æternum. His uerbis proponit Dominus tria genera bonorum, quibus abundabunt electi in uita æterna. 1. Nominat abundantiam deliciarum, qua uoce ſignificatur plenitudo & ſaturitas omnium rerum expetendarum, & ſtatus omnium bonorum copia perfectus. Deinde uultus Dei meminit, quo perpetuò fruentur electi, qui cum perpetuò adfuturus ſit ut ſummum bonum, non poteſt aliud fieri, quàm ut ſit ſumma lætitia, ob præſentiam iſtius ſummi boni quo fruemur. 3. Ponit iucũditates in dextera Dei, id eſt, ſummas delicias et ſpirituales uoluptates ex contemplatione maieſtatis diuinæ. Horum bonorum guſtum perexiguum ſentiunt, qui uerè credunt, & aguntur Spiritu Dei.

DE QVARTO.

Quæ eſt fides & quis vſus?

Fides

Fides & uſus petantur ex ſuperiori articulo.

Contrahe breuiter hanc quartam Symboli partem.

Credo in Spiritum ſanctum uerum & æternum Deum, conſubſtantialem Patri & Filio, ſanctificatorem Eccleſiæ, quæ donata remiſſione peccatorum olim ad uocem Dei excitabitur ad uitam æternam per Chriſtum Ieſum, cui cum Patre & Spiritu ſancto ſit honor in ſecula ſeculorum Amen.

DE TERTIA PARTE.

Quæ eſt Tertia pars Catechiſmi?

Oratio.

Quæ ſunt cognitu neceſſaria piè precantibus?

Tria.

1. Quid oratio, & quotuplex.
2. Circumſtantiæ orationis perpetuæ.
3. Precandi forma.

DE PRIMO.

Quid

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 355 8° (LN 907)

Quid eſt Oratio?

Eſt ſupplex eleuatio animæ hominis ad Deum,uel aliquid ab eo petentis,uel ei gratias pro collatis beneficijs agentis. Hanc definitionem ex multis dictis Pſalmorum confirmari manifeſtum eſt.Nam cùm dicit Dauid, Ad te leuaui animam meam: Item, Ad te Domine leuaui oculos meos, ſignificat piam orationem eſſe animæ ſupplicem eleuationem ad Deum, petentis aliquid ab ipſo, uel gratias agentis. Geſtus præterea leuantium manus, & oculos inter precandum cœ-

lum uerſus, hanc etiam confirmant definitionem. Huc accedit antiquiſſima Eccleſiæ precatio: Surſum corda habeamus ad Dominum. Cum hac noſtra definitione conuenit etiam græca illa antiquiſſimi cuiuſdam Theologi. προσευχή ἐστὶν ἀνάβασις τοῦ νοῦ πρὸς τὸν θεὸν, καὶ αἴτησις τῶν προσηκόντων παρ' αὐτοῦ, hoc eſt, oratio eſt aſcenſio mentis ad Deum, & petitio rerum utilium ab ipſo.

Quotuplex eſt oratio?

Paulus 1. Tim. 2. quatuor genera numerat, quorum primum eſt deprecatio. 2. Adoratio. 3. poſtulatio. 4. gratiarum actio.

Quid eſt deprecatio?

Eſt ſupplex eleuatio animæ hominis ad Deum, qua petitur liberatio ab ĳs, quæ nobis moleſtiam adferunt: ut cùm pĳ petunt ſibi remiſſionem peccatorum, & liberationem à malis.

Quid eſt adoratio?

Eſt ſupplex eleuatio animæ hominis ad Deum, qua petitur aliquod beneficium: ut cùm pĳ petunt regnum Chriſti in ſe confirmari, & panem quotidianum ſibi dari.

Quid eſt poſtulatio?

Eſt

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 355 8° (LN 907)

Eſt ſupplex eleuatio animæ hominis ad Deum, qua uel unus pro alio, uel omnes pro ſe inuicem preces fundunt. Vt cùm Eccleſia Dei petit ſanctificari nomen Dei per orbem uniuerſum, Aduenire regnum Dei, fieri uoluntatem ipſius in terra, quemadmodum in cœlo fit.

Quid eſt gratiarum actio?

Eſt ſupplex eleuatio animæ hominis ad Deum, qua gratiæ Deo aguntur, uel pro beneficijs nobis alijs'ue collatis, uel pro malis à nobis alijs'ue ſublatis.

DE SECVNDO.

Quæ ſunt perpetuæ piæ orationis circumſtantiæ?

Quinque ſunt, quæ continentur hoc uerſiculo:

Affectus, cauſæ, quis, per quem, quidq; petendum.

Qualis ergo affectus precantis eſſe debet?

Precaturus 1. Exuat omnes opinionem propriæ gloriæ, dignitatis & meriti. 2. Sentiat

ciat uerè ſuam inopiam. 3. Proſternat ſe coram Deo in uera pœnitentia. 4. Adferat firmam fiduciam, & quod uelit liberaliter, & gratuitò opem ferre petentibus.

Quæ cauſæ nos ad precandum mouebunt?

Septem, quas hoc diſticho complector:

Mandatum, promißio, crux, uictoria, Satan,
Conſuetudo precum, factum, facient ut adores.

Prima ergo cauſa eſt mandatum Dei, quo requirit à nobis Deus cultum inuocationis, qui eſt præcipuus in Eccleſia. Hic enim cultus requiritur in ſecundo præcepto, & mandatũ ſæpè repetitur in Prophetis, Pſalmis, & Euangelicis ſcriptis, Inuoca me, inquit. Et in Deut: Dominum tuum adorabis, & illum ſolum coles. Secunda cauſa eſt promiſſio, quòd Deus uelit inuocantes exaudire: Inuoca me, inquit, in die tribulationis, & ego exaudiam te. Et Chriſtus: Quicquid petieritis Patrem in nomine meo, dabit uobis. Tertia cauſa eſt ſenſus inopiæ noſtræ, atq; adeò totius Eccleſiæ, œconomiarum, & politiarum. Quarta cauſa eſt uictoria in tentationibus, iuxta illud Chriſti: Vigilate & orate, ne intretis in tentationem. Quinta cauſa

perpe-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 355 8° (LN 907)

perpetuæ inſidię diaboli, aduerſus quas nullum eſt tutius refugium quàm pia Oratio, Vnde Salomon, Turris fortiſſima nomen Domini, ad eã transfugiet iuſtus, & ſaluabitur: & Paulus Eph. 6. Accipite gladiũ ſpiritus, qui eſt uerbum Dei per omnem orationem & poſtulationem. Sexta cauſa eſt, quòd conſuetudo orandi conſeruet hominem in pietate, & cauſa eſt aliorum multorum exercitiorum pietatis. Septima cauſa, Exempla Patriarcharum, Prophetarum, Chriſti, Apoſtolorum, atq; adeò omnium piorum, quorum præcipuum & ſummum ſtudium fuit crebras ad Deum preces fundere.

Quis eſt inuocandus?

Is qui ſolus καρδιογνώϛης eſt: Nam cùm oratio ſit potius explicatio cordis, quàm clamor uocis, & nemo poteſt gemitus cordiũ uidere præter ſolum Deum, erit ſolus inuocandus, unus & æternus Deus, Pater, Filius & Spiritus ſanctus. Et Dauid in ſuis precibus uocat Deum ſcrutatorem cordiũ & renum, hoc eſt, ſecretiſſimorum affectuum. Et Apoſtoli in oratione Act. 1. dicunt: Et tu Domine καρδιογνώσα omnium. Deinde cùm Dei mandatum ſit, ut non confidamus in carnem, id eſt, in ullam creaturam, ſequitur ſacri-

ſacrilegium eſſe ullam creaturam inuocare. Nam quod creaturæ tribuitur, illud impiè Deo adimitur. Nec ulli ſancti, Prophetę, Patriarchæ, & Apoſtoli, alijq; qui habuerunt uerum pietatis teſtimonium, inuocarunt niſi ſolum Deum.

Quomodo inuocabimus, cùm ſcriptura dicat, Deum peccatores non exaudire?

Quia peccatores ſumus, eſt datus nobis à Deo Patre mediator & ſacerdos, Deus & homo, Ieſus Chriſtus. Quare ipſe ait: Quidquid petieritis Patrem in nomine meo, dabit uobis. Neq; tamen promiſcuè Deus omnes peccatores exaudit nominantes in ſuis precibus filium Dei, Sed tantùm eos, qui pœnitentiam agunt, & peccare deſinunt, qui non ut peccatores, ſed ut iuſti iam apparent in conſpectu Dei.

Quid eſt petendum?

Duplicia ſunt bona, ſimiliter etiam duplicia mala. Sunt bona, ſine quibus ſalus contingere non poteſt, & ſunt bona quorum uſus eſt tantùm in præſenti uita. Sunt mala impedientia ſalutem, & ſunt mala, quæ nobis moleſta ſunt tantùm in hac uita. Vt ergo

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 355 8° (LN 907)

bona, ſine quibus ſalus contingere nequit, petenda ſunt ſine conditione, & bona conducentia in hac uita petenda ſunt cum conditione: Ita mala per ſe impedientia ſalutem deprecanda ſunt ſine conditione, quæ uerò alioqui moleſta ſunt, cum conditione deprecabimur.

Quomodo ergo præcipitur, vt petamus ſine hæſitatione, Nam qui cum conditione petit, non certò ſibi perſuadet, quòd ſit accepturus quæ petit?

Fides ſibi certiſſimè perſuadeat, quòd Deus uelit exaudire preces ſuas ueras. Verùm quia homines aut petunt, quæ utilia eſſe putant, aut deprecantur, quæ ſibi nociua eſſe exiſtimant, & ſæpè falluntur iudicio (neſcimus enim quid oraturi ſimus, quemadmodum oportet) Spiritus intercedit pro nobis, dando quæ ſuo iudicio iudicat nobis utilia eſſe, & auferendo ea à nobis mala, quæ ſuo iudicio iudicat nobis nociua eſſe: Is enim rectiſſimè iudicat & quid expediat nobis, & quid non expediat. Non igitur dubitat fides, quin Deus ſuas preces exaudiat. Nam ſi id non dat quod petitur, certè id quod multò me-

tò me-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 355 8° (LN 907)

tò melius eſt, largitur, Lucæ undecimo cap.

DE TERTIO.

Quæ eſt forma precandi?

Multæ extant precandi formæ, præcipuè in Pſalmis: Verùm Chriſtus unam certam ſuis diſcipulis commendauit, Matth. 6. Luc. 11.

Quænam eſt illa?

Pater noſter qui es in cœlis, Sanctificetur nomen tuum. Adueniat regnum tuum. Fiat uoluntas tua, ſicut in cœlo & in terra. Panem noſtrum quotidianum da nobis hodie. Et dimitte nobis debita noſtra, ſicut & nos dimittimus debitoribus noſtris. Et ne nos inducas in tentationem. Sed libera nos â malo. Quia tuum eſt regnum, potentia, & gloria in ſecula ſeculorum, Amen.

Quæ ſunt potiſſimùm in hac Oratione conſideranda?

Tria.

1. Commendatio huius orationis.

2. Partitio eiuſdem.
3. Partium declaratio.

DE PRIMO.

Recita locos commendationis huius Orationis.

1. Commendatio ſumitur ab autoris maieſtate, unde Auguſtinus: Maxima ab omnibus Dominicę orationi exhibenda eſt reuerentia, quia à ſummo doctore facta eſt.

2. Commendatio ſumitur ab autoris ſapientia, qui ut Deus eſt ſapientiſſimus, omnia expetenda & fugienda digeſſit optimo ordine, Vnde Chryſoſtomus: O quàm beata eſt hæc oratio, cuius ordinem doctor uitæ, & magiſter cœleſtis inſtituit.

3. Sumitur ab autoris affectu erga homines: Is enim natura ærernus æterni Dei filius deſcēdit de cælo, & aſſumta humana natura, factus eſt pro nobis natura filijs iræ λύτρον, ut nos per adoptionis gratiam filij Dei fieremus.

4. Commendatio ſumitur ab orationis utilitate. Nam & quid ab optimo Deo petere liceat, & quid nobis clementer largiri uelit, edocet.

5. Commendatio ſumitur ab orationis breui-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 355 8° (LN 907)

breuitate: Nam breuiſſimo compendio res expetendas & fugiendas in Eccleſia, in œconomia, & politia continet.

6. Commendatio ſumitur ab orationis claritate: Nihil enim obſcuris obuoluitur inuolucris ænigmatum, ſed omnia clarè & perſpicuè panduntur.

7. Commendatio ſumitur ab orantis inſtructione: Nam & quis inuocandus, & qua fiducia, & quid petendum ſit, & per quem, in ea indicatur.

8. Sumitur ab orantis neceſſitate: Nam cùm & multis neceſſarijs egemus, & multis malis premimur, in hac oratione monſtratur uia impetrandi neceſſaria, & euadendi ea quæ moleſta ſunt.

9. Sumitur ab orantis dignitate: Nam illos ſolos orare poſſe, qui filij Dei ſunt, monemur huius orationis forma.

DE SECVNDO.

Quæ eſt partitio orationis Dominicæ?

Orationis Dominicæ partitio trimembris eſt. Secatur enim in compellationem, in Septem petitiones, & in Confirmationē: Compellatio ſeruit fidei orantis excitandæ,

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 355 8° (LN 907)

& confeſſioni: Septem petitiones ſunt rerum expetendarum & fugiendarum propoſitiones: Confirmatio ſpem auget, & confirmat precantis fiduciam, ut certò ſe conſecuturum ſperet, quæ in nomine Mediatoris petit.

DE TERTIO.

De declaratione.

Declara compellationem, quæ eſt: *Pater noſter qui es in cœlis.* In hac Compellatione ſunt tria perpendenda. 1. Quis ſit inuocandus, & quo ſit erga nos animo. 2. Qua fiducia ſit orandum. 3. Quales deceat eſſe eos qui efficaciter orare uolunt.

DE PRIMO.

Quis eſt inuocandus?

Deus ſolus, qui eſt Pater, Filius, & Spiritus ſanctus. Hic æternus Deus Patris nomine eſt inuocandus.

Cur Pater dicitur?

Hoc etſi ſuprà in Symbolo explicatum eſt: hîc tamen breuiter eſt repetendum: Dicitur autem Pater creatione & adoptione. Quòd autem dicitur Pater creatione, probatur

batur illo dicto Deut:cap. 32. Non'ne Deus eſt pater tuus, qui poſſidet te, creauit & fecit. Hæc paternitas monet nos, quòd etſi peccatores ſumus à nobis: tamen ab ipſo ſumus, utpote eius creatura quam amat, & cuius miſeretur, iuxta illud Sap: Miſereris omnium, & nihil odiſti eorum quæ feciſti. Hac dilectione motus Pater, peccato nos perditos redimere ſtatuit, & ut ſatisfieret ſuæ iuſticiæ, dedit filium, iuxta illud: Sic Deus dilexit mundum &c. Quòd autem adoptione ſimus filij, modò in Chriſtum credimus, probatur illo dicto Rom. 8. Non accepiſtis ſpiritum ſeruitutis in timorem, ſed accepiſtis ſpiritum adoptionis, per quem clamamus abba Pater, Et Galat. 4. Quando uenit plenitudo temporis, emiſit Deus Filium ſuum, natum ex muliere, factum ſub Lege, ut eos qui ſub lege erant redimeret, ut adoptaremur in filios. Hac adoptione, tametſi peccatum nobiſcum perpetuò circumferimus, placemus Deo, & ipſe nos paterna ſtorga complectitur.

Cur additur, Qui es in cœlis?

1. Vt precaturus ſciat ſe inuocare eũ, qui eſt Omnipotens, Dominus dominantium, Rex regum, iuxta illud, 1. Timoth: Solus

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 355 8° (LN 907)

potens Dominus dominantium, Rex regum.

2. Vt precaturus ſciat hunc Deum, qui in alto habitat, implere omnia & contemplari, atq; adeò omnium cordiũ receſſus uidere.

3. Vt precaturus ſciat diuinum numen non eſſe alligatum creaturis, idolis, ſtatuis, ſimulacris, ut in ijs adoretur.

4. Vt precaturus ſciat ſe inter orandum debere cor & mentem in cœlum leuare, ubi in maieſtatis gloria aſtat Mediator noſter Patri, & intercedit pro nobis.

An non Deus vbiq; eſt? Cur igitur non dicitur in Oratione, Pater noſter qui es vbique?

Quidam ex ſanctis Patribus dicit hoc additum eſſe propter tria. 1. Vt feruore ſpiritus adoretur. 2. Vt mens orantis ad cœleſtia eleuetur. 3. Vt cœleſtia petantur. Ego quartum addo, uidelicet ut occurratur errori Ethnicorum, qui ſe Deum adorare in creaturis coram certis ſtatuis dicere ſolebant.

DE SECVNDO.

Qua fiducia eſt orandum?

Hoc colligendum eſt ex ijs quę dicta ſunt. Nam

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 355 8° (LN 907)

Nam cùm pater ſit qui inuocatur, debent precantes ſtatuere, & quòd ſe propter Chriſtum in filios adoptauerit, & quòd clementer uelit largiri ea, quæ nobis neceſſaria eſſe nouerit, modò ea ſeriò ab eo petamus. Ac cùm additur: Qui es in cœlis, fides duo colligit, nempe quòd & poſſit dare quæ petimus, & quòd nemo dantis manum cohibere ualeat.

DE TERTIO.

Quales nam eſſe oportet eos, qui efficaciter cum fructu orare volunt?

1. Quod ex dictis patet, debent eſſe filij Dei, qui petunt, non portiones ſeruorum cum Iſmaële, ſed hæreditatem filiorum cum Iſaac. 2. Debent eſſe imitatores paternarum uirtutum, ne nothi eſſe deprehendantur, unde illud: Eſtote imitatores Dei. Item: Eſtote miſericordes ſicut pater ueſter &c. Eſtote ſancti, quia ego ſanctus ſum. 3. Debent ſuum patrem honorare, mente, uoce, & uita, iuxta illud Malach. 1. Si ego pater ſum, ubi honor meus. 4. Debent qui communem patrem inuocant, fraternitatem piam colere inter ſeſe: Nam qui odit fratrem ſuum, & dicit ſe

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 355 8° (LN 907)

Deum diligere, mendax eſt. 5. Quod omnes inuocantes uerè ſint unum in Chriſto, adeò ut in Chriſto ſpirituali regno non ſit diſcrimen regis & ſtabularij, diuitis & pauperis, nobilis & ignobilis. Nam hæ perſonæ omnes exuendæ ſunt in ſpirituali Chriſti regno, quæ tamen ſuum locum in externa Eccleſiæ ſocietate, in œconomijs & politijs retinere debent.

De ordine ſeptem petitionū. Expone rationem ordinis harum ſeptem petitionum.

Diſcipulorum Chriſti atq; adeò omniū hominum primum uotum eſſe debet, ut firmum & immotum cultus Dei fundamentum iaciatur, quod eſt ſolida eius noticia, idq; in eum finem, ut regnum Dei erigatur, ſtabiliatur, & propagetur, & ciues in eodem debitam obedientiam regi cœleſti præſtent. Ideò Chriſtus iubet Primùm peti noticiam Dei. Deinde aduentum regni. Tum obedientiam ciuiū in eodem regno. Deinde quia in hac mortali uita regnum Dei incoatur & erigitur, ubi uarijs opus habet præſidijs, iubet quarto loco, ut petamus quicquid ad huius uitæ ſuſtentationem & conſeruationem facit. Verùm quia ea corruptio eſt naturæ huma-

humanæ, quòd facilis ſit lapſus in errata & mutuas offenſiones. 5. loco docet petendam eſſe condonationem iſtorum lapſuum & erratorum, ne propter ea à regno Dei excludamur. Poſtremò, quia ſunt duo acerrimi hoſtes, qui conſpirauerunt aduerſus regnum Dei, caro & diabolus, docet petendam eſſe defenſionem aduerſus eos, idq́ in ſexta & ſeptima petitione. Hic ordo eſt orationis Dominicæ, in qua nihil omiſſum eſt, quod uel ad gloriam Dei pertinet, uel ad noſtram ſalutem ſpectat, uel ad ſuſtentationem noſtri in hac mortali uita requiritur.

DE PRIMA PETITIONE.

Quæ eſt prima petitio?

Sanctificetur Nomen tuum.

Quid eſt nomen Dei.

Eſt noticia, & fama Dei iuxta eius uirtutes, facta & merita.

Quid eſt ſanctificari?

Eſt ſacroſanctum haberi, ſumma cum ueneratione coli & uſurpari.

Quid eſt ſanctificari nomen Dei?

Eſt

Eſt noticiam Dei, & famam eius ſecundum facta, uirtutes, & merita ſacroſanctam haberi, ſumma cum ueneratione coli, & uſurpari.

Quid? an non Dei nomen ſanctum eſt ſine noſtra precatione?

Imò in omni æternitate in ſe ſanctum eſt: Sed nos precamur, ut tale nobis habeatur, quemadmodum ex definitione poſita patet.

Quid petimus ſummatim in hac prima petitione?

Vt

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 355 8° (LN 907)

Vt precamur ſanctificationem nominis Dei: Ita prophanationem eiuſdem deprecamur.

Age, cùm hoc obſcurius ſit in genere dictum, explicatius per ſpecies expone: Et cùm in hac petitione ſit precatio expreſſa, & deprecatio implicita, dic primùm de precatione.

Cùm petimus ſanctificari nomen Dei, quinque precamur.

Primùm enim precamur, ut ſecundum opus Dei ſit eius nomen. Opus autem Dei triplex eſt: Creationis, gubernationis, & redemtionis. In his uirtutes ſummæ relucent: Omnipotentia, Sapientia, Iuſticia, miſericordia, paterna ſtorga, ueritas &c. Cùm ergo petimus ſanctificari Nomen Dei, petimus agnoſci opera Dei, celebrari Deum propter potentiam, ſapientiam, iuſticiam, miſericordiam.

2. Precamur, ut ſecundum nomen Dei ſit eius inter omnes noticia. Ad hanc noticiam requiritur, ut noſter triumphator Chriſtus mittat nobis dona, conſeruet miniſterium, uerum ſacramentorũ uſum, & diſciplinam

Eccle-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 355 8° (LN 907)

Eccleſiæ. Cùm ergo petimus ſanctificari nomen Dei, petimus dari fideles doctores in Eccleſia, conſeruationem miniſterij, ſalutarem diſciplinam.

3. Precamur, ut ſecundum eius noticiam ſit hominum in eum fiducia, & omnia bona ab ipſo expectent, tanquam à patre clementiſsimo.

4. Vt ſecundum debitam fiduciam ſit eius laus & celebratio inter homines, iuxta illud Pſalm. 48. Secundum nomen tuum laus tua in omnes fines terræ, iuſticia plena eſt dextera tua; lætetur Zion, & exultet filia Iuda propter iudicia tua.

5. Vt ſecundum debitam eius laudem fiat ſancta nominis Dei uſurpatio inter homines per inuocationem, prædicationem, confeſſionem, quæ cultum iuriſiurandi, & alia opera, quæ in ſecundo præcepto requiruntur.

Quid deprecamur in hac petitione?

Etſi hoc intelligi poteſt ex Antitheſi, tamen breuiter indicabo, quæ præcipuè hîc deprecemur.

1. Deprecamur omnium hominum & Diabolorum technas, qui uel opera Dei, uel uirtutes obſcurare uolunt, uel tribuere hominibus, aut Diabolo quod eſt Dei, uel tribuere

buere Deo, quod eſt Diabolorum & malorum hominum, ut ſunt multa facta pugnantia cum primo & ſecundo præcepto.

2. Deprecamur corruptelas doctrinæ cœleſtis, & ſacramentorum, tyrannidem impedientium curſum Euangelij, hæreſes & alia, quibus uera Dei noticia, uel corrumpitur, uel omnino aboletur.

3. Deprecamur Epicureum contemtum Dei, barbaram negligentiam, academicam dubitationem, ſtoicam aſtorgiam.

4. Deprecamur ingratitudinem omnium hominum, qui Deum uel non agnoſcunt, uel agnitum non prædicant.

5. Deprecamur prophanam uſurpationem nominis Dei, quæ cùm in moribus malis, tùm in lingua abutente nomine Dei conſpicitur.

Hoc eſt, deprecamur impuritatem morum, & nominis Dei ſacrilegam uſurpationem.

Neceſſitas huius petitionis petatur, quēadmodum & ſequentium, ex ijs quæ ſuprà dicta ſunt.

DE SECVNDA.

Quæ eſt ſecunda petitio?

Adueniat Regnum tuum.

Quid

Quid eſt regnum Dei?

Eſt gubernatio cœleſtis, qua Deus omnia certis legibus adminiſtrat & moderatur.

Quid eſt aduenire regnum Dei?

Eſt per continuos progreſſus augeri, & ſemper noua acceſſione dilatari, & multiplicari.

Quid petimus in hac petitione?

Vt precamur Dei regnum aduenire: Ita depre-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 355 8° (LN 907)

deprecamur Satanæ regnum, & omnia quæ regnum Dei impediunt.

Habet'ne aliud hæc petitio quàm precationem & deprecationem?

Habet & confeſſionem: Nam cùm precamur regnum Dei aduenire, confitemur corde & ore, quòd regnum Dei ſit nobis inacceſſum, ita ut ad illud pedibus noſtrorum meritorum & operum, ire nequaquam ualeamus, agnoſcimus ergo gratuitum donum eſſe, albo ciuium regni cœleſtis adſcribi.

Explica diſtinctius, quid in hac petitione precamur & deprecamur?

Vt id fieri poſſit cōmodius, dicam quotuplex ſit regnum Dei, & quæ ſint eius proprietates, quò eius maieſtas et eminentia prę cunctis alijs regnis appareat, excitetur'ꝗ in nobis ardentius regni Dei deſiderium.

Quotuplex eſt ergo diſciplina? Regnum Dei

Triplex. 1. Potentiæ. 2. Gratiæ. 3. Gloriæ.

Quodnam eſt regnum potentiæ?

Eſt gubernatio cœleſtis, qua omnia po-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 355 8° (LN 907)

tenter moderatur Deus,& diſponit. De hoc regno loquitur Pſal.144: Regnum tuum regnum omnium ſeculorum.

Cur dicitur potentiæ?

Quia hæc eius quædam proprietas eſt, qua diſtinguitur ab aliјs regnis. Regno enim potentiæ ſuæ, ut omnia moderatur: ita dæmones ſibi ſubijcit, contumaces punit, & ſuos conſeruat potenter.

Quod vocas regnum gratiæ?

In quo Pater cœleſtis uiuit & regnat per gratiam, colligit Eccleſiam, quam dirigit uerbo & Spiritu, diſciplina regit: Verbo enim ſuam uoluntatem docet. Spiritu impellit & mouet corda, ut promiſſionibus credant homines, & faciant imperata: Diſciplina regit externos mores.

Quotupliciter ſpectatur hoc regnum gratiæ?

Dupliciter: Vt eſt priuatum et publicum, ut ſpectatur in ſingulis membris ſeorſum,& in toto corpore ſimul.

Priuatum regnum gratiæ quod?

Eſt per quod Chriſtus in cuiuſq; conſcientia regnat,& uiuit: Conſcientia enim libe-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 355 8° (LN 907)

bera eſt, & regnat libertate donata à liberatore Chriſto, iuxta illud: Si filius uos liberauerit, uerè liberi eritis. De hoc Paulus loquitur Rom. 14. Regnum Dei non eſt cibus & potus, ſed iuſticia, pax & gaudium in Spiritu ſancto. Hoc regnum gratiæ in conſcientia cuiuſque, ut opera carnis euertunt. Ita opera Spiritus eius teſtimonia ſunt & illud conſeruant.

Quodnam eſt publicum gratiæ regnum?

Eſt per quod Chriſtus in toto corpore Eccleſiæ uiuit & regnat, in quo membra eccleſiæ inter ſeſe coaptat & coagmentat, ut uno ſpiritu Chriſti omnia uigeant & uiuãt. Hoc regnum publicũ Eccleſia Catholica appellatur. De hoc loquitur Dominus cùm ait: Regnum Dei inter uos eſt. Item Matt. 6. Quærite primùm regnum Dei, & iuſticiam eius. Huc & illud Matt. 11. A diebus Iohannis Baptiſtæ regnum Dei uim patitur, & uiolenti rapiunt illud, id eſt, homines abruptis mundi, & carnis uinculis, & firma in Chriſtum fiducia concepta inuadunt regnum Dei.

Cur hoc dicitur Gratiæ?

Quia eſt regnum gratuitæ remiſſionis peccatorum, gratuitæ imputationis iuſticiæ,

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 355 8° (LN 907)

gratuitæ acceptationis ad uitam æternam, gratuitæ donationis Spiritus ſancti: Breuiter, quia nos in album ciuium huius regni ex mera gratia cœleſti adſcribimur. Atq; hæc eſt huius regni proprietas.

Quodnam eſt regnum gloriæ?

Eſt per quod reſuſcitatis corporibus in omni æternitate electi cum Chriſto regnabunt. De hoc loquitur Dominus cùm ait: Venite benedicti Patris mei,& poſſidete regnum uobis à conſtitutione mundi paratũ. Item, Beatus qui manducabit panem in regno Dei. Item in Pſalmo: Satiabor cùm apparuerit gloria tua. Et illud Matth. 12. Nolite timere puſille grex, quia complacitum eſt Patri ueſtro dare uobis regnum. In hoc dicto obſeruetur, quòd Dominus uocet regnum Dei donationem ex paternæ miſericordiæ fonte promanantem, ita ut ſit merum Dei donum, quemadmodum & Paulus teſtatur cùm ait. Donum Dei eſt uita æterna per Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum.

Cur gloriæ dicitur regnum?

Potiſſimum propter quatuor, 1. Propter ſummam iuſticiam, Eſaiæ 1. Populus tuus omnes ſancti erũt. 2. Propter perfectiſſimam libe-

libertatem, quam expectant ſolicitè creaturæ Dei, Rom. 8. Tunc enim libertas filiorum Dei nullis impedimentis turbabitur. 3. Propter admirabilem omnium rerum abundantiam, cùm Deus erit omnia in omnibus. 4. Propter glorioſam Maieſtatis diuinæ præſentiam & contemplationem, quæ nullis temporum interuallis obſcurabitur.

Teneo quotuplex ſit regnum, & quæ eius proprietas. Iam breuiter quid petamus in hac ſecunda petitione expone.

1. Precamur ut regnum Dei, quod gratiæ dicitur, quotidie pijs incrementis augeatur, ut multi ciues in eius catalogum referantur.
2. Precamur ut Chriſtus huius regni Monarcha ſuam eccleſiam ſceptro ſuo regio adminiſtret, id eſt, uerbo & Spiritu dirigat.
3. Vt imperium Spiritus in ſingulis Eccleſię membris aduerſus carnem magis magiſq; augeatur.
4. Vt ciues huius regni ſancta quadam diſciplina regantur, quò multi illorum exemplo ad hoc gratiæ regnum inuitentur.
5. Vt eodem Spiritu in hoc gratiæ regno coniuncti ad beatum illud gloriæ regnum

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 355 8° (LN 907)

tandem peruenerimus duce Domino noſtro Ieſu Chriſto.

Quæ deprecamur?

1. Deprecamur regnum Satanę, qui per homicidium & mendacium, uariaq́ ſcelera & flagitia regnat in filijs diffidentiæ.

2. Tyrannidem ſatellitum Satanæ, quales ſunt, Turca, Papa, & Tyranni perſecutores Euangelij, & deuaſtatores regni gratiæ.

3. Tyrannidem carnis propriæ militantis aduerſus ſpiritum, & conantis nos captiuare denuò ſub regno Diaboli.

4. Deprecamur ſcandala, quibus deformatur regnum gratię, & diſſenſiones ciuium huius regni inter ſeſe.

5. Deprecamur omnem ἀταξίαν & confuſionem, quibus impeditur, quò minus hoc regnum gratiæ propagetur & dilatetur. Breuiter, omnia impedimenta regni gratiæ deprecamur.

DE TERTIA.

Quæ eſt Tertia petitio?

Fiat uoluntas tua ſicut in cœlo & in terra.

Quid? an nō ſcriptum eſt Rom. 9.

Volun-

Voluntati eius quis reſiſtere poteſt. Item in Pſalmo: Omnia quæ voluit fecit in cœlo & in terra?

Huic quæſtioni Cyprianus eleganter & breuiter in hunc mundum reſpondet: Non petimus, ut Deus faciat quod uult, Sed ut nos poſſimus facere quod ipſe uult.

An quicquam fieri poteſt contra Dei voluntatem?

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 355 8° (LN 907)

Certè multa fiunt, quæ Deus non uult: Nam de peccato ſcriptum eſt in Pſalmo: Non uolens iniquitatem tu es. Hîc manifeſtum eſt fieri aliqua contra, & præter uoluntem Dei.

Hoc abſurdum eſt, nihil reſiſtere voluntati Dei dicere, & multa tamen fieri contra Dei voluntatem, Dic ergo quomodo hoc intelligam?

Vt commodè intelligi poſſit, ſciendum eſt, quòd duplex uoluntas Dei ex ſcripturis ſtatuatur. Eſt enim uoluntas antecedens, & uoluntas conſequens: Prẹter utramq; eſt permiſſio, qua Deus ea quẹ non uult permittit.

Quæ eſt voluntas antecedens?

Huius ratio duplex eſt: Alia eſt enim uoluntas Omnipotentiæ, alia εὐδοκίας ſeu approbationis. Voluntas Omnipotentiæ, eſt qua Deus uult res à ſe conditas gubernare & moderari, & in ſuum obſequium adducere. Huic uoluntati reſiſtere nemo poteſt. Quare petitio hæc de ea intelligenda non eſt. Voluntas εὐδοκίας ſeu approbationis eſt duplex: ſcilicet uoluntas finis, & uoluntas

tas

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 355 8° (LN 907)

tas ad finem. Voluntas finis, qua Deus uult homines aſſequi finem, cuius gratia creati ſunt, iuxta illud 1. Timoth. 2. Deus uult omnes homines ſaluos fieri. Voluntas ad finem eſt, qua Deus uult ea ab hominibus fieri, quæ ad finem conſequendum pertinent, quæ ſunt: ut homines ueniant in cognitionem ueritatis Dei: ut cognitæ ueritati credant: ut credentes iuſtificentur & regenerentur: ut regenerati ueram ex fide obedientiam præſtent, & in pietate perſeuerent uſque ad finem, iuxta illud: Beatus qui perſeuerauerit uſque ad finem. 1. Theſſal. 4. Hæc eſt uoluntas Dei ſanctificatio ueſtra. Hanc uoluntatem in hac tertia petitione petimus.

Quæ eſt voluntas conſequens?

Eſt quæ conſequitur hominum facta ſecundũ iuſticiam Dei, qua impijs ſupplicia, & pijs promiſſa bona reddit, iuxta ſententiam illam ſæpiſſimè in ſcriptura inculcatam: Reddet unicuiq; ſecundum opera ſua.

Quæ eſt permiſsio?

Eſt qua Deus permittit, ut bonis & malis propoſitis, uoluntas eligat quæ uult. Hæc permiſſio confirmatur Deut. 30. his uerbis: Teſtes inuoco cœlum & terram, quòd pro-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 355 8° (LN 907)

poſuerim tibi uitam et mortem, benedictionem & maledictionem: elige ergo uitam, ut & tu uiuas & ſemen tuum, & diligas Dominum Deum tuum, uoci illius obedias, eiq; adhæreas. Hoc teſtimonio manifeſtiſſimè probatur, quòd ſit uoluntatis quædam προαίρεσις. Deinde quòd Deus non uelit mala, ſed permittat, quòd ſi non faceret, deſtrueret opus ſuum Deus, nempe libertatem uoluntatis. Ad hæc, qui per uiolentiam cogitur, ut aliquid faciat uel non faciat, eius opus uoluntarium dici non poteſt, atq; ideò nec ſupplicia, nec præmia mereri.

Eſt' ne uoluntas ipſa uel bona uel mala?

Si ſubſtantiam ſpectas, id eſt, ipſam naturalem uolendi facultatem, ſemper bona eſt, ut quæ ab optimo Deo eſt. Verùm ſi habitum ſpectas, pro ſtatu hominum uariat: Adam enim ante lapſum habuit uoluntatem bonam, & ſubſtantia & habitu. Verùm poſt lapſum in corrupta natura quidem manſit uoluntas, quantũ ad ſubſtantiam bona, ſed mala effecta eſt ex corruptione, quia uult mala. Cùm ergo petimus, fieri uoluntatem Dei, precamur ut noſtrum uelle, quod eſt per naturam malum, fiat per gratiam bonũ,

unde

unde quidam antiquus Theologus perele-ganter ait: Si uoluntas eſt bona ex homine ſine regeneratione, dicat chriſtianus in oratione, fiat uoluntas mea. Cùm ergo precamur, fiat uoluntas tua, confitemur noſtram uoluntatem natura malam eſſe, quam precamur bonam fieri per gratiam, quam cum adepti ſimus, uerè bona dici poteſt.

Intelligo quæ ſit ratio voluntatis Dei, & permißionis, iam explana petitionem.

Quemadmodum precamur fieri uoluntatem Dei: ita deprecamur fieri uoluntatem noſtram, quatenus adhuc corrupta eſt, & non reformata manu Dei. Auguſtinus eleganter ſummam huius petitionis explicat, cùm inquit: Fiat uoluntas tua, ut quæ odis, odiamus, & quæ diligis, diligamus, & quod præcipis, perficiamus.

Hoc quidem rotundè dictum eſt, ſed cupio explicationem magis diſtinctam.

Eam dabo, ubi prius breuiter regulam, ad quam uult Deus uoluntatem noſtram exigi, declarauero.

Quæ

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 355 8° (LN 907)

Quæ eſt illa regula?

Hęc ſignatur, cùm additur in precatione: *Sicut in cœlo.* Nam cùm uult Dominus nos aſpirare ad cœleſtem conſuetudinem angelorum, præcipit ut noſtra uoluntas cum illorum congruat. Cùm ergo illi caſtè & ſanctè uoluntati diuinæ obtemperant, iubet petere, ut nos illorum exemplum imitantes, ſanctè caſteq́ hanc uitã tranſigamus. Qualis autem ſit obedientia & uoluntas angelorum, ſignificatur in Pſalmo 102. his uerbis: Benedicite Domino omnes Angeli eius potentes uirtute, qui facitis uerba eius, & ad audiendum uocem ſermonis eius.

Iam dic per partes quid precemur in hac tertia petitione?

1. Precamur uoluntatis Dei certam & claram noticiam, idq́ ex ipſius uerbo, Lege & Euangelio, & Propheticis & Apoſtolicis enarrationibus.

2. Cor mundum crea in nobis, & Spiritum rectum in uiſceribus noſtris, Pſalm. 51.

3. Vt offeramus corpora noſtra hoſtiam ſanctam, rationalem cultum noſtrum, ut probemus, quę ſit uoluntas Dei bona, beneplacẽs, & perfecta. 4. Reformationem imaginis Dei in nobis, in uera iuſticia & ſanctitate,

Ad Hebr. 4. 1.Theſſal. 4. Hæc eſt uoluntas Dei ſanctificatio ueſtra.5. Vt in totius Eccleſiæ corpore in Oeconomijs & politijs ſinguli faciant ſuum opus ſincerè & in timore Dei: Vt Magiſtratus benè regat: Patresfamilias piè adminiſtrent familiam ſuam: Doctores in templis & ſcholis fideliter doceant: Et auditores & diſcipuli ſuum quiſque officium faciant, & ſic de alijs: Breuiter, in hac petitione precamur, ut omnes homines ſuam uitam componant ad normam Legis diuinæ.

Quid deprecamur?

1. Deprecamur ignorantiam uoluntatis Dei,& corruptelas doctrinę,quę fiũt partim per traditiones hominum,partim per docentium inſcitiam, interdum etiam maliciam.
2. Deprecamur cordis noſtri contumacem rebellionem aduerſus uoluntatem Dei.
3. Deprecamur corporum noſtrorum effrenem licentiam, qua ſe ſubijciunt impuris affectibus.
4. Deprecamur deformitatem illam, qua Satan deformauit hominem, & aboleuit imaginem Dei in homine.
5. Deprecamur ignorantiam,& inertiam ſingulorum hominũ in ſuis officijs,qui uel frau-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 355 8° (LN 907)

ſraudulenter, uel negligenter in Eccleſia ſuo munere perſunguntur.

Habet'ne aliud hæc tertia petitio?

Habet correctionem omnium eorum, quæ filij Dei, uel imprudenter uel malè petunt à Deo. Nam dum precantur uoluntatem Dei fieri, poſtulant ut Dei uoluntas noſtræ uoluntati, & errori, & imprudentiæ in precando præferatur: Et ut ſi quid nociuum petimus, non illud donet, ſed potius id, quod ſua paterna clementia ſcit nobis utile, & ſalutare fore.

DE QVARTA.

Quæ eſt quarta petitio?

Panem noſtrum quotidianum da nobis hodie.

Quid nomine panis ſignificatur?

Quicquid ad huius corporalis uitæ ſuſtentationem pertinet.

Quid eſt epitheton ἐπιούσιος?

Hoc Epitheton ſignificat nos petere nobis panem dari, qui nobis in hac uita alendis ſufficiat, id eſt, quo in hac uita ſupereſſe, & uiuere poſſimus.

Cur

Cur additur noſter?

1. Vt iuſto labore nobis panem noſtrum quæramus.
2. Vt abſtineamus ab alieno.

Cur additur hodie?

Quia non uult nos eſſe ſolicitos in craſtinum cura Ethnica & prophana.

Cur petimus nobis panem dari?

Hac petitione primùm fatemur, modò ex corde precamur, nos coram Deo merè mendicos eſſe. Deinde nos omnia ab ipſius liberali

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 355 8° (LN 907)

rali manu accipere, iuxta illud Pſal: 103. Omnia à te expectant, ut des illis eſcam in tempore, dante te illo colligent, aperiente te manum, implebuntur omni bonitate. Oculi omnium in te ſperant Domine.

At qui habet, quomodo ille petit?

Habet ut œconomus, non ut Dominus. Deinde habet panem, ſed non uirtutem panis. Luc. 12. Non in abundantia hominis uita eius. Et in Deut: Non in ſolo pane uiuit homo. Sępè n. panis, cùm non adſit benedictio Domini, ſua deſtituitur uirtute. Vnde Iſaias ca. 3. Ecce Dominus Deus exercituum Hieroſolymæ & Iudæ uigorem & uim ademit, omnem uigorem panis, & omnem uigorem aquæ. Pijs igitur obſeruandum eſt, quod duobus modis adimantur nobis alimenta. Primò dum omnino panis & cibaria, aut ſterilitate terræ, aut penuria tolluntur. Deinde cùm illorum quidem ſuppetit copia, ſed uis educandi, & ſuſtentandi eis adimitur: Nullũ enim fulcimentũ per ſe panis adferre poteſt, niſi Dominus ſua benedictione robur addiderit. Vnde Dominus Leuit. 27. minatur, ſe baculum panis fracturũ. Hac ſimilitudine tria docemur. 1. Nos pane ut bacillo ſuſtentari. 2. Ipſum panem nullam

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 355 8° (LN 907)

alendi ex ſe facultatem habere, ſed eam totam ex benedictione Dei proficiſci. 3. uitam noſtram concidere, ubi Dominus panem nobis ut uitæ fulcimentum non præbuerit.

Ad queſtionem igitur ſic reſpondendum eſt. Diues petit ut œconomus à patrefamilias, & quia panis per ſe non nutrit ſine benedictione Domini, petit à Deo, ut uirtutem nutriendi pani ſuppeditet.

Explicata vocabulorum virtute, Dic primùm quid in genere precamur, & deprecamur?

Vt precamur nobis quotidianum panem dari, id eſt, nos in hac uita ſuſtentari: Ita deprecamur famem, & quæ nobis in huius uitæ curriculo moleſta ſunt.

Hæc quid ſint in genere intelligo, Sed dic ſigillatim ea quæ ſub hoc genere continentur?

1. Cùm panis haberi non poteſt ſine defenſione magiſtratus, legibus, & benè conſtituta republica, precamur ut Deus omnes ſtatus tueatur, adſit Imperijs, tueatur œconomias, & politias.
2. Precamur bonam ualetudinem.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 355 8° (LN 907)

3. Fœcunditatem terræ, commodas tempeſtas, pluuiam, & ſerenitatem pro rerum naſcentium commoditate.

4. Precamur ut Deus fructibus natis uirtutem per ſuam benedictionem largiri dignetur.

5. Sanctam quandam curam in patribus familias, gubernatoribus,& aliȷs, ut ſinguli ſuum officium in timore Dei faciant.

6. Vt noſtra ſorte contenti ſimus, iuxta illud Tim.6.Habentes alimenta,his contenti ſimus.

7. Vt noſtris bonis, cùm in noſtrum bonum, tùm in aliorum commodum rectè utamur.

8. Vt ſimus grati, ne unquam ipſius donis utamur ſine ipſius benedictione,inuocatione, gratiarum actione,& prædicatione.

Quid deprecamur?

1. Bella, turbationem legum, & iudiciorum, ἀταξίαν in ordinibus & ſtatibus hominum.

2. Morbos cùm publicè graſſantes:qualis eſt peſtis, & aliȷ contagioſi morbi, tùm eos qui ſingulos inuadunt,quibus impediuntur homines, quò minus ſuis officiȷs rectè perfungi poſſint.

3. Sterilitatem terræ, tempeſtates nociuas, Item beſtiolas, à quibus fructus terrę in pœnam ingratorum hominum abſumi ſolent.

4. Deprecamur utrunq́; & Ethnicam ſolicitudinem, & aſininam ignauiam.

5. Tentationes & laqueos diaboli, in quos illi incidunt, qui uolunt diteſcere, 1. Tim. 6.

6. Cyclopicam hominũ ingratitudinem, qui creaturis Dei utuntur ſine omni gratitudine.

7. Deprecamur abuſum rerum, ne donis Dei in luxum, uoluptatem, ebrietatem, & ſuperbiam, & contemtum pauperum abutamur.

Breuiter, omnem iniuriam creaturarum Dei, quas nobis Dominus dedit, ut illis utamur ſibi in gloriam, & nobis in utilitatem, in uero timore Dei, & gratiarum actione.

DE QVINTA.

Quæ eſt quinta precatio?

Remitte nobis debita noſtra, ſicut & nos remittimus debitoribus noſtris.

Quid uocas debita?

Debita ſunt peccata, quibus Deum offendi-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 355 8° (LN 907)

ſendimus:Et quælibet legis tranſgreſſio debitum dicitur.

Cur peccata vocantur debita?

Propter ſimilitudinem: Vt enim debita ciuiliter obligant ad ſolutionem:Ita peccata ſpiritualiter obligant ad ſatisfactionem pœnæ,niſi fiat remiſſio.

Quî fit, quòd cùm filij Dei iuſti ſint,iubeantur peccatores ſe agnoſcere?

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 355 8° (LN 907)

Filij Dei ſunt iuſti imputatione & incoatione: non perfectione. Deinde peccatores ſunt natura, & uarijs lapſibus obnoxij, iuxta illud: 1. Ioh. 1: Si dixerimus quòd peccata non habemus, nos ipſos ſeducimus.

Cùm utriq; ſint peccatores Renati & non Renati, ſunt'ne aliqua diſcrimina peccatorum in illis?

Imò ſunt multa diſcrimina, quorum hæc ſunt præcipua. 1. In impijs eſt peccatum, & reatus ſimul: In Pijs uerò ſeu Renatis, eſt quidem peccatum, ſed non reatus. Abſoluti enim ſunt à reatu uirtute uictimæ Mediatoris Ieſu Chriſti. 2. In impijs regnat peccatum per concupiſcentias ſuas, Rom. 6. In pijs uerò peccatum premitur & domatur ſub imperio ſpiritus luctantis aduerſus peccatum. 3. Non Renati ſcientes & uolentes in peccate ruunt, & oblectantur cùm mala fecerint: Renati uerò tantùm infirmitate & ignorantia labuntur, lapſi gemunt & petunt remiſſionem. 4. Impiorum peccatum eſt in memoria apud Deum: Renatorum uerò in profunda obliuione, iuxta illud: Peccatorum tuorum non recordabor.

Quæ ſunt cauſæ lapſuum in Renatis?

Tres ſunt præcipuæ. Prima: Inhabitans peccatum, quod perpetuò moleſtat ſanctos, & ad aſſentiendum impellere conatur. Huic opponitur feruor Spiritus, quo reprimitur Tyrannis peccati inhabitantis. Secunda: Inſidiæ Diaboli. Nam ut primis parentibus, deinde capiti Chriſto inſidiatus eſt: Ita omnes alios inuadit, contra quem pugnandum eſt precibus. Tertia: Improbitas mundi, cuius exemplo Renati ſæpè labuntur, quod ne fiat, cogitanda ſunt ſanctorum exempla, qui ſe huic ſeculo nequaquam accommodauerunt.

Quid eſt remittere peccatum?

Eſt delere, condonare, & abluere peccatum, Item peccatorum obliuiſci, & hominem à reatu abſoluere.

Quæ eſt cauſa remiſſionis?

Niſi remiſſio eſſet gratuita, non poſſet dici remiſſio, ſed compenſatio potius. Ergo nulla cauſa eſt in nobis meritoria remiſſionis: Verùm ſi Chriſtum ſpectas, plena eſt pro peccatis ſatisfactio.

Plura'ne docet vox remiſſionis?

Imò multa plura: 1. Deſtruit dogma Monachorum de ſatisfactionibus. 2. Omnia humana merita euertit. 3. Refellit Nouatiano-

rum

rum errorem, qui lapſis negarunt reditum ad gratiam. 4. Teſtatur omnes Renatos peccatum circumferre ſecum, donec in hac uita uerſantur. 5. Aperit ianuam ſalutis miſeris & afflictis conſcientijs. 6. In agone mortis conſolationis fons eſt. 7. Perpetuò teſtatur de precio uictimæ, cuius beneficio recipimur in gratiam ſeriò petentes condonationem.

Quid ſibi vult appendix iſta:

Sicut remittimus debitoribus noſtris.

An non licet à proximis debitum exigere, an oportet ſinere contumaces & delinquentes impunitos abire?

Diſcernendum eſt inter debitum ex contractu, & debitum ex læſione ſeu iniuria. Debitum ex contractu, quia iuſtè ſoluitur, iuſtè & exigitur: ſeruata tamen Caritatis regula. Debitum ex læſione & iniuria condonandum eſt, de quo ſolo hæc appendix intelligi debet. Deinde diſcernendum eſt inter officium & perſonam. Officium Magiſtratus eſt, tranſgreſſores ſuę legis punire: Munus docentis eſt, deſides & negligentes caſtigare:

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 355 8° (LN 907)

Parentum pietas requirit, ut peccantes filios diſciplina in uiam reuocent. Hi enim ſi hæc non facerent, Deum offenderent, cuius uice funguntur. Interea tamen ipſe magiſtratus, parentes, & alij condonare debent delinquentibus in ſe, ut non oderint eos, ſed tantùm illorum errata corrigant.

Quid? eſt'ne noſtra condonatio cauſa remiſsionis peccati coram Deo?

Nequaquam: Nam parabola de Debitore decies mille talentorum, oſtendit noſtram condonationem effectum debere eſſe impetratæ remiſſionis à Deo.

Quarum ergo rerum nos admonet hæc appendix?

Multarum: 1. Collationis debiti quod nos Deo debemus, & eius quod nobis proximus debet, ut cùm uiderimus magnitudinem noſtri debiti, faciliores reddamur ad aliorum debita condonanda. 2. Imitationis paternæ, ut dictũ eſt: Vt.n. ipſe remiſit nobis gratis: ita & nos uiciſſim affecti ſimus erga fratres. 3. Obligationis ad condonandum fratribus læſiones, quibus nos offenderunt. 4. Admonet nos pœnæ, in quam incurremus, niſi ex animo condonauerimus proximis ſua debita.

Iam

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 355 8° (LN 907)

Iam dicito in genere quid precamur & deprecamur in hac petitione?

Quemadmodum deprecamur peccata & offenſas Dei, quibus obligati ſumus ipſi ad pœnam, niſi remittat: Ita precamur regenerationis & ſanctitatis quotidiana incrementa.

Quid precamur ſpeciatim?

1. Precamur perfectionem, iuxta mandatum Dei: Ambula coram me, & eſto perfectus, quò poſſimus uero corde obedientiam erga Deum omnibus rebus mundi anteferre.

2. Quotidianorum lapſuum, qui infiniti ſunt, occulti & manifeſti, condonationem.

3. Gratiam, ut poſſimus aliorum errata boni conſulere, & in meliorem partem interpretari.

4. Precamur nobis mitiores affectus, quò faciles ſimus ad remittendum eis, qui nos læſerunt.

5. Pacem & concordiam inter membra Eccleſiæ.

Quid deprecamur?

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 355 8° (LN 907)

1. Ignorantiam, qua ſæpè labimur, & imbecillitatem, quæ plerumq; lapſus cauſa eſt.
2. Rigorem, cùm in nobis, tùm in alijs nimis exactè inquirendi de alienis erratis.
3. Moroſitatem & difficultatem in moribus, unde ſæpè oriuntur offenſæ.
4. Diſcordias & diſſenſiones in Eccleſia, unde non tantùm oriuntur ſcandala, quibus alij alienantur à uera doctrina, uerùm etiam piorum ſpiritus exacerbantur.
5. Pertinaciam iræ, odij, liuoris &c.

DE SEXTA.

Quæ eſt ſexta petitio?

Et ne nos inducas in tentationem.

Quid eſt tentatio?

Eſt ſolicitatio hominis ad aliquid, unde probat qualis ſit.

Quid eſt inducere in tentationem?

Eſt ſinere hominem tentationibus ſuperari, & ad peccandum impelli. Cùm ergo dicitur: Ne inducas, ſenſus eſt, ne ſinas nos induci.

Quotuplex eſt tentatio?

Etſi

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 355 8° (LN 907)

Etſi uariè à multis diſtinguitur: hæc tamen uetus diſtinctio nobis placet: Vt alia ſit tentatio ſeductionis, Alia præſumtionis, Alia probationis.

Quæ eſt tentatio ſeductionis?

Eſt ſolicitatio hominis ad aliquid perpetrandum aduerſus legem Dei, quo facto ſeductus à familia Dei excluditur.

Eſt'ne ſimplex huius tentationis ratio?

Non:

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 355 8° (LN 907)

Non:Nam eius duæ ſunt formæ,quarum una intrinſeca,altera extrinſeca dicitur.

Quæ eſt tentatio intrinſeca?

Eſt cuius principium & cauſa in ipſo homine eſt:quales ſunt omnes tentationes, quę proueniunt ex concupiſcentia mala.

Quæ eſt tentatio extrinſeca?

Eſt cuius principium & cauſa extra hominem, & hæc diuerſitate cauſarum eſt diſtinguenda: ut Alia ſit mundi, alia Diaboli, alia rerum nos circumſtantium.

Quomodo nos tentat mundus?

Cùm ſua uanitate & improbitate hominem ad peccandum ſolicitat. Et hoc genere tentationis multi ſuccumbunt.

Quomodo nos tentat Diabolus?

Varijs modis: Vt per corruptelas doctrinæ, per ſcandala, & per occaſiones uariorum ſcelerum, quas hominibus obijcit, ut eos ſubuertat. Hinc Petrus dicit, eum circumire tanquam leonem rugientem,& quęrere quem deuoret.Atq; hac de cauſa in Euangelio dicitur Tentator.

Quomodo nos res circumſtantes tentant?

Ante

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 355 8° (LN 907)

Ante nos: mors, iudicium Dei, infernus. Poſt nos: peccata præterita, commiſſiones, & omiſſiones. A dextris: potentia, diuitiæ, honor. A ſiniſtris: pericula, perſecutiones, ſcandala, externa Eccleſiæ forma.

Quæ eſt tentatio præſumtionis?

Eſt ſolicitatio hominis, per quam eò inducitur, ut Deum tentet, abutendo eius longanimitate, iuſticia, miſericordia, liberalitate, alijſq; pluribus beneficijs. Periculoſè igitur peccant, qui propterea peccant ſecurius, quia Dei miſericordia magna eſſe prædicatur, & ita de alijs. Atq; hæc duo tentationum genera mala & nociua ſunt, ut quæ in peccatum & à peccato in damnationem inducunt.

Quæ eſt tentatio probationis?

Eſt ſolicitatio hominis ad aliquid agendum uel ferendum, quo eius fides & obedientia erga Deum exploratur: Vt Abraham propoſito mandato de mactando filio, ſuam fidem & obedientiam erga Deum teſtatus eſt, quando potius uoluit amittere unicum filiũ, quàm Deo non obedire. Sic & Iob cruce multiplici probatus eſt, & in eius cruce fides, & obedientia tanquam aurum in igne

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 355 8° (LN 907)

probatior eſt facta. De hoc tentationis genere loquitur Moſes Deut. 5. Tentauit te Deus, ut ſciretur quid eſſet in corde tuo, an ambulares in mandatis eius, nec'ne.

Dic iam ſummatim quid precamur & deprecamur?

Vt deprecamur tentationum uiolentos impetus: ita precamur ſpiritum Chriſti, quo confirmati poterimus omnium tentationum generibus reſiſtere.

Quid ſpeciatim precamur?

Primùm precamur mentis ſanctitatem, ut ea cogitemus quæ Deo probantur, & nobis ſalutaria ſunt.

2. Affectuum puritatem, ut ipſi pijs & ſanctis cogitationibus reſpondeant.

3. Voluntatis conſenſum in eis, quę mens piè cogitat, & ad quæ purgati affectus feruntur.

4. Piarum rerum memoriam & aſſiduam meditationem.

5. Precamur uictoriam plenam ſuper carne, mundo, & Diabolo.

Quid deprecamur?

1. Impuras mentis cogitationes, quibus irritantur praui affectus.

2. Prauos & uicioſos motus ex impuris cogitationibus ortos.

3. Conſenſum uoluntatis in mentis & affectuum impuritatem.

4. Mala ſodalitia, praua colloquia, aliaſq; peccandi occaſiones.

5. Varias technas Satanæ, quibus ipſe conatur nos à Deo abducere, & in ſuos laqueos pertrahere. Breuiter, deprecamur quicquid nos ullo pacto ad peccandum ſolicitare poteſt.

DE SEPTIMA.

Quæ eſt ſeptima petitio.

Sed libera nos a malo.

Quid hîc ſignificat malum?

Malum eſt duplex: Malum culpæ, & malum pœnæ. Malum culpæ deprecati ſumus in proximis petitionibus: Malum pœnæ hîc deprecamur.

Quid eſt malum pœnæ?

Eſt cùm ipſa Satanę tyrannis, tùm omnis calamitas, qua uel Eccleſia, uel eius membra in hac uita premuntur, Et eſt duplex, Priuatum & Publicum.

Quod.

Quodnam eſt priuatum?

Eſt quicquid ſingulorum in Eccleſia, uel animæ, uel corpori, uel famæ, uel fortunis aduerſatur.

Quod eſt publicum?

Eſt quicquid ſocietati Eccleſiæ noxium eſt: ut ſunt bella, ſcandala, hæreſes, ſeditiones, ſophiſtica, hypocriſis, & quicquid uinculum Ecccclesiæ ullo pacto diſſoluit.

Eſt'ne diſcrimen inter malum quo premi-

premitur Eccleſia, & malum quo impij afficiuntur.

Eſt ſanè, quod ex his locis ſumitur. 1. A cauſis efficientibus. 2. A cauſis finalibus. 3. Ab effectibus. 4. A tempore. 5. A loco. Sed de his conſule Enchiridion in loco de cruce.

Quomodo Deus liberat à malo?

Dupliciter: Aſſiſtendo ſcilicet, & plenè liberando.

Quomodo liberat aſsiſtendo?

Dum uel mitigat malum præſens, uel robur dat patienter ferendi onus impoſitum, ut cùm Paulo dicit, Sufficit tibi gratia mea: uel ſpiritualibus bonis præſentis crucis acerbitatem compenſat, ut cùm Lazarum Spiritu ſuo erexit, ne in iſta miſeria, in qua fuit, abijceret confeſſionem.

Quomodo plenè liberat?

Liberabit nos plenè, quando in extremo die excitatos donabit immortalitate, & gloria beatitudinis æternæ. Nam tùm non ſolùm liberati erimus à malo: uerùm etiam à periculo omnis mali. Nihil enim mali ijs poteſt accidere, qui præſenti bono optimo & æterno Deo ipſo fruentur.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 355 8° (LN 907)

Quid petimus generatim in hac precatione?

Vt deprecamur detentionem & captiuitatem in malo: Ita precamur felicitatem & tranquillitatem, ne ullis turbemur malis.

Quid precamur ſpeciatim?

1. Pacem totius Eccleſię cùm ſpiritualem, tùm externam.
2. Tranquillitatem & quietem ſingulorum membrorum Eccleſiæ, ut, iuxta Pauli dictum, poſſimus in hac uita piè, & modeſtè in omni pietate & modeſtia uiuere.
3. Incolumitatem & bonam ualetudinem ſingulorum membrorum in Eccleſia.
4. Plenam liberationem à toto regno Satanæ, omnibus malis, & calamitatibus.
5. Aeternam uitam & felicitatem.

Quid deprecamur?

1. Bella, ſcandala, ſeditiones, hæreſes & ſchiſmata in Eccleſia.
2. Omnia quæ ſunt noxia ſingulis Eccleſiæ membris, idq; uel in animo, uel in corpore, uel in fama, uel in fortunis.
3. Morbos, quibus noſtrum corpus in hac uita ſæpè fatigatur.
4. Totũ ſatanę regnum, peccati et mortis.
5. Aeternam mortem.

DE

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 355 8° (LN 907)

DE CONFIRMATIONE.

Quæ eſt confirmatio?

Quia tuum eſt regnum, potentia, et gloria, in ſecula ſeculorum, Amen.

Age explica mihi hanc rationem?

Ratio hæc trimembris eſt. Prima.n.eius pars ſumitur à Regis officio: Nam cùm ipſe Rex eſt in Eccleſia, & nos eius ſubditi, fieri aliud non poteſt, quàm ut optimus & clemẽtiſſimus Rex ſuis ſubditis, quos omnes in filios adoptauit, uelit adeſſe, & eos tueri & conſeruare, ac ſimul etiam eis largiri ea, quæ ipſis ſalutaria eſſe nouit. Hinc igitur fides ſtatuat, quòd clementiſſimus Pater uelit nos exaudire, Agitur enim regnum ipſius.

Secunda pars ſumitur à potentia Dei: Huius enim cogitatione accenditur fides, ut omnino ſibi perſuadeat, quòd Deus poſſit nobis largiri omnia, quæ ex paterna beneuolentia promiſit. Non ergo quicquã in rerum natura poterit impedire manum Dei, quin liberaliter in nos effundat omnia bona, modò eũ ex fide inuocauerimus. Tertia pars ſumitur à cauſa finali: Gloriæ enim Dei intereſt, ut nos filios clementiſſimus Pater

exaudiat. Nam dum nos inuocantes exaudit, eum prædicare debemus, atq; alios noſtra confeſſione & exemplo ad eum laudandum & prædicandum inuitare, ut ipſius gloria perpetuò in Eccleſia perſonet.

AMEN.

Quid ſibi hæc vox Amen vult?

Hæc uox fidei eſt, & perſuadentis ſibi preces ſuas exauditas eſſe, & reuocantis in memoriam promiſſionem Chriſti iureiurando confirmatam: Amen Amen dico uobis, quicquid petieritis Patrem in nomine meo, dabit uobis. Quotieſcunq; igitur ſub fine noſtrarum precum nominamus hanc uocem, reuocemus in memoriam hoc Chriſti iuramentum, quo confirmata eſt promiſſio ipſius maximè paterna. Eſt quoq; hæc uox obſignatio quædam fidei certiſſimè impetrantis ea, quæ ſibi ſalutaria eſſe poſſunt. Proinde qui hanc fidem inter orandum non adhibet, operam ludit, & nullo pacto precari ritè putandus eſt.

GENERALIS DOCTRINA DE SACRAMENTIS.

Age

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 355 8° (LN 907)

Age priuſquam deſcendamus ad quartam Catechiſmi partem, generalem doctrinam de Sacramentis mihi expone.

Id faciam perlibenter: Ita enim rectius intelligetur doctrina de Baptiſmo & Cœna Domini.

Quia ſacramenta ſunt ſub genere ſigni, dic quæſo quotuplicia ſigna conſideranda ſunt in ſcriptura.

Triplicia: quædam enim doctrinæ, quædam iræ, & quædam gratiæ ſunt teſtimonia.

Quæ ſunt ſigna doctrinæ?

Quæ doctrinæ addita, de eius immota ueritate teſtantur: qualia ſunt extraordinaria opera Dei, quæ miracula uocamus. Hæc enim Eccleſiæ data fuerunt, ut cœleſtem doctrinam tanquam firmiſſima ſigilla obſignarent: qualia fuerunt in ueteri teſtamento Rubus ardens, Columna nubis per diem, & Columna ignis per noctem, Exiccatio maris rubri, Aqua fluens de petra, & huiuſmodi multa alia: In nouo teſtamento, Multæ ſanationes infirmorum, Excitationes mortuo-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 355 8° (LN 907)

rum, Reſurrectio Chriſti, Aſcenſio uiſibilis, Donatio Spiritus ſancti, de quibus uide Enchiridion.

Quis eſt vſus horum ſignorum?

Vt homines his firmiſſimis teſtimonijs conuicti de ueritate Dei non fluctuent opinionibus, ſed certò ſibi perſuadeant firmiſſima eſſe, quę uerbum Dei proponit, Adeò ut nullæ demonſtrationes philoſophicæ maiorem certitudinem in ſe habeant.

Quæ ſunt ſigna iræ?

Quę teſtantur de ira Dei aduerſus homines, & ſunt duplicia: Comminantia & punientia.

Quæ ſunt ſigna comminantia?

Quæ prænunciant pœnas hominib. imminere propter ſua peccata: qualia ſunt, quæ conſpiciuntur interdum in aëre, concurſus hoſtiles, cometæ, Item tempeſtates & aliæ multę apparitiones, de quibus ſuprà dictum eſt in tertia parte Symboli.

Quis horum vſus?

Vt cõmonefacti de ira Dei reſipiſcamus & præueniamus uindictam ſeria pœnitẽtia. Hunc eſſe uſum comminantium ſignorum teſtantur multæ conciones propheticæ.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 355 8° (LN 907)

Quæ ſunt ſigna punientia?

Hæc ſunt duplicia: ſcilicet corporalia & ſpiritualia. Corporalia quidem: ut fames, peſtilentiæ, gladius, malæ beſtiæ. Spiritualia: ut ſunt, hæreſis, doctrinæ deprauatio, prophanatio Sacramentorum, cultus idololatrici, à tyrannis defenſio, ſchiſmata.

Quis horum vſus?

Vt his ferulis Dei caſtigati clamemus ad ipſum, & conuertamur à uijs noſtris peſſimis per ueram pœnitentiam.

Quæ ſunt ſigna gratiæ?

Sunt quæ adijciuntur promiſſionibus diuinis, & teſtantur de gratia Dei erga homines: Et hæc uſu Eccleſiæ dicuntur ſacramenta, & græcè μυςήρια, quia ſunt externa quædam ſigna ſeu externæ actiones, quæ habent coniunctam ſpiritualem contemplationem. De hoc genere ſignorum in Catecheſi puerorum ſolummodo tractari ſolet.

Age dic quæ in genere ſpectanda ſunt in ſacramentis ſeu ſignis gratiæ?

Quatuor ſpectantur. Primùm quæ ſit ratio ſacramentorum. 2. Quot genera. 3. Diffe-

rentia inter ſacramenta ueteris & noui teſtamenti. 4. Quæ, & quot ſint ſacramenta noui Teſtamenti.

Quæ eſt ergo ratio ſacramenti?

Deus perpetuò inde uſq; ab initio mundi hunc ritum ſeruauit, quòd promiſſionibus ſuis uel recèns propoſitis, uel ſolenniter repetitis, adiecerit externa ſigna tanquam aſpectabiles conciones ſuarum promiſſionum. Quare uerißimẽ ait Auguſtinus, Sacramentum eſſe uiſibile, id eſt, ſpectabile, uerbum: Nam quod Dominus uerbo offert, id Sacramento tanquam uiſibili teſtimonio obſignat. Ex quo facilè intelligi poteſt, ad ſubſtantiam cuiuſq; Sacramenti quatuor requiri. 1. Mandatum & inſtitutionem diuinam. 2. Externum ſignum. 3. Promiſſionem gratiæ. 4. Fidem promiſſionis, ſine qua Sacramenta inefficacia ſunt. Hoc ita eſſe facilè oſtendi poteſt propoſitis exemplis. In Circumciſione apertum eſt mandatum: Cuſtodies pactum meum. Eſt et promiſſio expreſſa: Ero Deus tuus, & ſeminis tui Huic promiſſioni additur ſignum, Circumciſio præputij. Verùm quia promiſſio inefficax eſt, niſi acceſſerit fides: Quarto loco requiritur & ipſa neceſſariò. Hoc Rom. 4. breuiſſimo

apho-

aphoriſmo oſtēditur, ubi ita ait Apoſtolus: Et ſignum accepit circumciſionis, ſignaculum iuſticiæ fidei. Cùm dicitur Accepiſſe, notatur mandatum: Cùm additur Circumciſio, exprimitur externum ſignum: Cùm ſubiungitur Signaculum iuſticiæ, ſignificat illud externum ſignum promiſſionis, gratuitæ iuſticiæ eſſe ſignaculum: Verùm cùm quarto loco addit Fidei, ſignificat promiſſam iuſticiam fide accipi. Hinc colligamus definitionem Sacramenti generalem. Sacramentum eſt uiſibile ſignum, mandatum & inſtitutum à Deo, quo ut Deus ſuam gratiam teſtatur & obſignat: ita homines uiciſſim ſuam in Deum fidem profitentur. Hinc & illud ſequitur, quòd principalis finis Sacramentorum ſit, ut ſint ſignacula promiſſionis diuinæ fide accipiendæ: Ex quo fit, quòd fides augeatur & confirmetur Sacramentorum uſu. Eſt quoq; obſeruanda analogia ſigni ad rem ſignatam, quæ nihil aliud eſt, quàm ſymbolica comparatio rei uiſibilis, & inuiſibilis, qualis in Baptiſmo clarè cernitur. Nam ut aqua abluuntur ſordes corporis: ita ſanguine Chriſti abluuntur ſordes animi. Et ut carnis præputium præſcindebatur in Circumciſione: Ita uetus natura in regeneratione abſcindenda eſt. Hanc com

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 355 8° (LN 907)

parationem neceſſariò requiri in ſacramentis teſtatur Auguſtinus cùm inquit: Si ſacramenta comparationem ad eam rem, quam ſignificant, non haberent, ſacramenta non eſſent. Et propter hanc comparationem ſacramenta dicuntur Symbola, id eſt, ſigna quæ comparatione docent.

Quot ſunt genera ſacramentorũ?

Duo ſunt. Alia enim ſunt ſacramenta ueteris Teſtamenti, alia noui.

Quæ ſunt differentiæ inter ſacramentum veteris & noui Teſtamenti?

Auguſtinus tres ponit, quarum Prima eſt: Sacramenta ueteris Teſtamenti prænunciarunt rem futuram, quàm ſacramenta noui exhibitam eſſe declarant.

Secunda ſumitur à diuerſitate ſignorum. Vt illis ſacramentum initiationis fuit Circumciſio: Ita nobis initiale ſacramentum eſt Baptiſmus: Et ut illis ſacramentum fuit confirmationis Agnus phaſe: Ita nobis Cœna Domini confirmationis ſacramentum eſt.

Tertia ſumitur à numero, ſignificatione, & uirtute ſacramentorum. Noſtra enim, ut inquit Auguſtinus, Sacramenta numero

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 355 8° (LN 907)

ſunt pauciora, ſignificatione auguſtiora, & uirtute præſtantiora.

Quæ, et quot ſunt ſacramenta noui Teſtamenti?

Sacramenta noui Teſtamenti ſunt ritus promiſſioni additi, ut ſint pignora & teſtimonia gratiæ exhibitæ & applicatæ. Et ſunt numero tantùm duo: ſcilicet Baptiſmus & Cœna Domini. Nam in his duobus ſignis noui Teſtamenti ſunt iſta quàtuor, quæ ad ſubſtantiam ſacramentorum pertinent.

DE QVARTA PARTE CATECHISMI.

Quæ eſt Quarta pars Catechiſmi?

Doctrina de Baptiſmo.

Cùm Sacramenta ſint altera pars miniſterij Dei in Eccleſia, Age explicatè dicito de Sacramentis noui Teſtamenti, vt quid de illis ſentiendum ſit, ſanè ambiguitate intelligam.

Id faciam, ac primùm de Baptiſmo. Verùm ut methodica ſit noſtra de hoc Sacra-

mento

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 355 8° (LN 907)

mento tractatio, tria capita proponam, quæ ordine explicabo, Quorum primùm eſſe debet de definitione Baptiſmi, & eius Analyſi. 2. De ſignificationibus Baptiſmi. 3. De uero uſu ſeu praxi baptiſmi per totam uitam.

DE PRIMO.

Quid eſt Baptiſmus?

Eſt ſacramentum noui Teſtamenti, conſtans tinctione hominis in aquam, & pronunciatione uerborum: Ego baptizo te in nomi-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 355 8° (LN 907)

nomine Patris,& Filij & Spiritus ſancti, Amen.& habet annexam promiſſionem ſalutis fide recipiendam.

Retexe hanc definitionem in ſua membra?

Illa quatuor,quę dixi in omni ſacramento eſſe debere, in hac definitione conſpiciuntur, uidelicet,diuina inſtitutio, externum ſignum, promiſſio gratiæ, & fides promiſſionis.

Dic de inſtitutione.

Baptiſmus autoritate diuina inſtitutus eſt miniſterio Iohannis Baptiſtæ. Sic enim ſcriptum eſt Lucæ 3. Et factum eſt uerbum Domini ad Iohannem filium Zacharię, Venit igitur ad Iordanem &c.prędicans baptiſmum pœnitentiæ in remiſſionem peccatorum. Deinde autoritas Baptiſmi Matth.3. confirmatur inſigni illa trinitatis apparitione,ubi Filius à Iohanne baptizatur,Spiritus ſanctus in ſpecie Columbæ apparet, Vox Dei Patris de cœlo ſonat: Hic eſt Filius meus dilectus, in quo complacui. Poſtremò, Saluator poſt reſurrectionem in cœlum conſcenſurus, commendat diſcipulis ſuis hoc ſacramentum,cùm inquit: Data eſt mihi omnis poteſtas in cœlo & in terra, profecti igitur præ-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 355 8° (LN 907)

tur prædicate Euangelium omni creaturæ, baptizantes in nomine Patris,& Filij,& Spiritus ſancti. Hinc apparet & unde ſit Baptiſmus,& quæ ſit eius dignitas,& quanta cum reuerentia tractari debeat.

Quodnam eſt ſignum externum?

Aqua, tinctio, & uerborum pronunciatio.

Cur aqua adhibetur?

Propter analogiam. Quemadmodum enim aqua corporis ſordes abluuntur: Ita ſpiritualiter & arcano quodammodo conſcientiæ hominum ſanguine Ieſu Chriſti abluuntur à mortuis operibus.

Quid ſibi vult tinctio?

Hæc adhibetur propter ſpiritualem ſignificationem, de qua in ſecundo capite dicetur.

Quæ eſt pronunciatio verborum?

Ego baptizo te &c. hoc eſt: Ego miniſter Dei hac merſione teſtor te recipi ab æterno Patre, & ablui ſanguine Filij eius æterni, & ſanctificari, regenerariq; uirtute Spiritus ſancti in nouam creaturam, ut hunc unum & æter-

æternum Deum, qui eſt Pater, Filius, & Spiritus ſanctus agnoſcas, in hunc firma fiducia recumbas, eum inuoces & colas, expectans æternam uitam, in quam in hoc lauacro regeneratus es.

Tanta'ne uis ineſt aquæ?

Nequaquam: Salutis enim beneficium gratuitum Dei donum eſt, quod Deus impertit uirtute Spiritus ſui, uerbi & ſacramentorum miniſterio, quibus tanquam internuncijs utitur, & ſuæ uoluntatis interpretibus.

Quid ſentis de illorum ſententia, qui dicunt ſacramenta noui Teſtamenti conferre gratiam?

Verbo & ſacramentis confertur gratia, ſed miniſterialiter: Solus enim Deus gratiam confert per uerbi ſui & ſacramentorum diſpenſationem, dum fide accipiuntur.

Quæ eſt promiſsio annexa Baptiſmo?

Eſt gratuitæ ſalutis, iuxta illud: Qui crediderit & baptizatus fuerit, hic ſaluus erit. Nam Deus per Baptiſmum tanquam authenticum ſuę uoluntatis ſigillum, nobis ſa-

lutem

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 355 8° (LN 907)

lutem gratuitam, & remiſſionem peccatorum obſignat.

Qualis fides requiritur?

Talis fides requiritur, qualis eſt promiſſio: Eſt autem promiſſio, ut dictum eſt, quòd Deus hominem condonatis peccatis propter meritum Chriſti recipiat in gratiam, ut ſit hæres uitæ æternæ. Proinde fides erit firma fiducia, qua homo ſtatuat ſibi Deum talem eſſe, qualis in promiſſione ſua gratuita deſcribitur. Hac fide homo iuſtificatus uirtute Spiritus regeneratur, ut iam nouam in uera ſanctitate uitam meditetur.

DE SECVNDO.

Dic de ſignificationibus Baptiſmi?

Significationes Baptiſmi ſunt hæ tres.

1. Eſt teſtimonium gratiæ.
2. Eſt ſymbolum rerum arcanarum & ſpiritualium.
3. Eſt nota externæ profeſſionis ſeu Chriſtianiſmi.

Quomodo Baptiſmus eſt teſtimonium gratiæ?

Bapti-

Baptiſmus eſt teſtimonium gratiæ cùm exhibitæ, tùm applicatæ: Exhibitę quidem, quia ut Circumciſio figurabat Chriſtum gratię fontem uenturum: ita Baptiſmus eundem ueniſſe teſtatur. Cùm igitur Chriſtus ſit fons gratiæ, iuxta illud: Lex per Moſen data eſt, Gratia & Veritas per Ieſum Chriſtum: & Baptiſmus hunc ueniſſe teſtatur, meritò teſtimonium gratiæ exhibitæ dicitur baptiſmus. Applicatæ uerò, quia baptiſmus eſt ueluti authenticum ſigillum, quod teſtatur eum in gratiam recipi, qui iuxta Chriſti inſtitutionem baptiſmatis lauacro abluitur, iuxta hæc teſtimonia: Baptiſmus eſt lauacrum regenerationis. Item: Quotquot baptizati ſunt, Chriſtum induerunt. Applicatæ igitur gratiæ teſtimonium iure cenſetur baptiſmus.

Quare Baptiſmus Symbolum dicitur?

Baptiſmus eſt ſymbolum hiſtoriæ, gratiæ, doni & conformitatis.

Quomodo Baptiſmus eſt Symbolum hiſtoriæ?

Quia concionatur Baptiſmus de morte, ſepultura & reſurrectione Domini: Merſio enim in aquam mortem figurat: mora ſub

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 355 8° (LN 907)

aqua ſepulturam adumbrat: extractio de aqua reſurrectionem repræſentat. Rom. 6. Continet igitur Baptiſmus hiſtoriam trium dierum, nempe mortis, ſepulturæ, & reſurrectionis Domini.

Quomodo baptiſmus eſt ſymbolum Gratiæ?

Quia baptiſmus teſtatur eos qui baptizantur, uirtute mortis, ſepulturæ, & reſurrectionis Domini ablui à peccato, inſeri Chriſto, regenerari, & in communionem corporis Chriſti recipi. Nam quod per baptiſmũ mundamur à peccatis, inſerimur Chriſto, regeneramur & recipimur in communionem Chriſti, id eſt, Eccleſiam, fit beneficio corporis Chriſti quo induimur, & ſanguinis quo abluimur. Nam Chriſtus in baptiſmo fit baptizatis emundatio, tegumentum & caput. Quam ob cauſam ipſe baptiſmum recepit, ut baptizati illo inſereremur, ſanguine eius ablueremur, & omnes baptizati unum corpus myſticum unius capitis Chriſti fieremus, iuxta illud, 1. Cor. 12. Per unum ſpiritum nos omnes in unum corpus baptizati ſumus ſiue Iudæi, ſiue Græci, ſiue ſerui, ſiue liberi. Eſt itaq; Eccleſia tota nihil aliud quàm unus Chriſtus, quemadmodum idem Apoſtolus teſtatur.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 355 8° (LN 907)

Quomodo baptiſmus eſt ſymbolum Doni?

Quia teſtatur de uirtute mortis, ſepulturæ & reſurrectionis Domini in nobis. Nam quòd morimur peccato, beneficio mortis Chriſti fit: quòd reluctamur peccato, ut quieſcat, & non ſpiritus imperium excutiat, uirtute ſepulturæ Chriſti efficitur: Et quòd de peccati ſepulcro in nouam uitam reſurgimus, id quoque fit efficacia reſurrectionis Chriſti in nobis, iuxta illud Rom. 6. An neſcitis, quòd quicunque baptizati ſumus in Chriſtum Ieſum, in mortem eius baptizati ſumus? Conſepulti ergo ſumus per baptiſma in mortem, ut quemadmodum excitatus eſt Chriſtus ex mortuis per gloriam Patris: ita & nos in nouitate uitæ ambulemus. Nam ſi inſiti ſumus ſimilitudini mortis eius, etiam reſurrectionis erimus &c.

Quomodo Baptiſmus Symbolum eſt conformitatis?

Quia teſtatur nos conformes fieri debere imagini filij Dei, cùm in morte & ſepultura, tùm etiam in reſurrectione. Admonebit igitur nos Baptiſmus crucis ferendæ in hac ui-

ta cum Chriſto, mortis corporalis, & reſurrectionis. Nam ſi Chriſtus, qui caput eſt, per mortem introiuit in gloriam, nos qui eius membra ſumus, non poterimus alia uia ad gloriã beatitudinis peruenire. Quotieſcunque ergo premimur cruce, reuocemus in memoriam baptiſmũ noſtrum, qui nos cruci ſubiectos fore ſignificat, non ita tamen, ut cruce perpetuò proſtrati iaceamus, ſed ut cũ Chriſto tandem ad gloriam beatitudinis perueniamus, iuxta illud Rom. 8. Compatimur, ut etiam unà cum eo regnemus.

Quomodo baptiſmus eſt externa teſſera?

Eò quòd profeſſionis Chriſtianiſmi quędam nota eſt, & ueluti militare quoddam σύνθημα, quo Chriſti milites à ſatanæ mancipijs diſcernuntur, modò baptiſmus hominum culpa non deſtituatur ſua ſpirituali uirtute. Verùm hæc ſignificatio minus principalis eſt, quam cùm Anabaptiſtæ ſolam & unicam agnoſcant, meritò repudiandi ſunt, qui non ſolùm hoc impiũ dogma malignè defendunt: Verumetiam pueros baptizandos negant contra manifeſtum mandatum Chriſti, & ſacramenti huius rationem, quod in locum Circumciſionis ſucceſſit. Et impiè

ſtatu-

ſtatuunt iterandum eſſe baptiſmum, cùm ſit initiale ſacramentum & perpetuum in corpore baptizati fœderis Dei teſtimonium, non ſecùs atq; Circumciſio olim perpetui ualoris erat, cui, ut dixi, baptiſmus ſucceſſit.

Quis eſt verus vſus & ſalutaris meditatio Baptiſmi?

Cùm Petrus prioris tertio dicit: Baptiſma eſt bonę conſcientię ſtipulatio cum Deo per reſurrectionem Chriſti, ſignificat baptiſmũ eſſe mutuam pactionem Dei & conſcientiæ hominis: Dei quidem offerentis & promittentis gratuitam ſalutem propter filiũ: Conſcientiæ uerò reſpondentis, id eſt, accipientis fide promiſſam gratiam. Hinc primùm colligatur uniuerſalis doctrina, quòd omnes ſine regenerationis gratia hæreamus in peccatis & damnatione, iuxta illud Ioh. 3. Niſi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu, non intrabit in regnum cœlorum. Item Epheſ. 2. Omnes ſumus natura filij iræ. Deinde quia baptiſmus eſt mutua pactio ſeu ſtipulatio inter Deum & hominem, debet conſcientia, ut ex pacto Dei, doctrinam: ita ex pacto reſpondente, admonitionem capere.

Quam doctrinam ex pacto Dei capit fides?

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 355 8° (LN 907)

1. Quòd Deus æternus ſit placatus propter Filium, iuxta illud: Hic eſt Filius meus dilectus, in quo complacui, id eſt, per quem reconciliatus ſum omnibus, qui meo Filio inferuntur, ac eius membra fiunt per regenerationis gratiam.

2. Quòd Chriſti beneficia & merita baptizatis donentur. Qui enim Chriſtum induit, eius merita & beneficia induit, atq; eius efficaci præſentia defenditur.

3. Quòd Pater æternus baptizatos in filios adoptet, quos iam caros habet in dilecto, Epheſ. 1.

4. Quòd Pater æternus uelit nos regere ſuo ſancto ſpiritu, ad Gal. 4.

5. Quòd uelit nos eripere à morte æterna & uinculis Diaboli, & donare nos æterna uita.

Quæ admonitio ex pacto reſpondente in nobis capienda eſt?

1. Admonemur conſtantis fidei in hunc Deum, qui nobis Filium dedit.

2. Admonemur obligationis: Nam dum baptizamur in eius nomen, obligamus nos ad ipſum inuocandum & colendum.

3. Admonemur ſpei, qua omnia promiſſa certiſſimè ab eo expectamus.

4. Glo-

4. Glorificationis, ut ipſum corde, ore & confeſſione glorificemus, ac noſtram fidem coram toto mundo teſtatam faciamus.

5. Pœnitentiæ, mortificationis & crucis.

6. Admonemur reſurrectionis ad æternam uitam, & plenæ liberationis ab omnibus ærumnis, quibus in hac præſenti uita obruimur. Hęc omnia confirmantur ſignificationibus baptiſmi, de quibus ſuprà dictum eſt, nimirum quòd ſit immotum gratiæ teſtimonium, quòd ſit hiſtoriæ Chriſti, gratiæ, doni & conformitatis noſtri cum Chriſto ſymbolum, Et, ut breuiter dicam, quòd ſit pignus certiſſimum uitæ æternæ, niſi nos noſtra culpa fidem baptiſmi repudiauerimus. Quotieſcunq; igitur labimur in peccatum, reuocemur cogitatione baptiſmi, ac meminerimus huius pactionis, cuius uirtutę lapſi in gratiam recipimur: meminerimus quoq; noſtri officij, id eſt, fidei & obedientiæ erga Deum: meminerimus etiam patientiæ ſub cruce, cui nos per baptiſmum ſubiecimus.

DE QVINTA PARTE CATECHISMI.

Quæ eſt quinta pars Catechiſmi?

Cœna Dominica.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 355 8° (LN 907)

Quid de hac cœna piè ſentiendum eſt?

Quia ſacramentum Cœnæ Dominicæ eſt ſummè neceſſarium in Eccleſia, ut quod Chriſtus iam moriturus ſuis diſcipulis, atq; adeo toti Eccleſiæ commendauerit, quinq; capita proponam, quibus complecti conabor, quicquid ad huius Sacramenti rationem pertinere uidetur. Sunt autem hæc capita. 1. Cœnæ deſcriptio. 2. Significationes cœnæ. 3. Vera probatio eius, qui hac Cœna uti uelit. 4. Pia & ſalutaris meditatio huius ſacra-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 355 8° (LN 907)

ſacratiſſimæ Cœnæ. 5. Sacramentariorum, id eſt, prophanatorum ſacramenti Cœnæ genera cum breuibus confutationibus.

DE PRIMO.

Age da perſpicuam & abſolutam deſcriptionem huius ſacratiſsimæ cœnæ.

Vt plena deſcriptio huius ſacratiſſimæ cœnæ haberi poſſit, hæc quatuor ueluti eius elementa ſpectanda ſunt. Primò paraſceue ſeu apparatus. 2. Inſtitutio. 3. Circumſtantiæ hiſtoriæ inſtitutionis. 4. Ratio ſacramentalis cœnæ, ex quorum omnium conſideratione colligitur deſcriptio.

Quæ eſt paraſceue ad hanc cœnam?

In apparatu huius cœnæ ſpectandum eſt: 1. Quid actum ſit antequam uentum eſt in domum in qua inſtituta eſt. 2. Quid in cœnaculo ante cœnæ inſtitutionem.

Quid actum eſt antequam uentum eſt in locum inſtitutæ cœnæ?

Hoc habetur Luc. 22. hiſce uerbis: Venit autem dies Azymorum, in qua oportebat

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 355 8° (LN 907)

mactari paſcha. Et miſit Dominus Petrum & Iohannem dicens: Euntes parate nobis paſcha, ut comedamus. Illi autem dixerunt. Vbi uis paremus? Ille dixit eis: Ecce ingreſſis uobis in ciuitatem, occurret homo fictile uas cum aqua geſtans, ſequimini illum in domum in quam ingreditur, & dicite patrifamilias domus: dicit tibi Magiſter: Vbi eſt diuerſorium, in quo paſcha cum meis diſcipulis comedam? Et ille uobis oſtendet aulam magnam ſtratam, illic parate. Abeuntes autem inuenerũt quemadmodum dixit eis, & parauerunt paſcha. Hæc Euangeliſtæ uerba duo continent. 1. Signũ diuinitatis Chriſti, res futuras & contingentes certò præuidentis. 2. Confirmationem Diſcipulorum de ſuo magiſtro, ut non ex cruce imminente & præſentibus ærumnis atq; externa ſpecie iudicarent de eius autoritate & poteſtate in rebus ordinandis. Vtrumq; rem magnam arguit, quam aggreſſurus erat in cœna. Pertinet igitur hic apparatus ad dignitatem cœnæ amplificandam, quam Deus & homo inſtituere propoſuit.

Quid poſtea in cœnaculo contigit ante inſtitutam Cœnam?

1. Accumbit ad menſam cum duodecim: Magi-

Magiſter cum diſcipulis : Rex regni cœlorum cum eius adminiſtratoribus.

2. Alloquitur diſcipulos dominus his uerbis: Deſiderio deſideraui hoc paſcha uobiſcum manducare, ac ſi dicat, id quod in huius paſchę celebratione inſtituam, erit extremum & perpetuum μνημόσυνον, quod meę Eccleſiæ, uſque dum rediturus ſum iudicaturus uiuos & mortuos, relinquam.

3. Prædicit iamiam ſuam mortem imminere.

4. Meminit ſui proditoris, quem commi-natione grauiſsima propoſita in uiam reuocare ſtudet.

5. Iuxta legem cum diſcipulis agnum paſchalem comedit. Cuius ritus deſcribitur Exod. 12. & Leuit. 23.

Quid hæc ad cœnam?

Oſtendũt quàm digna, quàm ſeria, quàm reuerenda, quàm ſancta & quàm neceſſaria fuerit cœnæ huius inſtitutio, quam Dominus iam moriturus in ſummo pauore, conſternatione, & triſtitia animi inſtituit. Quæ res & nos admonebit, ut in huius cœnæ celebratione uero pauore, & triſtitia propter peccata noſtra tangamur.

Quæ eſt huius cœnæ inſtitutio?

Hiſto-

Hiſtoria inſtitutionis habetur Matt. 26. Marc. 14. Luc. 22. 1. Cor. 11.

Recita verba inſtitutionis.

Dominus noſter Ieſus Chriſtus in ea nocte, qua traditus eſt, Accepit panem, & cùm gratias egiſſet, fregit ac dedit diſcipulis ſuis dicens: Accipite & comedite, hoc eſt Corpus meum, quod pro uobis traditur: hoc facite in mei commemorationem.

Similiter & Calicem accepit poſtquam cœnauit, & cum gratias egiſſet, dedit illis dicens: Bibite ex hoc Omnes, hic Calix nouum Teſtamentum eſt in meo ſanguine, qui pro uobis effunditur in remiſſionem peccatorum: hoc facite quotieſcunque biberitis in mei commemorationem.

Quænam in hiſtoria inſtitutionis huius cœnæ obſeruandæ veniunt Circumſtantiæ?

Circumſtantias hiſtoriæ inſtitutionis cœnæ hoc diſticho complexus ſum:

Tempus

Tempus, conuiuæ, benedictio, ſanctio, ſigna,
Munera magna Dei, *mandatum, fœdera, fines.*

Cur temporis ſit mentio?

Vt admoneamur & ingentis amoris filij Dei erga nos, quia ea nocte, qua ſciuit ſe tradendum eſſe propter peccata noſtra, hanc cœnam nobis in bonum inſtituit, & neceſſitatis maximæ huius cœnæ. Nam in eo mœrore propter imminentem mortem, nequaquam inſtituiſſet hanc cœnam, niſi ſummè fuiſſet Eccleſiæ ipſius uſq; ad conſummationem ſeculi neceſſaria.

Qui conuiuæ?

Chriſtus Dominus & Magiſter conuiuio pręfuit, unà cum diſcipulis conuiuator erat, cum quibus etiam interfuit Iudas proditor. Hinc admoneamur, quòd ut Chriſtus perpetuò cum ſuis diſcipulis ſuæ cœnæ adeſſe uelit, ita uix fiet ut Iudas excludatur.

Benedictio quæ?

Dominus in inſtitutione huius Cœnæ dicitur benedixiſſe & gratias egiſſe DEO, nobis relinquens exemplum, ut hac Cœna

nunquam

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 355 8° (LN 907)

nunquam ſine gratiarum actione utamur.

Quæ ſanctio?

Hoc facite: Hæc dignitatem, reuerentiam & perpetuam huius cœnæ obſeruantiam nobis commendat.

Quænam ſunt ſigna?

Externa ſigna ſunt panis & uinum, quæ propter ſpiritualem ſignificationem adhibita ſunt, de qua in ſecundo capite dicetur.

Quænam munera ſunt in hac cœna inuiſibilia?

Verum corpus & uerus ſanguis domini noſtri Ieſu Chriſti: non metaphoricum corpus aut ſanguis: non myſticum corpus, aut ſanguis, ſed illud ipſum, quod ex Maria uirgine natum eſt, & poſtea in aram crucis ſuſpenſum eſt, ille ipſe ſanguis qui effuſus eſt de ſanctiſſimo eius corpore, ut clarè ſonant uerba cœnæ: Quod datur pro uobis, &, qui effunditur pro uobis in remiſſionem peccatorum. Cum his adeſt quoque inuiſibilis gratia, quam Deus unà cum hoc Sacramento offert.

Quale fœdus eſt?

Nouum & ſancitum ſanguine Chriſti/de

gratia & remiſſione peccatorum, de quo poſtea plura dicentur.

Quinam fines ſunt huius cœnæ?

1. Perpetua beneficiorum Chriſti recordatio. 2. Obſignatio remiſſionis peccatorum. Atq; hi ſunt principales fines Cœnæ Dominicæ.

Quæ ratio ſacramentalis cœnæ?

Cùm omne ſacramentum Eccleſiæ ſignum ſit diuinitus inſtitutum, cui addita eſt promiſſio fidem utentis ſacramento requirens, nemo dubitare poteſt, quin hæc Cœna ſit Sacramentum. Primùm enim Chriſti inſtituentis mandatum eſt manifeſtum. 2. Signum uiſibile eſt panis & uinum. 3. Additur promiſſio noui fœderis de remiſſione peccatorum. 4. Quia promiſſio requirit fidem, ea quoque includitur hiſce uerbis: Hoc facite in mei commemorationem.

Cœnam Domini ſacramentum agnoſco, ſed qualenam quæſo eſt ſacramentum?

Vt in ueteri teſtamento duo ſacramento-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 355 8° (LN 907)

rum genera fuerunt: Vnum initiationis, ut circumciſio: Alterum conſeruationis ſeu confirmationis, ut agnus phaſe, ſanguis uaccæ ruffæ aſperſus, & alia legalia: ita in nouo Teſtamento Baptiſmus initiationis ſacramentum eſt: Eo enim recipimur in familiam Dei. Cœna domini conſeruationis eſt. Nam eo recepti in familiam Dei, conſeruamur & confirmamur.

Collige tandem plenam huius Sacramenti deſcriptionem.

Ex ijs quæ dicta ſunt hæc poteſt colligi plena & perſpicua deſcripitio. Cœna domini eſt ſacramentum noſtræ per uictimā Chriſti redemtionis, ab ipſo Chriſto iam morituro pro peccatis noſtris inſtitutum, & commendatum diſcipulis, in quo cū pane & uino porrigitur & accipitur uerum corpus & uerus ſanguis domini, ut ſit recordatio Chriſti in cruce pro nobis oblati in piacularem uictimam, & confirmatio noui fœderis de gratia & remiſſione peccatorum. In hac deſcriptione ſunt circumſtantiæ illæ nouem, quarum ſuprà memini. Deinde quoq; ea puncta diſertè recitantur, quæ ad integram ſacramentorum naturam pertinent. Conſpiciuntur quoq; cauſæ omnes, quæ in hoc ſacramen-

ſacramento concurrunt. Eſt enim cauſa efficiens Dominus Chriſtus: materia, panis & uinum: Forma uerbo additur: Finis, recordatio mortis Chriſti & obſignatio gratiæ & remiſſionis peccatorum. De aliis acceſſoriis finibus dicetur in ſecundo capite.

DE SECVNDO.

Quæ ſunt ſignificationes ſacramenti Cœnæ.

Sicut agnus phaſe in ueteri Teſtamento plures habuit ſignificationes. Admonebat enim populum de beneficio ei olim præſtito, id eſt, de liberatione à ſeruitute Aegyptiaca, & iugo Pharaonis: Confirmabat fidem utentium hoc ſacramento de uenturo Meſſia: & erat figura futuræ uictimæ Chriſti, & liberationis à ſeruitute peccati & Diaboli tyrannide: Ita hæc ſacratiſſima cœna habet uarias ſignificationes, eaſque intimo corde recondendas, idque reſpectu temporis præteriti, præſentis, futuri, & omnis temporis.

Quam habet cœna ſignificationem reſpectu temporis præteriti?

Cùm tempus præteritum reſpicimus, eſt hæc cœna commemoratio quædam, & re-

cordatio hiſtoriæ de paſſione Domini, iuxta præceptum Domini dicentis: Hoc facite in mei commemorationem. Vult enim in hac cœna perpetuam memoriam eſſe ſuorum erga Eccleſiam ſuam beneficiorum.

Quam habet cœna hæc ſignificatio nem reſpectu temporis præſentis?

Primùm ſignificat nos uniri & incorporari corpori Chriſti, idq́; ſpiritualiter, iuxta hæc Pauli uerba: Calix cui benedicimus, non'ne communicatio ſanguinis Domini eſt? Panis quem frangimus, non'ne communicatio corporis Chriſti eſt? id eſt, Communicatio corporis & ſanguinis Domini facit nos habere quandam cum Chriſto communionem.

Deinde ſignificat nos quoq; inter nos uniri Chriſti ſpiritu, cuius communionis ſymbolum unus exiſtit panis, ſicuti Paulus teſtatur, cùm ait: Quoniam unus panis unum corpus multi ſumus. Nam omnes unius panis ſumus participes. Quemadmodū enim panis ex multis granis compactus eſt: Ita multi in unum corpus myſticum coaleſcimus. Atq; ideò Paulus hanc ſacratiſſimam cœnam communionem appellat, quam appellationem Damaſcenus hiſce uerbis explicat:

plicat:

plicat: Cœna dicitur communio, quia com municamus per ipſam Chriſto, & quia participamus eius carnem & diuinitatem, & quia communicamus, & unimur inuicem per ipſam. Præterea ſignificat hæc cœna nos ſpiritualiter ali & ſuſtentari corpore & ſanguine Chriſti. Vt enim panis & uinum corpora humana nutriunt, augent, conſeruant, exhilarant: Ita corpus & ſanguis Domini alit, auget, conſeruat, exhilarat animas noſtras ad uitam æternam.

Quam habet hæc cœna ſignificationem reſpectu futuri temporis?

Hæc ſacratiſſima cœna ſignificat, quod uirtute corporis Chriſti reſuſcitati ex mortuis, noſtra etiam corpora olim reſurgant & fiant cõformia glorioſo corpori Chriſti, Philip. 3. Vnde Paulus: Si Chriſtus reſurrexit, & nos reſurgemus, ut fruamur perpetua præſentia corporis Chriſti in omni æternitate. Vnde quidam ueteres hanc cœnam uocarunt uiaticum, quia admonebat ante mortem ſumentes hanc cœnam, quòd Chriſtus eſſet ipſis uia ex his ærumnis & calamitatibus huius uitæ ad æternam beatitudinem.

Quam habet cœna ſignificationem

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 355 8° (LN 907)

reſpectu omnis temporis?

Quòd ſit perpetuum fauoris Dei erga homines teſtimoniū, nulli mutationi obnoxium, nulla uetuſtate corrumpendum. Atque hac de cauſa hæc cœna ab ipſo domino nouum teſtamentum uocatur, ut quòd nulli uetuſtati unquam obnoxium futurum ſit.

Age dic breuiter quid ſit nouum Teſtamentum.

Nouum Teſtamentum eſt fœdus æternū inter Deum & hominem, ſancitum morte Chriſti teſtatoris de gratia Dei, remiſſione peccatorum, & donatione uitæ æternæ promiſſæ omnibus gentibus & populis, in hūc Ieſum Chriſtum crucifixum credentibus. In hac definitione ſunt quinqȝ puncta, quæ in omni teſtamento conſideranda ſunt. Quorum Primum eſt teſtator Chriſtus. 2. Hæreditas. 3. Scripti hęredes, id eſt, omnes fideles. 4. Mors teſtatoris. 5. Conditiones ſeruandæ à ſcriptis hæredibus, nimirum ut certò ſtatuant ſibi hæreditatem obuenturam ex gratuita promiſſione teſtatoris. Fides ergo ſola facit, ut quis inter hæredes ſcriptos numeretur: Contrà, ſola diffidentia facit, ut homines hac hæreditate excidant & excludantur.

DE

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 355 8° (LN 907)

DE TERTIO.

Quænam eſt vera & legitima hominis probatio ante ſumtionem Cœnæ?

Paulus dicit: Probet autem quiſq; ſeipſum, & ita de pane illo edat, & de poculo bibat. Nam qui edit & bibit indignè, iudicium ſibi edit & bibit. Ex hiſce Pauli uerbis, quàm ſit neceſſaria probatio ante huius cœnæ ſumtionem, intelligitur, & quòd hæc cœna tantùm porrigenda ſit ijs, qui ſe probare poſſunt.

Dic qualiſnam hæc probatio eſſe debeat?

Huius probationis tres circumſtantiæ ſunt perpendendæ. 1. Quiſnam ſe probare debeat. 2. Quid probari oporteat. 3. A quo hæc probatio fieri debeat.

Quis ſe probare debet?

Qui ſe ad ſacræ huius cœnæ ſumtionem comparat. Qui enim, ut ſuprà dictum eſt, edit indignè non dijudicans corpus Domini, iudicium ſibi edit & bibit. 1. Corinth. undecimo.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 355 8° (LN 907)

Quid probari in eo oportet?

Hoc Paulus 2. Corinth. 13. explicat his uerbis. Vos ipſos tentate num ſitis in fide, uos ipſos probate. An non cognoſcitis uos ipſos, quòd Chriſtus in uobis eſt? niſi ſicubi reprobi eſtis. Hæc Antitheſis illuſtris eſt, qua probati & reprobi opponuntur. Vt enim probatos dicit eos, qui in fide ſunt, & Chriſtum in ſe habitantem ſentiunt: ita reprobos eos ſtatuit, qui fide carent, & Chriſtum in ſe habitantem non ſentiunt. Quare iuſta probatio & examen in hoc conſiſtit, ut uerè ſentiatur fides & Chriſti præſentia in nobis, idq; ex uirtute ſpiritus eiuſdem nos ad pietatis ſtudium excitantis. Is proinde uerè probatus eſt, qui reuerenter in timore Dei, in uera pœnitentia, in uera fiducia, & cum pio propoſito ad hanc cœnam accedit.

A quo hoc examen fieri debet?

Paulus reſpondet. Probet ſeipſum homo. Nemo enim melius & certius iudicare poteſt, an ſit in fide, quàm quiſq; de ſeipſo.

Quid audio? an non requiritur neceſſariò confeſſio & abſolutio?

Confeſſio quæ fit Deo, qui ſolus credentem

tem abſoluit, ſemper eſt neceſſaria: Verùm aliter iudicandum eſt de confeſſione auriculari & abſolutione, quæ à ſacerdote annunciatur.

Dic clàrè quid ſentias de confeſſione auriculari, neceſſaria ſit, nec ne?

Si eſſet omnino ad hoc examen neceſſaria, Paulus nequaquam dixiſſet, probet ſeipſum homo, ſed ita potius, quiſq; probetur per alium, quod ſanè fieri nequit. De confeſſione ergo ex uerbo ſic ſentio: Si adſit uera fides & pœnitentia, non opus eſt alio confeſſionis genere, quàm qua ſancti homines Dei, Dauid, Manaſſes, Petrus ueniam de maximis ſceleribus impetrauerunt à ſolo Deo, qui ſolus peccata condonare & delere poteſt. Quare ad aliam nemo cogi debet autoritate uerbi Dei, niſi quis fortè totam Eccleſiam offenderit. Tum enim ex mandato Dei tenetur, ut confeſſione publica Eccleſiæ reconcilietur.

Quid ergo ſentis de confeſſione in noſtris Eccleſijs recepta?

Ad hanc confeſſionem mandato diuino

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 355 8° (LN 907)

non ſimpliciter obligamur, quemadmodũ oſtenſum eſt: Verùm, quia eſt pio conſilio propter diſciplinam quandam retinendam recepta, nemo eam contemnere debet, niſi ordinis & diſciplinę contemtor haberi uelit.

Ad quid hæc confeßio vtilis eſt?

Multum ſanè habet utilitatis. Primùm enim ea inſtituuntur rudes & ignari, qui Chriſtianę religionis myſteria nondum norunt. Deinde in hac confeſſione iuuenum & adoleſcentum exploratur profectus. Nam boni paſtoris eſt non ſolùm publicè docere, uerùm etiam Pauli exemplo domatim experiri, quantum auditores ſui in pietatis doctrina profecerint. Tum in hoc examine exigitur ratio fidei ab ĳs, de quorum fide & religione iuſta poteſt eſſe dubitatio. Præterea in hoc colloquio, doctrina, conſilio, & conſolatione iuuantur, quorum perplexa eſt conſcientia, & premitur aliquo ſcrupulo, qui eam reddit inquietam. Hi rectè ſibi conſulunt, ſi ad ſuos ſe paſtores, aut alios quospiam uiros bonos recipiunt, ut erudiantur, ac conſolationem capiant. Propter hæc quatuor hominum genera confeſſio priuata in noſtris Eccleſĳs retinetur: ubi tamen nemo cogitur ad enumerationem peccatorum,

rum, quemadmodum in Papatu factum eſt.

Videtur'ne hæc confeſsio neceſſaria propter abſolutionem?

Qui uult ſcire, quid ſit uera abſolutio, debet prius cogitare quid ſit peccatum, & inde abſolutionis ueram definitionem petere.

Age hoc explicatius dicito?

Cùm peccatum ſit defectus à lege & uoluntate Dei, cum obligatione ad æternam mortem & damnationem, Abſolutus abſq; dubio is dicendus eſt, qui credit promiſſioni gratuitæ. Nam is liber eſt ab obligatione mortis & damnationis, iuxta illud: Qui credit in filium, habet uitam æternam. Proinde uera abſolutio eſt liberatio hominis credentis ab obligatione ad æternam mortem & damnationem.

Eſt'ne igitur Abſolutio priuata contemnenda?

Nequaquam. Prodeſt enim etiam priuatim omnibus Euangelium audire, quo annunciatur remiſſio peccatorum credentib. Nam tum demum aperitur regnum cœlorum, cùm Euangelium annunciatum fide recipitur. Sunt enim hæ duæ claues Eccle-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 355 8° (LN 907)

ſiæ, uerbum & fides: prædicatio uerbi de remiſſione peccatorum impetranda per Chriſtum una clauis eſt ad aperiendum regnum cœlorum, quod ſi is, qui audit, adiungit ueram fidem, accedit etiam clauis altera. His ergo duabus clauibus recluditur regnum cœlorum, & impetratur condonatio peccatorum.

An non Chriſtus dicit: quorum peccata ſolueritis, ſoluta erunt, Item: Dabo tibi claues regni cœlorum?

Chriſtus poſt reſurrectionem ſuam emittens Apoſtolos hiſce uerbis: Euntes prædicate Euangelium omni creaturæ, & qui crediderit ſaluus erit, interpretatur claues, quas tradidit Eccleſiæ, nihil aliud eſſe, quàm prædicationem Euangelij & fidem prædicati Euangelij. Hoc tantùm addo, quod uoce miniſtri ſæpè infirmitati fidei ſuccurratur.

An non miniſtri quoq; abſoluunt?

Abſoluunt, ut dictum eſt, prædicando Euangelium de remiſſione peccatorum: non uirtute, aut conceptæ abſolutionis forma, aut impoſitione manuum. Nam iſte ritus abſoluendi prorſus ignotus erat puriori Eccleſiæ.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 355 8° (LN 907)

Quid ergo miniſter verbi ei qui ipſum accedit confitendi gratia dicet, ſeu quomodo eum abſoluet?

Non inutile fuerit hac aut ſimili forma uti. Cùm mi fili non ſolùm te peccatorem & reum agnoſcis, ſerioq́ʒ doles, quòd Deum tuis horrendis peccatis offenderis: Verùm etiam credis promiſſioni Euangelij de remiſſione peccatorum, & uoci Chriſti pronunciantis, eum, qui credit, habere uitam æternam, & promittentis ratum fore in cœlo, quicquid ſolutum fuerit in terra, Ego teſtor te remiſſionem peccatorum tuorum habere, quam tibi uice Chriſti annuncio, atq́ʒ adeò ut miniſter Dei te abſolutum pronuncio in nomine Patris, & Filij, & Spiritus ſancti, Amen. Vade in pace, & noli amplius peccare. Hîc ſiue manum capiti imponat, ſiue non, nihil refert, modò abſit ſuperſtitio.

DE QVARTO.

Quæ eſt vera & ſalutaris meditatio huius ſacræ cœnæ?

Cùm hæc Chriſti cœna ſit noſtræ per uictimam Chriſti redemtionis ſacramentum:

Primùm in mentem communicantibus uenire debet cauſa mortis Domini, nempe

pec-

peccatum noſtrum, propter quod nos fuimus obnoxij æternæ iræ & morti. Mortuus eſt enim, ut Paulus inquit, Dominus propter peccata noſtra: Et 2. Cor. 5. Eum qui non nouit peccatum, pro nobis fecit peccatum, ut nos fieremus iuſticia Dei in ipſo. 2. Cum cogitatione peccati ſimul cogitandus eſt finis uictimæ corporis & ſanguinis Domini in ara crucis peractæ, qui eſt noſtri redemtio à iure peccati & mortis. 3. Cum his ſimul cogitandum, quanta fuerit ira Dei aduerſus peccatum, quòd peccatum non potuerit ullis hoſtijs expiari, niſi unigeniti filij Dei, qui pro nobis factus eſt λύτρον. 4. Cauſa impulſiua duplex huius uictimæ cogitanda eſt, nimirum inenarrabilis miſericordia Dei, uolentis nos in gratiam recipere propter Filij ſatisfactionem, & amor filij, qui natura humana aſſumta uoluit fieri uictima, & in ſe deriuare iram ęterni Patris pœnam pro peccatis humani generis ſuſtinere dignatus. Hęc meditatio eſſe debet, & totius Eccleſiæ & ſingulorum membrorum in Eccleſia. Nam cùm Dominus iubet hanc cœnam fieri in ſui recordationem, requirit ſeriò, ut hæc cœna ſit & publica & priuata recordatio: utraque requirit earum rerum meditationem ſeriam, de quibus dixi. Hinc accenditur fides,

inuo-

inuocatio, gratiarum actio & alij motus pij. Atq; ita hic uſus cœnæ dulciſſima σπονδὴ eſt, in qua & ipſe filius Dei nobiſcum fœdus facit, quòd nos clementer recipiat, & nos uiciſſim cum eo fœdus facimus, quòd ei credamus, & beneficia eius grati accipiamus. Facit & inter ſe fœdus Eccleſia, oſtendit confeſſionem, conſenſum, concordiam, obligat ſe ad mutuam caritatem, Breuiter, ſe totam Chriſto cariſſimo ſponſo ſubijcit, omnia poſtponens obedientiæ erga ipſum, qui non ſolùm ſua morte contemtiſſima uoluit nos à morte æterna liberare: uerùm etiam ſua paterna ſtorga dignatus eſt nos ſuo ſanguine paſcere ad uitam æternam.

DE QVINTO.

Quia multi ſunt prophanatores huius ſacræ cœnæ, rogo ut me breuiter inſtituas, ne iſtorum labe inficiar.

Prophanatores cœnæ Dominicæ uulgò uocantur ſacramentarij, quorum non eſt unum genus. Semper enim in Eccleſia multi fuerunt, qui hanc ſacratiſſimam cœnam prophanauerunt. Hoc loco decem genera recitabo, quorum etiam errorem euidentibus ratio-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 355 8° (LN 907)

rationibus refellam. Sunt autem hęc generã. Primum genus eorum eſt, qui monſtroſo nomine Tranſſubſtantiatores dicuntur. Secundum genus Magicorum eſt. Tertium eorũ, qui ſacrilegè alteram ſacramenti partem laicis auferunt. Quartum genus eſt eorum, qui ἀρτολατρείαν, ſeruationem panis & eius circumgeſtationes defendunt. Quintum genus eorum, qui ſacrificiũ inde pro uiuis & mortuis faciunt. Sextum genus eorum, qui docent ſacramenta per ſe gratiam conferre. Septimum genus eſt eorum, qui furenter præſentiam Domini in cœna negant. Octauum genus eorum, qui aſſerunt temerè ſacramentum noui Teſtamenti teſſeram tantùm profeſſionis ſeu Chriſtianiſmi externam eſſe. Nonum genus eorum, qui negant impudenter ueram Chriſti humanitatem poſt reſurrectionem circumſcriptam eſſe, idq́; ideò ut præſentiam corporis & ſanguinis in cœna tueantur, qui ſanè cùm unum errorem fugiunt, in alium præcipitantur. Poſtremum genus eorum, qui utuntur ſacramentis uel ſine fide, uel cum fide ſine debita reuerentia, quam tantum myſterium requirit.

Quos vocas tranſſubſtantiatores?

Μετουσιάσας, qui dicunt naturas mutari, id eſt, pa-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 355 8° (LN 907)

eſt, panis ſubſtantiam in corporis ſubſtantiam, & uini ſubſtantiam in ſanguinis ſubſtantiam conuerti. Verùm manere elementa panem & uinum, non mutatis naturis panis & uini, ſed tantùm in ſacrum uſum deſtinatis, conuincunt uerba Apoſtoli. 1. Cor. 10. Panis quem frangimus non'ne cõmunicatio corporis Chriſti eſt? Deinde ſi mutaretur, ſeu ut Papiſtæ (ſicut à Thoma loqui didicerunt) tranſſubſtantiaretur, ſubſtantia elementorũ in naturam corporis & ſanguinis nequaquã haberet rationem ſacramenti. Nam ad ſacramenti integritatem requiritur ſigni externi propria natura: ut arbor uitæ uera erat arbor: Arcus cœleſtis, uerus erat arcus: præciſio cutis in Circumciſione, uera erat præciſio: Petra in deſerto, uera erat petra: Man, uerũ man erat: Agnus phaſe, uerus erat agnus: ſanguis uaccę ruffæ, uerus ſanguis erat: aqua baptiſmi, uera eſt aqua, & ſic de alijs.

At virga Moſis in colubrum, & aqua in Cana in vinum conuerſa eſt?

Illic cum naturarum mutatione etiam proprietates mutatæ ſunt, quod in ſacra cœna non fit. Nam hîc manent proprietates panis & uini, quemadmodum omnium experientia teſtatur.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 355 8° (LN 907)

At multa ſunt miracula edita, quæ aliud videntur docere.

Miracula iſta non ſunt uerè miracula, ſed tantùm quædam præſtigiæ Satanæ, quibus errorem idololatricum conatur confirmare. Emanauit, ut dicunt, ſanguis de pane à Iudæis cultro uulnerato. In pago Falſtriæ Kypinga fures, qui panem iſtum cũ ſuo argenteo ergaſtulo furati ſunt, in terram ſacrilegio commiſſo ad genua uſq; demerſi ſunt, & etiamnũ ueſtigia apparent. Murus quoq; tranſeuntibus eſt fractus. Hæc fuerunt Diaboli quædam artificia, de quibus Spiritus Dei prędixit in Paulo: Quia non credunt ueritati, dabit Deus illis efficacem errorem, ut credant mendacio. Cur autem his pręſtigijs Satan mundum illuſerit manifeſtum eſt. Primùm enim confirmauit creaturam adorandam eſſe. Deinde furtum ſacrilegiorũ ſtabiliuit, qui alteram cœnæ partem, eamq; præcipuam, quæ teſtamenti nomine ſignatur, ſurripuerunt. Præterea teſtatur idem Eccleſia purior. Nã inter alios Gelaſius, qui uixit anno domini 486. ita ait. Certa ſacramenta quæ ſumimus, Corporis & Sanguinis Domini, diuina res eſt, propter quod & per eadem diuinæ efficimur conſortes naturæ, & tamen

Templum Kypinge. in Falstria.

tamen eſſe non deſinit ſubſtantia, uel natura panis & uini. Et Auguſtinus ait: Accedit uerbum ad elementum, & fit Sacramentum. Non dicit hic ſanctus Pater uerbum tollere elementum, ſed accedere elementum, ita ut utrunq; maneat ſaluum, uerbum uidelicet & elementum.

Quos vocas magicos?

Qui inſuſurrantes uerba elementis, & fœtidi halitus uirtute putant conſecrationem fieri, & gloriantur de potentia ſacrificulorum raſorum & unctorum, quod quinq; uerbis poſſint Chriſtum de cœlo deducere. Nam ut ſint quinq; uerba impari numero, magicam ſuperſtitionem confirmantes, addunt, enim, & dicunt afflando pani: Hoc eſt enim corpus meum.

Quid? an non horum verborum virtute fit conſecratio?

Conſecratio panis & uini non fit aliter, quàm conſecratio aquæ baptiſmi. Nam ut hæc conſecrata dicitur, cùm uſui baptiſmi applicatur. Ita panis & uinum deſtinata cœnæ Domini conſecrata ſunt, idq; uirtute ſacerdotis ſummi Dei, & hominis Ieſu Chriſti, qui Baptiſmū & Cœnam inſtituit. Nihil .n. aliud conſecrare eſt, quàm rem commu-

nem & prophanam ſacro uſui dedicare. Hęc cōſecratio proinde fit obedientia erga Chriſti inſtitutionem per prædicationem beneficiorum Chriſti, per preces & gratiarum actionem, & per pium uſum huius ſacratiſſimæ cœnæ. Nec aliud uult Auguſtinus cùm dicit: Accedat uerbum ad elementum.

Cur ſacramentarios vocas, qui alteram partem Sacramenti Cœnæ laicis auferunt?

Quia quod Dominus commune uult eſſe omnibus, illi ſolis ſacrificulis ſacrilegè proprium eſſe uolunt. De calice enim, quem auferunt, dicit apertè Dominus: Bibite ex hoc omnes. Et Epiſcopus quidam Romanus Gelaſius nomine ita ait: Comperimus autem quod quidam ſumta tantùm corporis portione, à calice ſacri cruoris abſtineant, qui procul dubio, quia neſcio qua docentur religione aſtringi, aut integra ſacramenta percipiant, aut ab integris abſtineant, quia diuiſio unius eiuſdemq; myſterij ſine grandi ſacrilegio non poteſt fieri.

Cur inter ſacramentarios numeras eos, qui panem conſecratum reſeruant,

ſeruant, circumgeſtant, & ſe coram eo religioſe proſternunt?

1. Quia eſt contra uerbum Dei. Vetat enim uerbum, ne cultus Dei ſine eius mandato inſtituatur, Matth. 15. Fruſtra me colunt docentes doctrinas mandata hominum.

2. Eſt ἐθελοθρησκεία damnata Deut. 12. Non facietis ſinguli quod ſibi rectum uidetur. & rurſus: Quod præcipio tibi, hoc tantùm facias Domino, nec addas quicquam, nec minuas.

3. Eſt horrenda idololatria. Nam ex pane idolum faciunt quod adorant.

4. Vetus Eccleſia hunc morem ignorauit. Ita enim Clemens ait: Certè tanta holocauſta in altari offerantur, quanta populo ſufficere debeant, quod ſi remanſerint, in craſtinum non reſeruentur.

5. Pugnat cum natura Sacramenti. Nam panis non magis eſt ſacramentum, cùm non à communicantibus ſumitur, quàm aqua, cùm ea nemo abluitur aut baptizatur. Quare non magis ἀρτολατρεία, quàm hydrolatria ferenda eſt.

Quomodo conuincis eos ſacramentarios eſſe, qui cœnam ſacrificium

eſſe dicunt pro viuis & mortuis?

Quia prophanant ſacramentum. Horum enim errorem primùm confutat inſtitutio ipſa. Nam dominus ſuum corpus edendum, & ſuum ſanguinem bibendum uiuis tantùm præbuit.

2. Confutat iſtum errorem finis cœnæ. Cœnam enim eis commendauit, qui ea uti poſſint in ſui recordationem.

3. Quia cœna non eſt ſacrificium, ſed tantùm quædam ſacrificij recordatio.

4. Quia nullum ſacramentum ex opere operato ualet, ſed tantùm efficax eſt, cùm fide recipitur, quemadmodum & uerbum.

5. Manifeſtè iſti errori refragatur ſcriptura, quæ teſtatur Chriſtum una oblatione ſemel tantùm facta conſummaſſe in æternum ſanctificandos.

6. Vbi eſt peccatorũ remiſſio, iam non eſt oblatio pro peccato: Quòd autem patres interdũ cœnam uocant hoſtiam, uictimam, holocauſtum, hoc faciunt, quia cœna Domini eſt uictimæ uictimarum recordatio.

Cur inter ſacramentarios numeras eos, qui dicunt ſacramenta per ſe conferre gratiam?

1. Quia

1. Quia id quod ſolius Dei eſt, impiè creaturis tribuunt. 2. Quia hac ratione plus ſacramento tribuitur, quàm uerbo. Impium igitur eſt aſſerere ſacramenta per ſe gratiam conferre. Interim tamen non reprehendo, ſi quis dicat, ſacramenta conferunt gratiam, hoc ſenſu, Sacramenta conferunt gratiam, hoc eſt, Deus confert gratiam per ſacramentorum diſpenſationem, ſi uera fide percipiantur. Vt enim uerbo: ita & ſacramento offertur gratia, ſed fide recipienda.

Quid habes contra illos, qui negant præſentiam Chriſti in Cœna?

Hi, quia manifeſtè pugnant cum Chriſti inſtitutione & perpetuo purioris Eccleſiæ conſenſu, potius deflendi ſunt, quàm confutandi. Deinde ſuprà ſatis oſtendimus ueritatem corporis & ſanguinis Domini in cœna.

Quomodo refellis eos, qui dicunt, ſacramenta tantùm eſſe externam teſſeram Chriſtianiſmi?

Hi Anabaptiſtæ ſunt, multis alijs horrendis erroribus præcipitati in extremam miſeriam & damnationem. Quare & illorum furor eſt execrandus, præſertim cùm Paulus illorum inſaniam confutat. Vide ſuprà, quæ

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 355 8° (LN 907)

diximus de ſignificationibus cœnæ, cur uidelicet dicatur communio.

Quid dicis de illis, qui dicũt, Chriſti humanitatem eſſe vbiq; cum diuinitate?

Hi, ut errorem uitent illorum, qui negant nos uerè participare carnem & ſanguinem Domini in cœna, in hunc horrendum errorem incidunt, quòd aſſerant humanitatem Chriſti eſſe ubiq; cum diuinitate, quorum ſententia ſuprà in Symbolo in articulo de Aſcenſione clariſſimè refutatur. Et Angelus Domini apertè mulieribus dicit: Surrexit, non eſt hîc. Hîc ſanè aut Angelus Dei mentitur, quod horrendum eſt cogitatu, aut illi falluntur, qui dicunt, humanitatem Chriſti eſſe ubique cum diuinitate, qua omnia replet & ubique adeſt. Deinde Paulus ad Philip. 3. aſſerit noſtra corpora fore conformia glorioſo Chriſti corpori. Sed quis audet aſſerere noſtra corpora fore infinita, ut ſint ubique, qua ſanè ratione tolleretur humanæ naturæ ueritas. Proinde neque corpus Chriſti infinitum eſt effectum poſt reſurrectionem. Præterea ſancti Patres fatentur Chriſti corpus circumſcriptum eſſe. Nazianzenus enim eundem Chriſtum pronunciat περί-

γραπτον

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 355 8° (LN 907)

γραπτον καὶ ἀπερίγραπτον, ἐπίγειον καὶ οὐράνιον, χωρητὸν καὶ ἀχώρητον. Ea eſt enim diuerſarum naturarum humanæ & diuinæ diuerſitas, quam quia Eutychiani ſuſtulerunt, iuſtè hæreſeos damnati ſunt.

Quomodo ergo aſſeritur à catholicis quòd corpus Chriſti & ſanguis ſit verè in cœna?

Verum corpus & uerus ſanguis Chriſti adſunt id cœna unà cum pane & uino, non quidem naturę coniunctione, ſed ſacramentali. Nam non eſſe carnalem, nec incluſionem corporis in pane, ſanguinis in uino, ita ut locus & corpus ſe mutuò contingant, locusq; cedat corpori, teſtatur cum ſanctis patribus etiam Lutherus. Quare ad hanc ueram corporis & ſanguinis Chriſti in Cœna pręſenciam nequaquam requiritur, ut humanitas Chriſti ſit ubiq; cũ diuinitate, ſed hoc ſufficit credere, quòd quemadmodum in Cœnæ inſtitutione ſedet Dominus circumſcripto corpore, & nihilo minus exhibuit diſcipulis corpus ſuum edendum, & ſanguinem ſuum bibendum, idq; ueraciter, iuxta uerba Cœnæ: Hoc eſt corpus meum, & hic eſt ſanguis meus; Ita iam in gloria maieſta-

tis ſedens porrigit communicantibus manibus miniſtrorum (ea eſt ipſius diuina uirtus & potentia) corpus & ſuum ſanguinem. Vnde latina Eccleſia precari ante communionem ſolita eſt: Surſum corda habeamus ad Dominum. Quemadmodum enim in prima Cœnæ inſtitutione diſcipuli oculos in dominum intentos habuerunt, qui ſedens ad menſam porrexit ſuam ſacram Cœnam: Ita nos quoque leuare corda noſtra in cœlum debemus ad eundem, qui iam in gloria maieſtatis ſedens, porrigit in Cœna manibus miniſtrorum, communicantibus uerum ſuum corpus & uerum ſuum ſanguinem, ut ſit cibus & potus interioris hominis, quo ille alitur, augeſcit, & creſcit ad uitam immortalem. Vnde Bernardus de Sacramento Cœnæ uerba faciens ita ait: Cibus iſte non eſt uentris, ſed mentis. Non eſt enim datus ad ruinas huius uitæ, quæ uapor eſt ad modicum manens, ſed ad ęternam uitam animæ conferendam. Et ſicut aqua in Baptiſmo aſperſa, functa eſt ſuo munere: Ita panis comeſtus, & uinum hauſtum in ſacratiſſima Cœna, ſuo quoque perfuncta ſunt munere: Verùm uis ſpiritualis fide poſſidetur, & retinetur ueritas corporis et ſanguinis Domini.

Quare

Quare ſacramentarios vocas eos, qui vtuntur Sacramento, vel ſine fide, vel abſq; debita reuerentia?

Quia utricꝫ prophanant ſacratiſſimam domini cœnam. Qui enim fide uacui ſunt, prophani exiſtunt, ad quos hæc cœna non pertinet: hi ſibi manducant & bibunt in iudicium damnationis, ſicuti & uerbum audiunt ſibi in iudicium damnationis. Deinde qui fidem quidem habent,ſed accedunt abſque debita reuerentia, comedunt & bibunt indignè ſibi in iudicium caſtigationis ſeu correptionis, quemadmodum Corinthios feciſſe teſtatur Apoſtolus. Nam illi graui peſtilentia propter irreuerentiam erga hoc Sacramentum puniti ſunt. Ad eundem modum ſi fide prçditus legit,aut audit uerbum abſcꝫ debita reuerentia & timore Dei, legit & audit ſibi in iudicium correptionis & caſtigationis. Nam huiuſmodi irreuerentiam uerbi & ſacramentorum punit Deus etiam in ſanctis, ſed corporalibus pœnis.

DE MISSA PAPISTICA.

Cùm apud pios iam malè audiat

miſſa Papiſtica, Age eius rei cauſas expone.

Intereſt ſanè omnium piorum fugere horrendas ſacræ Cœnæ prophanationes, & ſacrilegam abominationem, quæ in ſacræ cœnæ locum erecta eſt, quam ſanè magis abominandam & execrandam arbitror, quàm βδέλυγμα illud, quod Antiochus in templo Ieroſolymitano poſuit. Recitabo itaq; cauſas octo, quare Papiſtica Miſſa meritò omnibus pijs inuiſa eſſe debeat.

Prima: Miſſa papiſtica eſt ad turpem quęſtum & nundinationem proſtituta, quod omnes cordati nôrunt, qua prophanatione nulla maior inueniri ab ipſo Satana huius nundationis Architecto potuit.

Secunda: Cœna, quam Dominus inſtituit ſuæ uoluntatis perpetuum teſtimonium, ſacrilegè mutilata eſt, ſublato uſu ſacti calicis.

Tertia: Miſſa iſta Papalis cœnam in alienam formam conuertit, ut unus ſeorſum epulum ſuum habeat, abolita communicatione, quod ſanè perinde eſt, ac ſi unus ſubinde ſeipſum ſacro baptiſmate ablueret, qua quidem abominatione, quid quæſo poteſt dici fœdius?

Quar-

Quarta: In miſſa Papali nulla fit myſterij expoſitio,ſed murmur incantationi magicę, & neſandis gentium ſacris potius quàm domini inſtituto conueniens. Iuſtinus martyr refert ritum ſimilem ſeruatum fuiſſe olim in ſacris Solis (quem μύθραν ſacerdotes ipſius uocarunt) In his ſacris uſus panis & aquæ fuit, ſed nulla uox à ſpectatoribus audiebatur,niſi hęc,ἢ ἐπίςαςθε ἢ μαθεῖν δύνασθε.hoc eſt,aut noſtis,aut diſcere poteſtis. Ab his ſacrificulis Solis ſuam miſſandi legem,& non à Chriſto accepiſſe Papiſtas,luce clarius eſt.

Quinta : Habet miſſa illa infinitas ceremonias,partim ineptiarum hiſtrionicarum, partim ſuperſtitionis plenas, quibus maniſeſtè fœdari ſacram cœnam uel pueris piè educatis notum eſt.

Sexta : Diabolicum figmentum ſacrificij extremè abominandum eſt.Quis enim qui uel micam ueritatis Euangelicæ habet, non uidet iſtud figmentum manifeſtam in Chriſtum blaſpemiam in ſe continere.

Septima : Miſſa iſta culinaria ad miſeros homines carnali fiducia inebriãdos aptatur, & tanquam expiatio Deo opponitur, adeò ut homines hoc amuleto putent ſe expellere omnes noxas, idq; ſine fide & pœnitentia, quin etiam ter ſtulti homines auditu miſſæ

ſeu

ſeu potius inſpectione hiſtrionicę ſaltationis armari ſe putant, & aduerſus Deum tanquã tuto prȩſidio muniti, multò licentioſius pec care audent, & obſtinatiores redduntur.

Octaua: In miſſa papiſtica idolum adoratur loco Chriſti, prophana & Ethnica ſanctorum inuocatio fit. Verùm, ut rem totam uno uerbo complectar: Miſſa iſta Papiſtica, utut ſpecioſa in hypocritarum oculis apparet, omni abominationum genere ſcatet. Quam abominationem, etſi uident Pontificij, tamen eam gladio & igne tuentur. Nam ea abolita, uident magnum periculum ſuis honorib. & culinario Deo imminere. Quare pij potius ſint cum Chriſto contemtibiles, quàm gloria & diuitijs abundent cũ diabolo & eius Toparcha, quem Paulus filiũ perditionis, & Iohannes antichriſtum appellat.

Si ſic ſentiendum eſt de miſſa Papiſtica, videtur quòd multis centenis annis non fuerit ritè celebrata Cœna Dominica in mundo?

Hoc quidem obijciunt papiſtę, ſed fallun tur, dũ nuſquam Cœnam in uero uſu fuiſſe, ſi apud ſe non fuit, aſſerunt. Nimis enim anguſtis limitibus claudunt Eccleſię pomeria,

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 355 8° (LN 907)

cūm ea ſparſa ſit per uniuerſum orbem,teſte Chriſto, cuius ſolius teſtimonium oppono omnibus & papiſtis & diabolis. Verùm ſi quæris, ubi nam fuerit Eccleſia extra Papæ ditionem, Reſpondeo: Multi fuerunt pij in externa ſocietate Papiſtarum, qui etſi cœnæ uſu priuati erant:tamen fundamento religionis & articulos fidei rectè intellexerunt. Deinde in Turcia,in Arabia,in Perſia,in Aegypto fuerunt inde uſq; à temporibus Apoſtolorum, & ſunt hodie Eccleſiæ, etſi grauem ſuſtinent tyrannidem, non ſecùs atq; populus Dei in Aegypto olim. Verùm ne uana referre uidear,aſcribam deſcriptionem cœnę ſeu miſſæ, qualis in Arabia & Aegypto hodie,ubi Chriſtiani ſunt,celebratur.

Dic quæſo diſtinctè de ritu miſſæ quem in Ægypto ſeruari dicis.

Ante triennium fuit hic uir ſenex & grauis, miſſus à Conſtantinopolitano Patriarcha,Demetrius nomine, natione Theſſalonicenſis, qui mihi multa de religione Chriſtianorum degentium inter Turcas narrauit: Et quia in nobiliſſima illa Aegypti ciuitate Cairo,quæ & Miſrim dicitur,uixerat decennium, eius Eccleſiæ ritum ex Arabia tranſlatum in celebranda miſſa mihi expoſuit,

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 355 8° (LN 907)

cuius narrationem hoc pacto diſtinxi.

1. Habent in Cairo Chriſtiani multa templa (omnia inſignita Luna Falcata, quæ eſt Turcicum inſigne) ſed ſine campanis (humana enim uoce uocantur ad ſacra) & ſine idolis, niſi quod picturas Hiſtoricas ex ueteri & nouo Teſtamento in parietibus templorum habeant depictas.

2. Antiochenus paſtor eſt illorum Patriarcha, qui, ut agnoſcatur Patriarcha eſſe, pileum latum (in cuius medio eſt crux rubra) ſui muneris inſigne in capite geſtat.

3. Quatuor uicibus in anno, nempe die Natiuitatis Domini, die Reſurrectionis, die Pentecoſtes, & 15. die Auguſti cõmunicãt omnes Chriſtiani, qui illic ſunt, ſub utraque ſpecie: non eſt diſcrimen laici & ſacerdotis, ſed eadem myſteria porriguntur utriſq;.

4. Miſſæ celebratio hoc modo fit: Sacerdos induit albam & pallium, noſtro ferè more, niſi quòd cruces rubras quatuor habeat in ueſte ſacerdotali, in dextro brachio unam, in ſiniſtro alteram, in pectore tertiam, quartam in dorſo, ut quócunq; ſe uertat, inſignia Chriſti ſummi Sacerdotis contemplanda exhibeat.

5. Sacerdos ita in Sacrario ornatus prodit, & mox ad populum conuerſus, uerba

hæc

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 355 8° (LN 907)

hæc alta uoce, ut audiri poſſit ab omnibus qui adſunt, pronunciat. ἐυλογημένη ἡ βασιλεῖα τοῦ πατρὸς, καὶ τοῦ ὑιοῦ, καὶ ἁγίου πνεύματος, καὶ ἀεὶ, καὶ ἐις τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Hoc eſt, benedictum regnum Patris, & Filij, & Spiritus ſancti, & ſemper, & in ſecula ſeculorum : & reſpondet totus populus, ἀμὴν, Amen.

6. Huic confeſſioni mox precationem ad Trinitatem ſubiungit, ad quam populus totus Amen reſpondet.

7. Finita precatione, canitur à populo, ἅγιος ὁ θεὸς, ἅγιος ὁ ἰσχυρὸς, ἅγιος ὁ ἀθάνατος, ἐλέησον ἡμᾶς, hoc eſt, Sanctus Deus, Sanctus fortis, Sanctus immortalis, miſerere noſtri.

8. Huic cantioni ſubiungitur lectio ex ſcriptis Apoſtolicis, primùm Græcè, deinde Arabicè, quia plerique Chriſtiani, qui illic ſunt, ex Arabia ſunt translati.

9. Canitur Hallelu Iah.

10. Euangelium legitur Græcè, deinde Arabicè.

11. Finito Euangelio, canitur à toto cœtu carmen, quod Cherubim uocant.

12. Carmen Cherubim finito, fit concio à ſummo miniſtro, idque ferè ad horam. Nunquam enim ulla concio ſe ultra horam extendit,

13. Finita concione, recitantur cœnæ uerba in ipſo ſuggeſto, idq́ꝫ tantùm in quatuor feſtis, de quibus ſuprà ad tertium numerum dixi.

14. Reuerſus à ſuggeſto ad menſam, quæ in medio templi ſita eſt, ad populum ſe conuertit Sacerdos hęc uerba pronuncians, πᾶσα δόσις ἀγαθὴ, καὶ πᾶν δώρημα τέλειον ἐστὶ ἀπὸ τοῦ πατρὸς φώτων ἄνωθεν καταβαῖνον. Omnis donatio bona, & omne donum perfectum deſcendit cœlitus à patre luminum.

15. Sacerdos diſtribuens ſacramentũ cœnæ, ſingulos communicantium hiſce uerbis alloquitur, λάβε χάριν παρὰ κυρίου, καὶ ἐλεημοσύνην παρὰ θεοῦ σωτῆρος ἡμῶν, id eſt, accipe gratiam à domino, & miſericordiam à Deo ſaluatore noſtro.

16. Ad hæc reſpondet qui accipit ſacræ cœnæ myſteria. τοῦ δείπνου σοῦ τοῦ μυστικοῦ υἱὲ θεοῦ κοινωνόν με παράλαβε. οὐ μὴ γάρ σε ἀρνήσω, οὐ φίλημά σοι δόσω, καθάπερ ὁ Ἰούδας, ἀλλ᾽ ὡς ὁ λήστης ὁμολογῶ σε: μνήθητί μου κύριε ἐν τῇ βασιλείᾳ σοῦ, hoc eſt, Cœnæ tuæ myſticæ fili Dei fac me hodie participem. Nequaquam enim te negabo, nec oſculum dabo ſicut Iudas, ſed ueluti latro te confitebor: memento mei Domine in regno tuo.

17. Nihil canitur inter communicandum,

ſed

ſed omnes ſpectatores ſingulari deuotione meditantur hæc ſacra myſteria.

18. Communicatione finita, additur gratiarum actio cum precatione, & uertens ſe ad populum Sacerdos, in hunc modum benedicit populo, ἡ εὐλογία τοῦ κυρίου ἐφ᾽ ὑμᾶς, benedictio Domini ſuper uos: & reſpondet totus cœtus, Amen. Hęc de miſſa retulit Demetrius, quæ quatuor anni uicibus celebratur, quemadmodum ſuprà admonui. Verùm in quotidianis conuentibus hunc morem habere Chriſtianos retulit idem Demetrius. Omnium primùm orditur ſacerdos à benedictione, ut in miſſa.

2. Fiunt preces publicæ, recitatur aliqua lectio ex ſacris literis, & fit breuis concio.

3. Diſtribuitur, precibus finitis, ſine uino panis: hunc panem dicunt non eſſe corpus Domini, ſed tantùm dari in ſignum mutuæ fraternitatis, ut hoc ſymbolo admoniti ipſorum animi coaleſcant, qui de eodem pane participant.

4. Hoc percepto pane populus cum hac benedictione, ἡ εὐλογία τοῦ κυρίου ἐφ᾽ ὑμᾶς, dimittitur.

ORATIO AD CHRISTVM.

Dulciſſime Domine Ieſu Chriſte fili Dei, ſine tua gratia mens noſtra denſiſſimis offunditur tenebris: Affectus omnes in flammas cupiditatum feruntur: Voluntas mentis caligine inuoluta affectuum impetu abripitur: Deniq; omnes actiones noſtræ interiores & exteriores à norma uoluntatis tuæ longè aberrant. Tenebras igitur mentis noſtræ allato uerbi tui lumine dulciſſime Ieſu Chriſte diſcute: Cupiditatum flammas gratiæ tuæ fontibus clementer extingue: Voluntatem tua manu reformatam, tuo ſancto impelle ſpiritu, ut quę mens illuminata rectè monſtrat: quæ affectus noui cordis piè ſuadent: Ea & uoluntas alacriter imperet, & omnes uires animi & corporis uoluntatis imperio obtemperantes ſtudioſè exequantur. Tu enim ſolus es noſter propiciator, noſter Rex, noſtra fortitudo & uirtus, noſtra unica ſpes, unica ſalus, unica uia, & uita æterna. Te inuoco dulciſſime Ieſu Chriſte, ut nobis aſſiſtas, ne uel ſeducti à falſis prophetis, uel pellecti à propria carne, uel perſuaſi à Diabolo, uel abducti prauis hominum moribus & exemplis, uel etiam offenſi ſcandalis, relabamur in priſtinas tenebras, & aberremus à te uia uitæ æternæ. Deduc obſecro nos fili Dei in lumine uultus tui, ſuſtine nos,

qui

qui es dextera Dei Patris, ne concidamus: dirige nos, quò tandem te duce perueniamus rectà ad gloriam immortalitatis,quam promiſiſti ſperantibus in te, dulciſſime Ieſu Chriſte: Tibi laus, confeſſio & gloria in ſecula ſeculorum, Amen.

Forma precandi generalis.

Omnipotens,ęterne, ueriſſime Deus Pater Domini & ſaluatoris noſtri Ieſu Chriſti, conditor cœli & terrę, unà cum Filio tuo Ieſu Chriſto, & S. ſancto, agimus tibi gratias toto pectore,quòd immenſa miſericordia te nobis patefeciſti miſſo Filio Ieſu Chriſto, & prolato arcano & admirando decreto de redemtione generis humani, & colligis tibi æternam Eccleſiam per miniſterium Euangelij & Spiritum ſanctum, & præbes hoſpitia Eccleſiæ,& res uitę ſuſtentationi neceſſarias. Hæc & alia beneficia confitemur ueriſſimè tua dona eſſe, & abs te nobis propter Filium tribui & conſeruari.

Confitemur etiam multis nos peccatis multipliciter pollutos eſſe, & ueris atq; ardentibus doloribus cordis deploramus, quòd contra normam iuſticiæ tuæ peccauerimus, ac precamur,ut conuertas nos ad te, & condones nobis omnia peccata noſtra

propter dilectum filium tuum Ieſum Chriſtum, & Spiritu ſancto tuo accendas in nobis ueram fidem & ueram obedientiam, & regas nos, ut ſicut ſeriò nobis propoſitum eſt, auxilio tuo emendemus uitam, & tibi obediamus.

Oramus etiam propter Ieſum Chriſtum filium tuum dilectum, ut inter nos & in his regionibus perpetuò tibi colligas Eccleſiam, & in ea puritatem ueræ doctrinæ conſerues, ut te uera inuocatione colamus, & tibi obediamus, & in omni æternitate te celebremus & diligamus. Ad hanc rem largiaris Eccleſiæ fideles doctores & paſtores, qui recta docendo, & exemplo piæ uitæ gloriam tuam illuſtrent, & proſint Eccleſiæ.

Oramus etiam propter Ieſum Chriſtum filium tuum dilectum, ut in his terris largiaris piam, ſalutarem, & tranquillam gubernationem, & Regiam Maieſtatem, ac regni Conſiliarios & Senatores tuearis, ac Spiritu ſancto tuo regas, ut tota ipſorum gubernatio ſeruiat gloriæ tuæ, & ipſis & ſubditis ſit tranquilla & ſalutaris. Confirmes etiam omnes pios Reges, Principes & Nobiles in propoſito tuam gloriam, ueram doctrinam, & honeſtatem diſciplinæ conſeruandi. Etiam Magiſtratus huius urbis clementer gubernes

ac tuea-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 355 8° (LN 907)

ac tuearis. Precamur etiam, ut res terra naſcentes (quas largiris, ut in hac uita genus humanum ſuſtentetur & te inuocet) foueas ac protegas, & panem quotidianum benignè nobis præbeas. Et quia tibi nota eſt ingens imbecillitas noſtra, & promiſiſti te magnitudinem iræ aduerſus peccatum temperaturum miſericordia propter interceſſionem dilecti filij tui, oramus, ut pœnas, quas meritò ſuſtinemus, clementer mitiges, & afflictos omnes, qui te inuocant, conſoleris Spiritu ſancto tuo, ut in uera fide & uera inuocatione maneant conſtantes, & in omni æternitate miſericordiam tuam celebrent, Amen.

Oratio deuotiſsima ad Chriſtum D. Auguſtini.

Spes mea Chriſte Deus, hominum tu dulcis amator, lux, uia, uita, ſalus, decor, & decus omne tuorum, Omnia pro quorum uoluiſti ferre ſalute, Cernito uincla, crucem, uulnus, mortem atq; ſepulcrum: Poſt tres inde dies deuicta morte reſurgens, Diſcipulis uiſus, nutantia corda reformans: Luce quater dena cœlorum ſumma petiſti, Viuis in æternum, nunc & per ſecula regnans. Tu es Deus meus uiuus & uerus, Pater meus ſanctus, Dominus meus pius, Rex meus ma

gnus, paſtor meus bonus, magiſter meus unus, adiutor meus optimus, dilectus meus pulcerrimus, panis meus uiuus, Sacerdos meus in æternum, dux ad patriam, Lux mea uera, dulcedo mea ſancta, uita mea recta, ſapientia mea præclara, ſimplicitas mea pura, concordia mea pacifica, cuſtodia mea tuta, portio mea bona, ſalus mea ſempiterna, miſericordia mea magna, patientia mea robuſtiſſima, uictima mea immaculata, redemtio mea ſancta, ſpes mea firma, Caritas mea perfecta, reſurrectio mea uera, uita mea æterna, exultatio & uiſio mea beatiſſima & ſine fine manſura. Te deprecor, ſupplico & rogo, ut per te ambulem, ad te perueniam, in te requieſcam, qui es uia, ueritas & uita, ſine qua nemo uenit ad Patrem. Te.n. deſidero dulciſſimũ & pulcerrimum dominum, O ſplendor paternæ gloriæ, qui ſedes ſuper Cherubim, & intueris abyſſos, lumen ueridicum, lumen illuminans, lumen indeficiens, in quẽ deſiderant angeli proſpicere, ecce cor meum coram te eſt, diſcute tenebras eius, ut amoris tui claritate plenius perfundatur. Da mihi Deus meus te, redde mihi te: en amo te, & ſi parum eſt, amem ualidius. Non poſſum metiri, ut ſciam quantum deſit mihi amoris tui ad id quod ſatis eſt, & currat uita mea in

ample-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 355 8° (LN 907)

amplexus tuos, nec auertatur, donec abſcondatur in abſcondito uultus tui: Hoc tamen ſcio, quia malè mihi eſt præter te Domine, non ſolùm extra me, ſed in me ipſo. Omnis enim copia, quæ Deus meus non eſt, egeſtas mihi eſt. Bonum namq; quod neq; in melius, neq; in deterius commutari poteſt, tu ſolus es, qui ſimpliciter ſolus es, cui non eſt aliud uiuere, & aliud beatè uiuere, quòd tua beatitudo tu es. Creatura uerò tua, cui eſt aliud uiuere, & aliud beatè uiuere, Omne quod uiuit & beatè uiuit, non debet niſi gratiæ tuæ attribuere, & ideò nos egemus tui, non tu noſtri, quia ſi omnino non eſſemus, nihil tibi deeſſet ad bonum quod tu es. Tibi itaq; Domino Deo noſtro ſemper adhærere neceſſe habemus, ut per continuum auxilium tuum ſanctè & piè, & rectè uiuere ualeamus. Pondere ſiquidem fragilitatis noſtræ deorſum trahimur, dono autem tuo accendimur & ſurſum ferimur, inardeſcimus & imus, aſcendimus, aſcenſiones in corde facimus, & cantamus canticum graduum, igne tuo bono inardeſcimus, & imus, quo iam ſurſum imus ad pacem Ieruſalem. Quoniam iucundatus ſum in his, quæ dicta ſunt mihi, in domum DOMINI ibimus, illic collocauit nos uoluntas bona, ut nihil ueli-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 355 8° (LN 907)

mus aliud quàm permanere illic in ęternum. Sed quia dum ſumus in corpore, peregrinamur à te Domine, non habemus hîc ciuitatem manentem, ſed futuram inquirimus, noſter autem municipatus in cœlis eſt, ideò duce gratia tua, ingrediar in cubile cordis mei, & canto tibi amatoria, Rex meus & Deus meus, gemens inenarrabiles gemitus peregrinationis meæ, ubi cantabiles mihi factæ ſunt iuſtificationes tuæ. Et recordans Hieruſalem, extendo in eam ſenſum cordis, Hieruſalem patriam meam, Hieruſalem matrem meam, teq; ſuper eam regnatorem, illuſtratorem, patrem, tutorem, patronum, rectorem, paſtôrem, caſtas & fortes delicias, ſolidum gaudium, & omnia bona ineffabilia, ſimul omnia, quia unum ſummum & uerum bonum: Et non auertar, donec in eius pacem matris cariſſimæ, ubi ſunt primitiæ Spiritus mei, colligas totum quod ſum à diſperſione & deformitate hac, & cõformes atq; confirmes in æternum, Deus meus, miſericordia mea, Amen.

Oratio pro conſeruatione in pietatis curriculo.

Omnipotens Deus, ſalus, protectio & liberatio noſtra, concede petitiones cordis no-

ſtri,

ſtri, delectamur & ſperamus in te domine, dirige greſſus noſtros in bonum, & cùm ceciderimus in peccatum, porrige dexteram cadentibus, cum auxilio gratiæ & miſericordiæ tuæ, ne collidamur in interitum, ne confundamur in tempore malo, ne diſpereamus cum impijs, ſed hæreditatem iuſtorum in terra uiuentium ſortiamur, Per Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum, Amen.

Gratiarum actio beati Philippi Melanthonis.

Ad Deum patrem.

Ago tibi gratias Omnipotens, æterne & uiue Deus, æterne Pater Domini noſtri Ieſu Chriſti, conditor omnium rerum & conſeruator ac opitulator, cum filio tuo coæterno Domino noſtro Ieſu Chriſto, patefacto in Ieruſalem, & Spiritu ſancto tuo effuſo in Apoſtolos, quòd te patefeciſti nobis immenſa bonitate certis & illuſtribus teſtimonijs, & quòd condidiſti & elegiſti tibi Eccleſiã perpetuam, & uoluiſti filium tuum Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum pro nobis fieri uictimam, dediſti nobis Euangelium tuum, et ſpiritum ſanctum, remittis nobis peccata, & liberas nos à poteſtate diaboli, & à morte æterna, & das nobis uitam æternam, & hacte-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 355 8° (LN 907)

nus in hac uita me multis magnis beneficijs donaſti, dediſti uitam, uictum, doctrinam, pacem ijs locis, in quibus uixi, & mitigaſti pœnas quas meritus ſum.

Ad θεάνθρωπον *filium.*

Ago tibi gratias etiã Domine Ieſu Chriſte, fili Dei uiui, crucifixe pro nobis & reſuſcitate, Emanuel, quòd copulaſti tibi humanam naturam, paſſus es pro nobis & reſurrexiſti, ac redemiſti nos, ſeruas ac defendis Eccleſiam contra Diabolos hoſtes tuos, & das & inſtauras ſæpè lucem Euangelij, remittis nobis peccata, & das nobis uitam æternam, & es mediator & interpellator pro nobis aſſiduus, & uis nobis opitulari, ſicut dixiſti, Venite ad me omnes, qui laboratis & onerati eſtis, ego reficiam uos.

Ad Deum ſpiritum ſanctum.

Ago tibi gratias Spiritus ſancte uiuificator, effuſe in Apoſtolos, quòd accendis lucem tuam in noſtris mentibus, regis, doces, mones, iuuas me conſilio, gubernas labores uocationis meæ, & ſanctificas me ad uitam æternam.

Oratio eiuſdem ad Deum Patrem.

Omnipotẽs, æterne & uiue Deus, æterne Pater Domini noſtri Ieſu Christi, qui te pate

feciſti

feciſti immenſa bonitate,& clamaſti de filio tuo domino noſtro Ieſu Chriſto,hunc audite: conditor omnium rerum, & conſeruator & opitulator,cum filio tuo coæterno domino noſtro Ieſu Chriſto,regnante tecum & pa teſacto in Ieruſalem,& Spiritu ſancto tuo effuſo in Apoſtolos,ſapiens,bone,miſericors, Iudex & fortis, qui dixiſti, Viuo ego, nolo mortem peccatoris, ſed ut conuertatur & uiuat.Et dixiſti:Inuoca me in die tribulationis, & eripiam te, Miſerere mei propter Ieſum Chriſtum filium tuum dominum noſtrum, quem uoluiſti pro nobis eſſe uictimam,καὶ μεσίτην καὶ ἱκέτην,& ſanctifica,rege, iuua, accende cor & animam meam Spiritu ſancto tuo,ut te uerè agnoſcam & inuocem, tibi uerè credam,gratias agam,et obediam: rege & ſerua Eccleſiam tuam, ſicut promiſiſti inquiens: Hoc eſt fœdus meum cum eis, Spiritus meus, qui eſt in te, & uerba mea, quæ poſui in ore tuo, non recedent ab ore ſeminis tui in æternum:Semper luceat in nobis Euangelium tuum, & rege, & confirma corda noſtra Spiritu ſancto tuo,ne in furores Epicureos aut fanaticos ruam, guberna ſtudia Eccleſiæ, & defende politias, quæ præbent hoſpitia Eccleſijs.

Ad θεάνθρωπον *filium.*

Ieſu

Ieſu Chriſte Fili Dei uiui, crucifixe pro nobis & reſuſcitate, qui regnas ad dexteram Patris, ut des dona hominibus, & conſtitutus es interpellator pro nobis, miſerere mei, & intercede pro me apud æternum patrem tuum, ſanctifica me Spiritu ſancto tuo, ſicut promiſiſti, inquiens: Non relinquam uos orphanos, rege & defende Eccleſiam tuam & politias, quæ ſunt Eccleſiæ hoſpitia.

Ad Spiritum ſanctum.

Spiritus ſancte effuſe in Apoſtolos, quem promiſit nobis filius Dei, redemtor noſter, ut accendat in nobis ueram agnitionem & inuocationem Dei, ſicut ſcriptum eſt: Effundam ſuper uos Spiritum gratiæ & precum: Exuſcita in cordibus noſtris uerum timorem Dei, & ueram fidem & agnitionem miſericordiæ, quam nobis æternus Pater Domini noſtri Ieſu Chriſti propter Filium promiſit, ſis nobis Paracletus in omnibus conſilijs & periculis, & accende mentes noſtras, ut uera obedientia Patrem Domini noſtri Ieſu Chriſti, & Filium eius redemtorem noſtrum, & te, perpetuò celebremus.

Oratio ante communionem.

Domine Deus cœleſtis Pater, tibi gratias agimus, quòd pro nobis filium tuum unige

nitum

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 355 8° (LN 907)

nitum in mortem tradidiſti, ut nos à morte peccati & gehennæ redimeret. Poſtea me miſerum ad illum traxiſti,ex eo quòd peccata & damnationem mihi cognitam faciens, pariter oſtendiſti,quàm certa ſalus in eodem Chriſto ſit apprehendentibus illum per fidem.Præterea eiuſdem filij tui carnem in cibum, & ſanguinem in potum, in myſterio ueſcendum exhibuiſti, ut paſti in eum indies adoleſcamus, & quod accipimus deinde per eum in maius augeſcat.Effice,ut redemtionis noſtræ precium, hoc eſt, mors & ſanguis Domini ac Dei noſtri ſemper uiuat, quòd nobis uerbis & ſacramentis eam locupletè commendaſti. Creſcamus in ampliorem fidē,quæ per caritatem operetur, ut ad pia facta apparatiores ſubinde reddamur, ac tuam unius gloriam unicè per omnem uitam quæramus, per eundem Chriſtum Dominum noſtrum,Amen.

Oratio pro docilitate.

Audi preces meas æterna Patris ſapientia,Domine Ieſu,qui teneræ ætati docilitatis commodum addidiſti,adde quæſo ad naturæ propenſionem auxilium gratiæ tuæ, ut literas ac liberales diſciplinas citius perdiſcam, ſed tuæ gloriæ ſeruituras, quarum ad-

minicu-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 355 8° (LN 907)

miniculis adiuta mens mea plenius aſſequatur cognitionem tui, quem noſſe felicitatis humanæ ſumma eſt, utq; ad te ſanctiſſimæ puericiæ exemplum in dies proficiam ætate, ſapientia & gratia apud Deum, & apud homines: Qui uiuis & regnas in conſortio Patris ac Spiritus ſancti in æterna ſecula, Amen.

Oratio in periculis & cruce.

Domine non ſecundum peccata noſtra facias nobis,

Neq; ſecundum iniquitates noſtras retribuas nobis.

Deus miſericors Pater, qui contritorum non deſpicis gemitum, & mœrentium non ſpernis affectum, adeſto precibus noſtris, quas in afflictionibus, quæ iugiter nos premunt, coram te effundimus, eaſq; clementer exaudi, ut hoc, quod contra nos Diabolicæ ac humanæ fraudes moliuntur, ad nihilum redigatur, conſilioq; tuæ bonitatis diſpergatur: ut nullis inſectationibus læſi, in Eccleſia tua ſancta, tibi ſemper gratias agamus per Ieſum Chriſtum Dominum noſtrum, Amen.

ALIA.

Non intres Domine in iudicium cum ſeruo tuo,

Quia

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 355 8° (LN 907)

Quia non iuſtificabitur in conſpectu tuo omnis uiuens.

Omnipotens Deus, qui nos in tantis periculis conſtitutos, propter humanam fragilitatem ſcis non poſſe conſiſtere, da nobis ſalutem mentis & corporis, ut ea quę pro peccatis nos affligunt, te adiuuante uincamus, per dominum noſtrum IESVM Chriſtum, Amen.

ALIA.

Inuoca me in die tribulationis,
Et eruam te, & tu honorificabis me.

Parce Domine, parce peccatis noſtris, & quamuis inceſſabiliter delinquentibus continua pœna debeatur, præſertim tamen quęſumus, ut quod ad perpetuum meremur exitium, tranſeat à nobis ad correctionis auxilium per dominum noſtrum Ieſum Chriſtum, Amen.

Oratio cùm manè ſurrexeris.

Quandoquidem tu cœleſtis pater, tùm in cœlis, tùm in terris unus ille omnipotens Deus, ubiq; gentium & locorum es & uſq; permanebis: Te ex animo ſuppliciſſimè precor, ne ſinas ut in meam, neq; ut alij credentes in ſuam uoluntatem hunc diem conuertamus, neque ut ad prauum arbitrium

noſtrum probamur, ſed potius paternam tuam uoluntatem, æternum conſilium, uerbum illud tuum ſalutiferum, tuumq́ꝫ beneplacitum, rectè intueamur, & ueraci corde perficiamus, quò nomen diuinum per nos miſeros peccatores, nunc & ſemper ſanctificetur, per Filium tuum Ieſum Chriſtum, Amen.

Oratio dum abis cubitum.

Tibi Domine Deus animam ac uitam meam commendo, ut in Chriſto, qui eſt uita & reſurrectio noſtra, ab æterna morte me defendas, atqꝫ ut ipſe, qui uera lux eſt, ſplendorem gratiæ ſuæ in corda noſtra tenebroſa perfundat.

A M E N.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 355 8° (LN 907)

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 355 8° (LN 907)

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 355 8° (LN 907)

355.

F0701866999

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 355 8° (LN 907)